

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Bakalářská práce

Jan Beneš

Biopolitika a COVID-19

Biopolitics and COVID-19

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat svému vedoucímu Mgr. Petru Lupačovi, Ph.D. za ochotu, trpělivost a cenné rady při vedení této bakalářské práce. Rovněž bych rád poděkoval pedagogům z Ústavu filosofie a religionistiky FF UK za jejich rady a doporučené texty.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 9. května 2021

.....

Abstrakt

Bakalářská práce pojednává o tématu biopolitiky v kontextu epidemie nemoci COVID-19 v České republice. Práce má stanovené dva hlavní cíle: prvním cílem je identifikace a vymezení expertních diskursů v kontextu epidemie COVID-19; druhým cílem je popis funkcí a vazby expertních diskursů na biopolitiku. Teoretická východiska práce jsou čerpána z teorie Michela Foucaulta a jeho analýz biopolitiky, bio-moci a epidemie. V práci je aplikována metoda kritické diskursivní analýzy Normana Fairclougha, pomocí které se analyzují expertní texty. Prvním výsledkem analýzy je identifikace a vymezení tří expertních diskursů: diskursu expertů z pole přírodních věd, lékařského a ekonomického diskursu. Druhým výsledkem analýzy je zjištění, že expertní diskursy zastávají doporučující a analyzující funkci ve vazbě na biopolitiku během epidemie. Bakalářská práce zasazuje výsledky kritické diskursivní analýzy do kontextu epidemie nemoci COVID-19 a teoretického rámce Foucaultova myšlení. V závěru práce formuluji polemiku s teoretickými východisky Michela Foucaulta.

Klíčová slova

Sociologie, moc, biopolitika, covid-19, analýza diskursu

Abstract

Bachelor thesis deals with the topic of biopolitics in the context of the COVID-19 epidemic in the Czech Republic. The work has two main goals: the first goal is to identify and define expert discourses in the context of the COVID-19 epidemic; the second goal is to describe the functions and links of expert discourses to biopolitics. The theoretical basis of the work is drawn from the theory of Michel Foucault and his analyzes of biopolitics, bio-power and epidemics. The method of critical discursive analysis by Norman Fairclough is applied in this work, which is used to analyze expert texts. The first result of the analysis is the identification and definition of three expert discourses: the discourse of experts in the field of natural sciences, medical and economic discourse. The second result of the analysis is the finding that in relation to biopolitics, expert discourses have a recommendatory and analyzing functions. The bachelor thesis places the results of critical discursive analysis in the context of the COVID-19 epidemic and the theoretical framework of Foucault's thinking. At the end of the work I formulate a polemic with Michel Foucault's theoretical background.

Key words

Sociology, power, biopolitics, covid-19, discourse analysis

Obsah

1. Úvod.....	6
1.1. Kontext epidemie COVID-19.....	6
2. Michel Foucault a vymezení biopolitiky	9
2.1. Biopolitika a populace	9
2.2. Moc a bio-moc v kontextu Foucaultovy filosofie	10
2.3. „Společnost bezpečnosti“ a historický příklad epidemie neštovic	14
3. Metodologie	18
3.1. Analýza diskursu u Foucaulta.....	18
3.2. Kritická diskurzivní analýza	19
3.2.1. CDA Normana Fairclougha	20
3.2.2. Metodologický postup CDA podle Fairclougha	21
3.2.3. Slabá místa CDA	25
4. Metodologický postup CDA expertních diskursů.....	27
5. Kritická diskursivní analýza expertních diskursů	29
5.1. Diskurs expertů z pole přírodních věd.....	29
5.1.1. Centrum pro modelování biologických a společenských procesů (BISOP)	29
5.1.2. Mezioborová skupina pro epidemické situace (MeSES)	31
5.1.3. Učená společnost České republiky (US ČR).....	34
5.1.4. Identifikace diskursu expertů z pole přírodních věd	43
5.2. Lékařský diskurs.....	44
5.2.1. Státní zdravotní ústav (SZÚ).....	44
5.2.2. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR (ÚZIS ČR).....	48
5.2.3. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy (LF UK).....	50
5.2.4. Identifikace lékařského diskursu	53
5.3. Ekonomický diskurs	54
5.3.1. Ekonomický poradní tým Ústředního krizového štábu (EPT)	54
5.3.2. Identifikace ekonomického diskursu.....	56
5.4. Řád diskursu expertního proudu.....	56
6. Interpretace výsledků CDA a zasazení do teoretických východisek	58
6.1. Identifikace a vymezení expertních diskursů v kontextu epidemie COVID-19 v České republice	58
6.2. Propojení expertních diskursů a biopolitiky během epidemie nemoci COVID-19... ..	59
6.3. Zasazení aktuálních poznatků o biopolitice do teoretických východisek.....	61

6.4.	Polemika s Foucaultem – je Foucaultův koncept biopolitiky dostatečný?.....	65
7.	Závěr	67
8.	Seznam bibliografických údajů.....	69
8.1.	Seznam použité literatury	69
8.2.	Seznam použitých textů při CDA	70

1. Úvod

Bakalářská práce pojednává o tématu biopolitiky a COVIDu-19 v kontextu aktuální světové pandemie. Smyslem práce je rozvinout původní koncept biopolitiky pocházející od Michela Foucaulta a zasadit ho do současného kontextu epidemie skrze kritickou diskursivní analýzu expertních diskursů, které participují na výkonu biopolitiky. Identifikace, vymezení a popis funkcí expertních diskursů slouží k výsledné úvaze nad aktuálností přínosu Foucaultovy teorie. Bakalářská práce má stanovené dva hlavní výzkumné cíle: *prvním je identifikace a vymezení expertních diskursů v kontextu epidemie COVID-19 v České republice; druhým cílem je popis funkcí a vazby expertních diskursů na biopolitiku.*

V první, úvodní kapitole nastiňuji kontext globální pandemie COVIDu-19, který je důležitým mezičlánkem ke druhé teoretické kapitole. Druhá kapitola práce je věnována teoretickým východiskům Michela Foucaulta, ve kterých je popsán koncept biopolitiky, biomoci a Foucaultova analýza epidemie neštovic v 18. století. Popsání teoretických východisek vede ke třetí kapitole, kde je představena metodologie kritické diskursivní analýzy Normana Fairclougha, kterou aplikuji na analýzu expertních textů. Čtvrtá kapitola přímo popisuje metodologii kritické diskursivní analýzy aplikovanou v této práci. Pátá kapitola je samotná kritická diskursivní analýza textů expertních diskursů, skrze kterou identifikuji a popíšu jednotlivé expertní diskursy. Identifikace expertních diskursů směřuje k šesté kapitole, kde formuluji odpovědi na výzkumné cíle a zasadím dílčí výsledky kritické diskursivní analýzy do teoretických východisek. Aktualizované poznatky teoretických východisek vedou k polemice s Foucaultem a jeho původním modelem biopolitiky.

1.1. Kontext epidemie COVID-19

Celým světem obchází strašidlo – strašidlo nemoci COVID-19. V boji proti tomuto společnému nepříteli se spojily všechny státy a mezinárodní světové organizace. Kde se tento celoplanetární nepřítel poprvé ukázal světu? První identifikace koronaviru je datována na prosinec 2019, kde se v čínském městě Wu-chan poprvé objevily první infikovaní jedinci, kteří začali projevovat symptomy koronavirových onemocnění, které lidskou populaci už v historii sužovali. Celý západní svět zpočátku nevěřil, zkoprněl a vyčkával. Zachoval se téměř identicky jako hrdina Bernard Rieux Camusova románu *Mor*: Rieux vyšel ze své pracovny; narazil na mrtvou krysu uprostřed chodby, kterou němě – bez větších známek pozornosti – obešel; později si uvědomil, že mrtvá krysa uprostřed chodby není normální situací; další den objeví další tři mrtvé krysy a zjistí, že si o mrtvých krysách povídá celá čtvrť; manželka se ho zeptá: „co je s těmi krysami?“; prohlašuje: „Nevím. Je to divné, ale to zas přejde.“¹ Západní svět na počátku celosvětové pandemie zastával stanovisko „to zas přejde“, ale ono nepřešlo.

COVID-19 se rozšířil do celého světa. Po prvních tisících nakažených, ale to nemůžeme říct zcela jistě z hlediska čínského mlžení pravdivých statistik o nakažených, se koronavirus přesunul do italských horských středisek, ze kterých se rozšířil do zbytku evropských států. Z italských nemocnic se do celého světa šířily výjevy hrůz stovek mrtvých, kteří leželi na krajích nemocničních chodeb, kde je lékařský personál přecházel. Zhroucené italské zdravotnictví zažívalo válečný stav – všichni nemohli být uzdraveni, a proto se selektivně

---

¹ Camus, A. (2016). *Mor*. Praha: Garamond.

vybíralo, kdo bude žít, a kdo ne. Giorgio Agamben poznamenává, že naše společnost věří jen v pouhý život². Během měsíce byli lékaři pasováni na hrdiny 21. století.

1. března 2020 byly potvrzené tři první případy nákazy koronavirem v České republice – 27. března 2020 bylo 354 nakažených za den; 7. ledna 2021 už 17 773 nakažených za den. Vypukla celosvětová epidemie COVIDu-19. Celá země se lusknutím prstu zastavila, uzavřela vnějšímu světu. Ekonomika zůstala nečinně stát na místě. Lidé byli nuceni zůstat v uzavřených pokojích svých domovů – začal dlouhý „lockdown“. Celorepublikové uzávorkování, *epoché* započalo. Slavoj Žižek komentuje situaci následovně:

„Epidemie koronaviru nás konfrontuje s něčím, co se dříve považovalo za nemožné: svět, jak jsme ho znali, se přestal otáčet, celé země jsou v lockdownu, mnozí z nás jsou uvěznění v našich domovech čelící nejisté budoucnosti, ve které, i když většina z nás přežije, je pravděpodobné, že dojde k ekonomické mega-krizi.“³ (překlad autora)

Téměř celý svět přešel do online prostoru – školy, zaměstnání, státní správa, intimní a sociální život. Kdo není online, jako by během epidemie už nežil. Každý večer během „lockdownu“ v televizi probleskují denní statistiky nakažených a mrtvých, které zveřejňují tuzemské vládní instituce v čele s ministrem zdravotnictví, jenž je každým dnem poslem tragických zpráv. Environmentální problémy šly do pozadí, uprchlická krize a umlčené tváře za ploty táborů zmizeli, válka na blízkém východě se v mžiku vypařila z hledáček televizních reportérů – jediné, co existuje je COVID-19.

Vědci se s lékaři začali handrkovat nad přístupy k epidemii: chirurgická rouška nebo respirátor? Roušku při sólo procházce lesem? Hádají se o pouhý „poopravený omyl“, protože vědecká pravda nic jiného není, tvrdí Gaston Bachelard. Téměř celá populace začala v mžiku důvěřovat těmto hrdinům 21. století – lékařům a epidemiologům. Bernard-Henri Lévy znepokojeně popisuje diktát a vliv těchto hrdinů:

„Ten plíživý, nepříjemný pocit, který ve mně od prvního okamžiku vyvolávala naše ohromující poslušnost vůči sanitárnímu režimu, který byl zaváděn, a vůči způsobu, jakým začal dirigovat naše těla.“⁴

Lévy velmi bystře upozorňuje na rychlé upuštění od krvavého výdobytku evropského osvícenství, kterým byla *společenská smlouva*: pokud člověk odevzdá trochu své individuální vůle, tak získá vůli všeobecnou. Výměnou jsme obdrželi *smlouvu života*: vzdej se velkého množství svých svobod – jít ven, navštívit rodinu – a obdržíš státem garantovanou záruku na ochranu před virem ve formě epidemiologických opatření.⁵

Medicína a sdružené expertní skupiny vědců začínaly disponovat „mocí nad životem“, která se v plné síle manifestovala až během epidemie. Celý stát začal podrobně zkoumat a

---

² Žižek, S. (2020). *PANDEMIC! COVID-19 Shakes the World*. London: OR Books.

³ „The coronavirus epidemic confronts us with something previously thought to be the impossible: the world as we knew it has stopped turning, whole countries are in a lockdown, many of us are confined to our homes facing an uncertain future in which, even if most of us survive, economic mega-crisis is likely“

Žižek, S. (2020). *PANDEMIC! COVID-19 Shakes the World*. (str. 85). London: OR Books.

⁴ Lévy, B. -H. (2020). *Virus, ze kterého šílíme*. (str. 63). Praha: Kalich.

⁵ Lévy, B. -H. (2020). *Virus, ze kterého šílíme*. Praha: Kalich.

dirigovat populaci, která poslušně – až na malicherné zlomky odporu – poslouchá a dodržuje vládou přijatá epidemiologická opatření.

Tímto krokem se dostáváme k ústřednímu tématu této práce: comebacku Michela Foucaulta a jeho analýz biopolitiky, která se poprvé zrodila jako typ efektivního vládnutí kapitalistické společnosti v době epidemie neštovic v 18. století. Výkon této politiky života se orientuje na populaci s hlavním cílem – „péče o život“. Populace v biopolitickém vládnutí podléhá bio-moci skrze síť nástrojů orientujících se na život.

Můžeme však mluvit o biopolitice v kontextu aktuální pandemie COVID-19? Je comeback Michela Foucaulta oprávněný?

2. Michel Foucault a vymezení biopolitiky

V následující části bakalářské práce nastíním hlavní teoretická východiska teorie Michela Foucaulta, která se budou prolínat celou prací a později se k jejich tématice dostanu v závěru práce. Nejdříve ukážu Foucaultovo dřívější orientaci na studium medicíny a medicínských intervencí, které povedou k formulaci klíčového konceptu této práce – biopolitiky – a s ní spojené bio-moci. Po interpretaci moci a bio-moci přesunu svoji pozornost k historické události epidemie neštovic v 18. století, ve které se poprvé manifestovala biopolitika a bio-moc.

Než se dostanu k úvodní tématice medicíny, tak je nutné si povšimnout, že Michel Foucault na počátku sedmdesátých let dvacátého století přesouvá svoji pozornost z dřívějšího archeologického zájmu o analýzu diskursu a genealogického přístupu k šílenství a trestání k různým způsobům či stylům vládnutí, které později konkretizuje pod pojmem „governmentalita“. Tento klíčový přesun slouží Foucaultovi k pozdějším úvahám a analýzám sexuality a utváření sexuálního subjektu v průběhu dějin, o nichž podrobně referuje ve čtyřech svazcích *Dějiny Sexuality*, ale toto téma není cílem této práce. Foucault si všímá důležitého zlomu v evropských dějinách, kdy medicína začíná mít nezanedbatelný vliv na vládnutí suveréna nebo v tomto případě vlády, která implementuje medicínu do svých nástrojů vládnutí.

2.1. Biopolitika a populace

Jedna z prvních přednášek, kde Foucault otevírá téma medicíny a vládnutí je „*The Birth of Social Medicine*“ zaznamenaná v Riu de Janeiru z roku 1974, uvnitř které popisuje biohistorii medicínských intervencí od počátku osmnáctého století. Během svého výkladu popisuje tři hlavní typy medicíny, které byly aplikovány v různých evropských státech, ale pro naše zkoumání je důležitý bod, že medicína byla orientována na obyvatele uvnitř měst a měla několik základních funkcí: analýza epidemie; sběr informací o nemocných; zřizování medicínských koordinátorů – úředníků; vakcinace postižené části populace⁶. Foucault zde poprvé sleduje tematiku epidemie, kterou později rozvede v přednáškách z roku 1977-1978 v cyklu *Security, Territory, Population*, ke kterým se dostanu později.

V úvodu přednášky ze 17. března 1976 z cyklu *Je třeba bránit společnost*, Foucault popisuje základní tezi svých následujících prací:

„Připadá mi, že jedním ze základních fenoménů 19. století bylo, že si moc, dalo by se říci, vzala na sebe zodpovědnost za život: vztáhla se na člověka, chcete-li, jako na živoucí bytost.“⁷

Jedná se o radikální historickou změnu, neboť jak si Foucault všimnul v předchozích pracích, tak v 17. a 18. století se objevují mocenské techniky zaměřující se na individuální tělo a jejímž cílem je zvyšovat efektivitu těla pomocí organizace, výcviku či drezury – jedná se o známé

---

⁶ The Birth of Social Medicine. (2000). In M. Foucault, *Power: The Essential Works of Foucault, 1954-1984, Vol. 3* (2000 ed.). New York: The New Press.

⁷ Foucault, M. (2005). *Je třeba bránit společnost: kurs na Collège de France 1975-1976*. (str. 215). Praha: Filosofia.

kázeňské techniky, které Foucault zevrubně identifikoval ve svých genealogických spisech, a hlavně v knize *Dohlížet a Trestat*. Tyto kázeňské techniky jsou obsaženy uvnitř anatomo-politiky lidského těla⁸. V průběhu 18. století dochází k implementaci a modifikaci kázeňských technik novou technologií moci, která se začíná zaměřovat na člověka jako živoucí druh uvnitř specifického celku, který se nazývá populace. Populace jako masa živoucích těl podléhá souboru populačních procesů jako je natalita, mortalita, ekonomická produkce, nemoc či epidemie. Takto nově formulovaná technologie moci je dle Foucaulta biopolitika. Živoucí tělo uvnitř populace je „biopolitická realita; medicína je biopolitická strategie.“⁹ Foucault vzápětí přesně definuje předmět biopolitiky v následujícím úseku přednášky:

„Biopolitika se zabývá populací a populace se objevuje, myslím si, v tomto okamžiku jako politický problém, jako problém současně vědecký a politický, jako problém biologický a jako problém moci.“¹⁰

Mechanismy vázané na biopolitiku jsou nástroje sloužící k předvídání populačních procesů spojených s rozvojem moderní statistiky a velká globální opatření cílená na populaci.

Než se dostanu k bližšímu zkoumání konceptu biopolitiky, tak musím krátce zmínit oblast historických událostí vzniku nové technologie moci – biopolitiky –, kterým Foucault věnoval celý přednáškový cyklus z roku 1978-1979 pod názvem „*Zrození biopolitiky*“. Už během výše zmíněných přednášek „*The Birth of Social Medicine*“ Foucault důrazně zasazuje vznik biopolitiky do období vzniku kapitalismu a s ním spojeného liberalismu klasické politické ekonomie. V těchto přednáškách popisoval důležitost dobrého zdravotního stavu individuí uvnitř populace, a hlavně dělnické třídy, která byla klíčovým prvkem pro zvyšování produkce státu. Aby stát na základě teoretických poznatků klasické politické ekonomie dosáhl maximalizace všech vstupních zdrojů a tím zvýšil produkci, tak musí vládnout „tak akorát“ ve stínu ekonomizující mantry „*Laissez faire*“, a proto musí stát řídit populaci specifickým způsobem tak, aby předcházel nežádoucím situacím, které brzdí kapitalistickou produkci a zvyšování bohatství – v tomto případě se jedná o efektivní restriktce, opatření a zajištění základní zdravotní péče pro populaci.¹¹

2.2. Moc a bio-moc v kontextu Foucaultovy filosofie

Po menším historickém exkurzu do období vzniku biopolitiky se můžu zaměřit na její podstatný rys a tím je bio-moc. Než se dostanu k bližšímu objasnění tajuplného konceptu bio-moci, tak se nejdříve musím pokusit vysvětlit Foucaultovo model moci v obecném pojetí celého jeho korpusu. Sociologická tradice z mého pohledu silně čerpá z původního Weberovského pojetí moci, které je prezentováno jako „mít možnost přimět někoho druhého,

---

⁸ Právo na smrt a moc nad životem. (1999). In M. Foucault, *Dějiny sexuality 1: Vůle k vědění*. V Praze: Herrmann & synové.

⁹ Foucault, M. (2000). *Power: The Essential Works of Foucault, 1954-1984, Vol. 3.* (str. 157). New York: The New Press.

¹⁰ Foucault, M. (2005). *Je třeba bránit společnost: kurs na Collège de France 1975-1976.* (str. 220). Praha: Filosofie.

¹¹ Foucault, M. (2009). *Zrození biopolitiky: kurz na Collège de France (1978-1979)*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

aby něco konal proti svojí vlastní vůli“¹². Foucault se tohoto modelu vzdává a reformuluje ho do zcela jiné podoby:

„Na druhé straně, pro „moc“, kterou analyzujeme my, je charakteristické, že se týká vztahu mezi jednotlivci (nebo mezi skupinami). (...) Pojem „moc“ označuje vztah mezi „partnery (a tím nemyslím nějaký systém hry, nýbrž jednoduše, abych pro tuto chvíli zůstal u nejvšeobecnějších pojmů, soubor jednání, která se navzájem indukují a navzájem si odpovídají).“¹³

Moc je tedy vztahem mezi jednáním na jedné straně a jednáním na straně druhé, neboť výkon moci je způsob jednání, které slouží k působení jedné strany na druhou. Foucault si uvědomuje, že v tomto pojetí mocenského vztahu je moc ryze aktuální – situační –, a proto není trvale vepsána do útrob nějaké stálé struktury v čase. Nesmíme tedy chápat moc jako nějakou formální strukturu¹⁴, která má podobu instituce státu, armády či policie, ale ani samotného lidu. Mocenský vztah nepůsobí přímo na druhého člověka nebo „partnera“, ale působí a ovlivňuje jeho přítomné a budoucí jednání, a proto Foucault v kapitole *Subjekt a Moc* druhým dechem doplňuje: „Jednání působící na jednání, zasahující možná či skutečná jednání, přítomná či budoucí jednání.“¹⁵

Z toho všeho vyplývá, že mocenský vztah předpokládá existenci otevřeného pole všech možných odpovědí, reakcí a výsledků interpretací subjektu, nad kterým se moc vykonává, a pomocí kterých subjekt reaguje v aktuálním či budoucím jednání. Zcela jasně vidíme důležitost a klíčový předpoklad svobody subjektu, před kterým je pole otevřených možností, které může realizovat ve své odpovědi na jednání prvního člena interakce.

V kapitole „Dispozitiv sexuality“ ve *Vůli k Vědě*, Foucault dodává, že represe a s ní spojený zákaz (v kontextu *Dějin Sexuality* třeba sexuální zákaz masturbace mladistvých) je až následným jevem mocenského vztahu mezi institucí a subjektem, a proto docházíme k formulaci, že nemůže existovat moc, která by se nevykonávala na základě předem vytyčených cílů a záměrů. Uvnitř této kapitoly dochází k důležitým poznámkách ohledně podoby moci a nejdůležitější z nich jsou, že moc je téměř všude, na každém místě a vychází z každého rohu; není cílem moc získat, dobít a pečlivě ji střežit před druhými; maticí mocenských vztahů není dualismus mezi ovládanými a ovládajícími, ale princip, že moc prochází všemi částmi daného vztahu – tj. jak ovládanými, tak i ovládajícími (mocenský vztah je oboustranný); s praktikováním moci je spojený odpor, který není moci něčím vnějším, ba naopak je s mocí těsně srostlý.¹⁶ S pomocí dvou interpretů Dreyfuse a Rabinowa můžu ve zkratce shrnout, že „moc je obecnou maticí silových vztahů v dané době a v dané společnosti.“¹⁷ Pokud se snažím pochopit, proč vzniká nerovnost na specifickém místě populace nebo analyzovat aplikované nástroje politického jednání v daném čase a prostoru, tak musím analyzovat mocenské vztahy,

¹² Weber, M. (2009). *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH.

¹³ Foucault, M. (2003). *Myšlení vnějšku* (Vyd. 2). (str. 210-211). V Praze: Herrmann & synové.

¹⁴ Deleuze, G. (2003). *Foucault*. Praha: Herrmann & synové.

¹⁵ Foucault, M. (2003). *Myšlení vnějšku* (Vyd. 2). (str. 215). V Praze: Herrmann & synové.

¹⁶ Dispozitiv Sexuality. (1999). In M. Foucault, *Dějiny sexuality I: Vůle k vědě*. V Praze: Herrmann & synové.

¹⁷ Dreyfus, H. L., Rabinow, P., & Foucault, M. (2010). *Michel Foucault: za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky*. (str. 282). Praha: Herrmann & synové.

kteře jsou skutečně hluboce zakořeněny uvnitř celé sociální struktury. Abych tedy pochopil vládnutí státu, tak musím identifikovat a popsat mocenské vztahy, které jsou dle Foucaulta „racionalizovány a centralizovány pod dohledem státních institucí.“¹⁸

Obecné vymezení moci, které rozvíjí Foucault ve svých pozdějších pracích, a které jsem se snažil v předchozím dvou odstavcích ve zkratce představit, slouží k analýze specifických podob moci v různých časových obdobích evropské historie. Než se dostanu blíže k našemu cíli, kterým je zevrubnější analýza biopolitiky a s ní spojené bio-moci, tak se musím pokusit v krátkosti popsat onu genezi podob moci, které tvoří základní podklad bio-moci, a bez kterých by nejspíše neměla takovou podobou, jež má v biopolitice.

Když se Foucault zaměřuje genealogickým přístupem na moc a její historické praktikování skřez vládnutí, tak podrobněji upíná svoji pozornost na středověk a sním spojeným patronátem církevních institucí. Už jsem výše zmiňoval kapitolu „Subjekt a moc“ z knihy *Myšlení vnějšku*, kde Foucault při popisu státní moci dochází k faktu, že moderní stát integroval do své politiky vládnutí starší mocenskou techniku křesťanských institucí, kterou nazval „pastýřskou mocí“. Nejdůležitějším rysem ve výkonu pastýřské moci je, že se nezaměřuje pouze na komunitu jako celek, ale každý jednotlivec uvnitř komunity je pro její správu klíčový, a proto na základě Ježíšova podobenství o ovcích a pastýři je jasné, že pastýřská moc má individualizující účinek. Církevní institucionalizace pastýřské moci přestala mít v průběhu 18. století svoji sílu a postupně zanikla, ale onu individualizující funkci do sebe integrovala nová technologie moci, která se zaměřovala na individuální tělo jako objekt kázeňských technik, jež se vykonávaly ve školách, nemocnicích, psychiatrických léčebnách či vězeních. Můžu shrnout, že Foucault naznačuje transformaci středověké pastýřské moci v moc disciplinární, která byla jejím historickým nástupcem. Na začátku jsem popisoval, že kázeňské techniky, které byly obsaženy v moderním státě do sebe implementovala nová technologie moci, kterou Foucault nazval bio-mocí, jež je spojena s novou politikou života – biopolitikou.

Domnívám se, že nejjasnější definici bio-moci podal Foucault v přednáškovém cyklu *Security, Territory, Population* z roku 1978-1979, kde na úplném začátku první přednášky definuje bio-moc následujícím výkladem:

„(bio-mocí) Tím mám na mysli množství jevů, které se mi zdají být docela významné, jmenovitě soubor mechanismů, skřez které se základní biologické vlastnosti lidského druhu staly předmětem politické strategie, obecné strategie moci, nebo jinými slovy, jak počínaje od 18. století moderní západní společnosti přijali základní biologické fakty, že lidské bytosti jsou druhem. To je zhruba to, co nazývám bio-mocí.“¹⁹ (překlad autora)

¹⁸ Foucault, M. (2003). *Myšlení vnějšku* (Vyd. 2). (str. 223). V Praze: Herrmann & synové.

¹⁹ „By this I mean a number of phenomena that seem to me to be quite significant, namely, the set of mechanisms through which the basic biological features of the human species became the object of a political strategy, of a general strategy of power, or, in other words, how, starting from the eighteenth century, modern Western societies took on board the fundamental biological fact that human beings are a species. This is roughly what I have called bio-power“

Foucault, M. (2009). *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France 1977-1978*. (str. 1). New York: Picador.

Pod hlavičkou bio-moci nalézáme strategie vládnutí státu, které se orientují na lidský druh v celé své totalitě – tj. na populaci –, u které si neberou za přímý cíl ovládnutí či cepování v rámci technik disciplíny, ale naopak si ustanovují za nejvyšší cíl péči o život v celé své kontinuitě. Péče o život reflektována skrze prizmat statistických dat nebo demografických ukazatelů, jež slouží jako jedny z nutných podkladů pro výkon vládnutí nad populací, byla nosným prvkem pro vývoj raného kapitalismu: neustálé zvyšování či udržení ekonomické produkce vyžadovalo dobrý zdravotní stav pracující populace, a proto stát musel vynakládat čím dál větší úsilí na veřejné zdravotnictví. Ve *Vůli k vědě* toto historické období Foucault nazývá jako „éru bio-moci“, tj. jako éru technik pro podrobení lidského těla a důslednou kontrolu nad populací. Viditelným efektem výkonu bio-moci je jakási „moc nad životem“, která se manifestuje v oddálení smrti jako přirozeného a nevyhnutelného faktu lidského života – tento klíčový rys je později obsažen během epidemie, kde se přirozená smrt části populace oddaluje a pozvolně vypařuje v důsledku státem řízené vakcinace. Je zcela jasné, že moderní rozvoj biologie vstoupil do politických záměrů a z biologie se stal nástroj ekonomicko-politických kalkulací nad funkcí lidského života. Pokud se „moc nad životem“ stává ústředním cílem vládnutí, tak mluvíme o biopolitice – o politice života.

Foucault v kapitole „Právo na smrt a moc nad životem“ v závěru *Vůle k vědě* formuluje, že jedním z mnoha důsledků vývoje a praktikování bio-moci je důležitost normy, která stojí proti právnímu systému zákona. Z tohoto efektu bio-moci přímo postuluje, že:

„Moc, která si klade za úkol starat se o život, však potřebuje mechanismy, které prodlužují jeho trvání, regulují ho a opravují. (...) pracuje pomocí rozmístění okolo normy. (...) zákon funguje stále víc jako norma, a že právní instituce se stále víc integrují do kontinua aparátů (medicínských, právních atd.), jejichž funkce je především regulační. Normalizující společnost je dějinným důsledkem technologie moci soustředěné na život“²⁰

Pokud se koukneme na povahu současných politických zápasů optikou Foucaulta, tak můžu shrnout, že skutečným předmětem politických diskusí, zápasů a bojů je spíše život nežli samotné právo. Foucault tuto úvahu demonstruje v přednášce ze 17. března 1976 z cyklu *Je třeba bránit společnost*, kde přímo popisuje souvislost mezi biopolitikou a nacismem jako přímé kontroly nad životem populace z hlediska eugenických přístupů ke „správné“ reprodukci na území Třetí říše. Nacismus byl jednou z nejradikálnějších biopolitik v historii lidstva, protože přímo určoval tu část populace, která bude žít, a která je odsouzená ke smrti v koncentračních táborech. Kontroloval reprodukci populace a dohlížel nad „pravou krví“, která byla konečným cílem politiky života. Je pak tedy velmi zajímavá teze, že nacismus byl dědictvím politizace Darwinovo evoluční teorie, která v sobě obsahovala biologickou podřadnost a nadřazenost různých druhů – biologie skutečně vstoupila do politiky. Velmi výstižně biologické zachování jedné populace vůči druhé formulovali Rabinow a Dreyfus ve své interpretaci na téma biopolitiky:

---

²⁰ Foucault, M. (1999). *Dějiny sexuality I: Vůle k vědě*. (str. 167). V Praze: Herrmann.

„Jakmile došlo na politiku života, stal se život těchto populací i jejich zničení politickou volbou. Protože populace nejsou ničím víc nebo méně než tím, o co „se stát stará kvůli sobě samému“, má tento stát rovněž právo je přemístit nebo vyhladit, pokud by to posloužilo státnímu zájmu.“²¹

Když Foucault přednášel na Collège de France, tak se v pozdějším období snažil identifikovat různé druhy vládnutí a jejich vliv na utváření subjektu skrze vzájemné mocenské vztahy mezi institucí a subjektem v různých historických prostředích. Foucault zavedl pojem, který hojně aplikuje ve svých úvahách, a který je jeho výchozím bodem pro analýzu moci. Zavedl koncept „governmentality“. Tento pojem je velmi těžký na překlad, proto jej nechávám v tomto původním znění, které vychází z anglického ekvivalentu „governmentality“. Pod tímto pojmem, který zavádí v přednášce z 1. února 1978 v cyklu *Security, Territory, Population*, si můžeme představit soubor procesů vládnutí, jež jsou formovány institucemi, strategiemi, analýzami, kalkulacemi, které umožňují vykonávání komplexu různých podob moci na populaci, která je cílem těchto mocenských praktik. V jednoduchosti si můžeme governmentality představit v následující situaci: stát se snaží dosáhnout zvýšení porodnosti populace, tak k tomu volí specifické politické nástroje jako příspěvky pro matky, bydlení pro mladé páry, novomanželské půjčky s nízkým úrokem – ročník Husákových dětí v rámci pro-populační politiky státu je typickým příkladem governmentality. Foucault v následující přednášce ukazuje, že výše zmíněná a popsaná pastýřská moc, která byla praktikována pastýřem – institucí církve – byla specifickým typem vládnutí nad individui, tj. z pastýřské moci pastorátu vzešla governmentality v pozdějším neoliberálním duchu, která se analyzuje ve *Zrození biopolitiky*. Pokud elementárně rozumím konceptu governmentality, tak Foucault dosahuje analýzy mocenských vztahů obsažených v různých podobách vládnutí napříč evropskou historií, ačkoliv jej nejvíce uplatnil ve studiu neoliberalismu a jeho vlivu na vládnutí od 18. století do současnosti.²²

Když si Foucault podává otázku, proč studovat governmentality, tak jeho odpověď zní, že se jedná o nutnou složku řešení problému státu a populace. Bio-moc je tedy silně spojená se specifickým stylem vládnutí – biopolitikou – a toto vládnutí je založené na spoustě dílčích mechanismů, které uvádějí tuto politiku života do funkčního chodu: orientace státu na biologii a medicínu; rozmach statisticko-demografických výzkumů; vytváření normalizující společnosti založené na normách, které odrážejí politické cíle státu a pomocí nichž se utváří subjekt.

2.3. „Společnost bezpečnosti“ a historický příklad epidemie neštovic

V tuto chvíli, kdy jsem se pokusil popsat nejdůležitější rysy a části nad tématem biopolitiky a s ní spojené bio-moci, se můžu přesunout k tématu, kde Foucault tyto poznatky aplikuje a historicky identifikuje. Tímto tématem je epidemie. Foucault se epidemií věnoval už v přednášce *The Birth of Social Medicine*, ale hlavním výchozím textem pro naše zkoumání zůstává přednáškový cyklus *Security, Territory, Population*. Na začátku první přednášky po

²¹ Dreyfus, H. L., Rabinow, P., & Foucault, M. (2010). *Michel Foucault: za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky*. (str. 218). Praha: Herrmann & synové.

²² Foucault, M. (2009). *Zrození biopolitiky: kurz na Collège de France (1978-1979)*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

definici bio-moci, kterou jsem citoval v textu výše, Foucault poznamenává, že analýza těchto rozličných mocenských vztahů může vést k celkové analýze společnosti, ve které jsou přítomny vztahy mezi subjektem a institucemi. Pokládá si klíčovou otázku celého přednáškového cyklu:

„Můžeme tedy říct – a to je to, co je v sázce v tom, co chci analyzovat – že obecná ekonomika moci v našich společnostech se stává doménou bezpečnosti? (...) A konečně, se dostanu k tomu, co bude přesným problémem tohoto roku, kterým je korelace mezi technikou bezpečnosti, to znamená, nejen vznikem pojmu, ale také (vznikem) reality populace.“²³ (překlad autora)

Na základě předcházejícího úseku práce můžu formulovat, že svrchovanost – suverenita – státu se vykonává na území hranicemi vytyčeného teritoria a disciplína se praktikuje na individuálních tělech jedinců na území tohoto teritoria, ačkoliv na populaci se vykonává sama bezpečnost. Foucault tedy používá označení „společnost bezpečnosti“, na kterou se vztahují různá bezpečnostní opatření, jež mají zajistit bezpečný stav proti ohrožení populace (např. biologické nebezpečí nekontrolovatelné epidemie). Než se blíže dostanu k části s epidemií, tak chci ještě věnovat krátkou pozornost normalitě a abnormalitě: disciplinární normalizace, která se vztahuje na subjekt, vytváří optimální model normalnosti, který je vytvářen pomocí určitých výsledků (v tomto případě např. statistickými modely), a proto disciplinární normalizace má za cíl pokusit se přimět subjekty být komfortní s tímto předloženým modelem. Být normální znamená být komfortní s normou a být abnormální naopak nebýt komfortní s normou. Foucault se v tomto bodě dostává k příkladu, kde se vyjevují aparáty zajišťující bezpečí a normalizaci – dostáváme se k příkladu epidemie neštovic z 18. století.

Abychom si dokázali situaci živě představit, tak Foucault popisuje, že epidemie neštovic byla vážná takovým způsobem, že každé novorozené dítě mělo pravděpodobnost 2/3, že neštovicemi onemocní a každý osmý člověk na ně umíral – jednalo se o silně rozšířenou epidemii s vysokou úmrtností. S epidemií neštovic bylo spojeno spoustou praktik bezpečnosti, které se později přesunuly do aparátů bezpečnosti, kde se ukotvily a institucionalizovaly.

První z velkých praktik bezpečnosti je vakcinace populace: Foucault konstatuje, že během epidemie neštovic se poprvé skutečně projeví statisticko-matematické kalkulace nad vakcinací, kdy si vědci pokládali otázku, zdali je efektivní očkovat populaci, která buď zemře na následky očkování, které v této době teprve vznikalo, nebo umřou na neštovice. V tomto místě vidím jeden ze zárodků samotné biopolitiky – rozhodování nad skutečností, kdo bude žít, a kdo nebude v kalkulacích státní politiky života vzhledem k zachování biologické existence druhu. Samotná epidemie se dala vztáhnout jak na skupiny, tak i na individuální tělo, a proto vědci byli schopni vytvářet kalkulace nad riskem či šancí onemocněním neštovicemi nebo mortalitou na specifickém místě v prostoru. Proto byli vědci schopni kalkulovat, že riziko

---

²³ „Can we say then – and this is what is at stake in what I want to analyze – that the general economy of power in our societies is becoming a domain of security? (...) And finally, I will come to what will be the precise problem of this year, which is the correlation between the technique of security, that is to say, the emergence not only of the notion, but also of the reality of population.“

Foucault, M. (2009). *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France 1977-1978*. (str. 10-11). New York: Picador.

nákazy není stejné pro různé věkové skupiny populace, a že různé skupiny populace mají daleko větší náchylnost k nákaze – např. povolání v továrnách či v samotné nemocnici. Z tohoto hlediska bylo možné vztáhnout bezpečnostní opatření na specifické místo v sociálním prostoru, kde hrozilo akutní nebezpečí nekontrolovatelné nákazy – uvalení karantény na město či určitou část uvnitř města. Karanténa a její mechanismy jsou potřebněji popsány v přednášce *The Birth of Social Medicine*, kde je uvedeno, že téměř každá evropská země v 18. století měla svůj „nouzový plán“, který se aplikoval ve stavu nouze – tedy např. při vypuknutí epidemie. Tento plán v sobě obsahoval několik důležitých bodů, jež nutně vykazují znaky disciplíny ze strany státu: každý občan, rodina musela zůstat na jednom místě ve městě, kde by měla být kdykoliv k nalezení; celé město bylo pod dohledem policie, která dohlížela na dodržování normativních restrikcí z nouzového plánu; vytvořil se systém neustálého dohledu a centralizace všech informací ohledně vývoje epidemie. Foucault shrnuje nouzový plán následujícím způsobem: „Karanténní plán představoval politicko-medicínský ideál dobré zdravotní organizace měst v 18. století.“²⁴ (překlad autora)

Foucault v přednášce z 25. ledna z roku 1978 v *Security, Territory, Population* postuluje, že disciplinární mechanismy se vztahovaly na individuální těla, které se snažily ochránit pomocí disciplinárních nástrojů (epidemiologické restrikce, regulace), jež se normalizovaly v určité normy v podobě povinné karantény nebo očkování. Vidíme, že snažení státu bylo navrátit zpět abnormální křivku nemocných, která se odvracela od obecné, normální křivky kopírující normální model, proto Foucault dochází k důležité historické formulaci, že během epidemie se nejdříve stanovuje normální model a z něho se dedukují normy, které normalitu umožňují a zajišťují.²⁵

Můžu tedy v krátkosti shrnout, že epidemie a přístup k jejímu odvrácení – tj. přechod od abnormálního stavu zpět do normálního – je nutný skrze praktikování disciplíny ze strany státu, který dohlíží na její dodržování svými institucemi jako je policie. Avšak orientace na jednotlivé tělo ze strany státu není zcela efektivní, proto se musel stát ve svém vládnutí a ve své politice začít orientovat na populaci jako živoucí celek, jež se potýká s globálním problémem protkaným celým sociálním tělem – s epidemií. Vidíme zde tedy jasnou souvislost mezi vznikem a rozvojem biopolitiky v průběhu 18. století, která se zaměřuje svojí pozorností na populaci oproti původnějším disciplínám, které se pouze soustředily na jednotlivce jako tělo podléhající normám a restrikcím. Jak jsem uvedl o několik odstavců výše, tak biopolitika do sebe implementovala prvky disciplín, a proto stát začal zavádět plošná restriktivní opatření cílící na celou populaci jako organický celek. Historická událost epidemie nám prokázala viditelnost bio-moci jako mocenského vztahu mezi populací a státem, jež se ve svém vládnutí – governmentalitě – soustředí na biologické náležitosti člověka jako živoucího druhu uvnitř

---

²⁴ „The quarantine plan, represented the politico-medical ideal of a good sanitary organization of eighteenth-century cities.“

Foucault, M. (2000). *Power: The Essential Works of Foucault, 1954-1984, Vol. 3.* (str. 145). New York: The New Press.

²⁵ Foucault, M. (2009). *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France 1977-1978.* New York: Picador.

populace. Stát, který se snaží nebezpečí pandemie odvrátit, se uchyluje k biopolitice jako politice života, která je novou dominantní politikou vládnutí.

3. Metodologie

V předcházející části práce jsem se pokoušel nastínit základní východiska pro studium biopolitiky jako typu vládnutí, který se ve svém politickém vládnutí orientuje na populaci jako celek, který podléhá velkým populačním jevům – v kontextu této práce populace podléhá epidemii viru Covid-19. Sám Foucault v přednášce ze 17. března 1976 v cyklu *Je třeba bránit společnost* sumarizačně shrnuje orientaci biopolitiky jako na „sadu populace – biologické procesy – regulační mechanismy – stát.“²⁶ Orientace státu na péči o populaci v kontextu současné epidemie se děje skrze regulační mechanismy, které se ze své podstaty mají starat o populaci ve své celistvosti. Jak už bylo nastíněno v předcházející části, tak stát se ve svém vládnutí orientuje na vědecké a lékařské analýzy daného biologického tématu a implementuje je do své „péče o populaci“ skrze regulační mechanismy sloužící k potlačení daného problému – v epidemii neštovic v 18. století to například byla karanténa nebo jiné regulační restriktce. Tím se znovu dostávám k ústředním a výzkumným cílům celé této práce: *prvním cílem je identifikace a vymezení expertních diskursů v kontextu epidemie COVID-19 v České republice; druhým cílem je popis funkcí a vazby expertních diskursů na biopolitiku.*

Pokud vycházíme z Foucaultova předpokladu, že biopolitika ve svém vládnutí čerpá poznatky z expertních analýz, které Foucault identifikoval jako analýzy zabývající se expertním pohledem na daný biologický problém, tak zde vidím orientaci státu na diskurs expertů, který reprodukuje své specializované vědění v publikovaných analýzách uvnitř a napříč sociálním prostorem. Mojí snahou je pokus o identifikaci takového diskursu či různých diskursů, které se právě podílejí či jsou konceptuálním podkladem pro rozhodnutí nad regulačním opatřením, které má v současném kontextu epidemie formu epidemiologického opatření. Ústředními cíli práce jsou pokusy o analýzy expertních diskursů během epidemie COVID-19 v České republice. V takto analyzovaných a identifikovaných diskurzech bude zkoumána vazba, propojení, participace a popis funkcí expertních diskursů ve vazbě na biopolitiku

3.1. Analýza diskursu u Foucaulta

V této části práce přesouvám svoji pozornost na analýzu samotného diskursu expertů a jejich vědění, které se reprodukuje uvnitř sociálního prostoru. Sám Foucault nabídl ve svých archeologických pracích nástin teorie diskursu a následující analýzy společnosti, avšak pro její abstraktnost, teoreticko-metodologickou roztržičnost a neúplnost jsem se rozhodl, že bude lepší aplikovat kritickou diskursivní analýzu (dále CDA), která je více ukotvena v sociologických zkoumáních. Mé rozhodnutí opírám o konsenzus interpretů, kteří se shodují, že Foucault nikdy neměl v úmyslu vytvořit všeobjímající obecnou teorii diskursu, která by se dala aplikovat na jakýkoliv případ v libovolné historické etapě, ale jak tvrdí Deleuze ve své interpretaci, tak Foucault byl spíše pečlivým kartografem, který nám – budoucím výzkumníkům a badatelům – načrtnul mapy, pomocí kterých se můžeme nechat vést při analýze společenských jevů daného období.²⁷ Musím přihlídnout k faktu, že Foucault věnoval diskursu pozornost z počátku kariéry hlavně v knihách *Slova a Věci*, *Archeologie vědění*, avšak později analýzu

---

²⁶ Foucault, M. (2005). *Je třeba bránit společnost: kurs na Collège de France 1975-1976*. (str. 224). Praha: Filosofia.

²⁷ Deleuze, G. (2003). *Foucault*. Praha: Herrmann & synové.

diskursu opouští a více se věnuje dispozitivu, který tematizuje v *Dohlížet a Trestat* a později dispozitivu sexuality ve všech svazcích *Dějin Sexuality*.

3.2. Kritická diskurzivní analýza

Kritická diskurzivní analýza (CDA) není žádná přesně definovaná metoda nebo přísně vymezená teorie, která by měla zcela dogmatický charakter pro badatele, kteří ji ve svých výzkumech aplikují.²⁸ Naopak nabízí celé pole aplikovatelných možností, které výzkumníci mohou začlenit do analýzy společnosti v určitém časovém období. CDA úzce navazuje na původní analýzu diskursu, kterou vypracoval v archeologickém období Foucault, avšak zastává k ní kritické stanovisko ohledně její metodologické nedostatečnosti a absence orientace na lingvistickou analýzu textů. Cíle CDA jsou následující:

„Kritická analýza diskursu (CDA) se orientuje na mapování vztahů mezi jazykem (texty) a společenskými strukturami. (...) CDA zdůrazňuje, že jazyk je nutné chápat jako součást společnosti a jazykové fenomény brát jako fenomény společenské. Vyzdvihuje fakt, že jazyk má sociální determinaci a sociální účinky. Na tomto pozadí se CDA pokouší začlenit jakýkoliv jednotlivý (psaný nebo mluvený) text do širšího rámce podmínek v nichž text funguje. Zkoumá, jak jsou texty produkovány a přijímány a jak jsou společensky distribuovány.“²⁹

CDA není jedním ze zástupců kvantitativních výzkumných metod, ale naopak se jedná o přístup kvalitativní, který vyžaduje hermeneutický přístup lidského čtenáře, neboť čtenář textu – badatel – vnímá text jako část, fragment kulturního vzorce, jež odkazuje k různým významům skrytým uvnitř samotného textu.³⁰ Text zastává pozici jednoho ze zprostředkujících médií, které mají spleť sítí funkcí ve společnosti. Pak tedy ve stínu Luhmannovy teorie je jasné, že produkce informací o sobě samé je jedním z typických rysů současné společnosti – jedná se o sebepopisující systém. Oproti tradičnější strukturalistické analýze diskursu, kterou zastupoval Foucault, je velmi znatelný původ CDA v lingvistice, proto se CDA zevrubně zabývá textem a analyzuje větné struktury, slovník, metafory, intertextovost etc. Na druhé straně je i znatelný vliv marxisticky orientované frankfurtské školy, a to hlavně dvou ústředních představitelů – Theodora Adorna a Jürgena Habermase –, a proto dalším cílem CDA je snaha o systematické odkrytí nerovností, vykořisťování, mocenských vztahů a nespravedlností uvnitř celospolečenských institucí.³¹

Je na místě zmínit, že CDA má několik hlavních zástupců, kteří spolu úzce spolupracují a navzájem se ovlivňují ve svých badatelských činnostech. Mezi hlavní směry CDA patří: sociokognitivní přístup Teuna A. van Dijka; diskurzivně historický přístup Ruth Wodakové; analýza dispozitivu Siegfrieda Jägera, která silně vychází a metodologicky ustanovuje

²⁸ Šubrt, J., & kol. (2008). *Soudobá sociologie II. Teorie sociálního jednání a sociální struktury*. Praha: Karolinum.

²⁹ Schneiderová, S. (2015). *Analýza diskursu a mediální text*. (str. 36). Praha: nakladatelství Karolinum.

³⁰ Hájek, M. (2014). *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

³¹ Schneiderová, S. (2015). *Analýza diskursu a mediální text*. Praha: nakladatelství Karolinum.

Foucaultovský postup při studiu dispozitivu; analýza diskursu Normana Fairclougha, jež je nejvíce aplikovaná v sociologii.³²

3.2.1. CDA Normana Fairclougha

Pro téma této práce jsem si pragmaticky zvolil směr kritické diskursivní analýzy Normana Fairclougha, která je nejvíce ukotvena v sociálních vědách při analýze společenských událostí. Přístup CDA dle Fairclougha je sumarizačně popsán v úvodní pasáži knihy *Čtenář a stroj*:

„Jeho přístup se zakládá na snaze sledovat změny v jazyce a propojovat je se změnami ve společnosti a kultuře. Nutným předpokladem pro tuto spolupráci je však podle Fairclougha sblížení lingvistických metod analýzy jazyka s relevantními sociálními a politickými teoriemi. (...) Svým způsobem je to pokus o propojení Foucaultova pojetí diskursu s lingvisticky orientovanými diskursivními analýzami.“³³

Než se dostanu přímo k metodologickému postupu CDA dle Fairclougha, tak se pokusím nastínit jeho definici diskursu, která navazuje na Foucaultovo pojetí diskursu a řádu diskursu – u Foucaulta je velmi těžké citovat nebo parafrázovat všeobíhající definici diskursu, protože Foucault jí v žádném díle přímo nepopsal, avšak na základě mého čtení se domnívám, že pod abstraktností diskursu si můžeme představit prostor systému různých pravidel, které vymezují zvenčí, ale i zevnitř prostor vzniku výpovědí – diskurs je spojen s uznávaným věděním reprodukováným ve společnosti (viz. Foucaultův příklad z *Řádu diskursu* ohledně Mendela a „bytí v pravdě“ lékařského diskursu doby)³⁴. Fairclough v návaznosti na Foucaulta popisuje, že „diskurz znamená užití jazyka zvláštním způsobem jako forma společenské praxe.“³⁵ Užívání jazyka v sociálních interakcích je tedy společenskou praxí, protože jazyk sám o sobě není pouze prostředkem k reprezentaci okolního světa, ale jazyk sám do světa zasahuje a determinuje ho. Jazyk nemá pouhou výpovědní hodnotu v podobě konstativů (venku sněží, Covid-19 je nebezpečný virus), ale disponuje i performativním rysem, který pouze nevypovídá, neinformuje ale zároveň i koná – Austin přispěl na poli filosofie jazyka analýzou performativních výpovědí; tj. performativní výpověď je například stvrzení manželského svazku výpovědí „ano, беру si tě za manželku/manžela“, neboť vyřčení výpovědi je rovněž i společenský akt stvrzující společenskou praxi obřadu.³⁶

Už Foucault identifikoval, že s určitým diskursem, jež v sobě soustřeďuje specializované vědění, je spojená moc a mocenské vztahy. Ilustrativním příkladem, který kopíruje teoretická východiska, která jsem načrtnul v první části práce, může být diskurs

³² Wodak, R., & Meyer, M. (2001). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: SAGE Publications.

³³ Hájek, M. (2014). *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. (str. 122). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

³⁴ V nástupní přednášce na College de France pojmenované *Řád diskursu*, Foucault sumarizačně popisuje systémy vyloučení a kontroly nahodilosti diskursu, jež přistupují k diskursu zvenčí, avšak na diskurs působí i vnitřní procedury vyloučení a kontroly – Foucault tvrdí, že diskursy vykonávají dohled i sami nad sebou a navzájem.

³⁵ Schneiderová, S. (2015). *Analýza diskursu a mediální text*. (str. 36). Praha: nakladatelství Karolinum.

³⁶ Austin, J. L. (2000). *Jak udělat něco slovy*. Praha: Filosofia.

psychiatrie: diskurs psychiatrie je tvořen věděním, které se implementuje do procesů výkonu moci psychiatrických institucí na pacienta v léčebně (specifická architektura léčeben, specializované procedury etc.). CDA sama navazuje na Foucaultovo propojení diskursu s mocenskými vztahy, avšak klade daleko větší důraz na otázky moci a hegemonie. Fairclough inspirován Gramsciho koncepcí hegemonie a moci připojil do svého směru CDA otázky ideologie pocházející od marxisticky orientovaného Althussera, a proto ideologie zde má význam určitého způsobu konstrukce či tvaru společnosti – tato skrytá ideologie stojící v pozadí společenských jevů, produkuje nerovnosti, mocenské vztahy a vykořisťování napříč celým tělem společnosti.³⁷ Fairclough chápe ideologii následovně:

„Budu chápat ideologie jako označení / konstrukci reality (fyzický svět, sociální vztahy, sociální identity), které jsou zabudovány do různých dimenzí formy / významů diskursivních praktik, a které se podílejí na produkci, reprodukci nebo transformaci vztahů nadvlády. (...) Zadruhé, tvrzení, že ideologie „interpeluje subjekty“, což vede k názoru, že jedním z významnějších „ideologických účinků“, který lingvisté v diskursu ignorují, je ustanovování subjektů.“³⁸ (překlad autora)

Fairclough zastává stanovisko, že diskurs je předurčován určitými maskovanými konvencemi, které zahrnují skryté ideologie. Ideologie je pak v textech implicitně zakotvena ve způsobech prezentování společenských událostí a ve způsobu užívání jazyka – tj. používání jazyka vzhledem k určité události.³⁹ Fairclough popisuje, že při kritické diskursivní analýze je třeba se zaměřit na partikulární ideologické efekty, které jsou obsaženy ve vědě, přesvědčení, názorech, sociálních vztazích a sociálních identitách. Fairclough pak v návaznosti na Althussera tvrdí, že skrze texty, ve kterých je implicitně zakotvena ideologie, se může konstituovat subjekt – jedním z příkladů, který Fairclough často uvádí, je ideologie mediálního diskursu a mediálních textů, skrze které se ustanovuje subjekt, k němuž texty referují. Z toho Fairclough vyvozuje, že ve společnostech je pak ideologie zastoupena ve vztazích dominance – např. dominance jedné třídy nad druhou.⁴⁰

3.2.2. Metodologický postup CDA podle Fairclougha

Fairclough ve svém směru CDA vychází ze stanoviska, že diskursivní událost je trojdimenzionální: dimenze textu, diskursivní praxe a sociální praxe.⁴¹

Dimenze diskursu jako textu zní na první pohled tajemně a nesrozumitelně, ale jedná se o lingvistickou analýzu textu, uvnitř kterého se musí badatel soustředit na několik klíčových komponentů obsažených v útrokách textu: zvolené pojmy a slovník v celém textu; gramatiku;

³⁷ Fairclough, N. (1997). *Critical discourse analysis: the critical study of language*. New York: Longman.

³⁸ „I shall understand ideologies to be significations / construction of reality (the physical world, social relations, social identities), which are built into various dimensions of the form / meanings of discursive practices, and which contribute to the production, re-production or transformation of relations of domination. (...) Second, the claim that ideology 'interpellates subjects', which leads to the view that one of the more significant 'ideological effects' which linguists ignore in discourse is the constitution of subjects.“

Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. (str. 87). Cambridge: Polity Press.

³⁹ Schneiderová, S. (2015). *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: nakladatelství Karolinum.

⁴⁰ Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

⁴¹ Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

kohezi; strukturu.⁴²Význam textu a jeho interpretace čtenářem je tvořena všemi těmito dílčími částmi, proto při analýze na ně musí badatel brát zřetel a pokoušet se je identifikovat v kontextu vzniku a distribuce textu. Slovník zvolený autorem textu vzbuzuje pozitivní, nebo negativní konotace na čtenáře, proto musí výzkumník rozklíčovat význam a funkci metafor, žargonu, nebo ryze odborných výrazů. Gramatika je důležitá z hlediska struktury vět a pozicí slov v textu, neboť je často kladen důraz na specifické části věty a tyto místa jsou klíčová pro porozumění intenci autora. Koheze textu je kritická z důvodu zvolených stylistických prostředků, které působí na čtenáře – jestli je cílem textu vzbudit jednání na straně čtenáře, tak musí autor volit prostředky, které vzbuzují jednání na opačné straně (např. opakující se politické slogany na konci odstavců). Struktura textu hraje významnou roli pro autora, neboť text cílí na čtenáře a chce na něj působit, proto autor volí specifickou strukturu pro samotný text – politický projev má jinou strukturu oproti odbornému článku či rozhodnutí soudu.

Dimenzi diskursivní praxe výstižně sumarizuje Hájek v publikaci *Čtenář a stroj*:

„Diskurzní praxe zahrnuje procesy, v nichž texty vznikají, rozptylují se ve společenském prostoru a jsou konzumovány (čteny, poslouchány, nahlíženy). Studium těchto procesů vychází z toho, že různé diskurzy vykazují různou povahu diskursivní praxe. (...) Různé druhy textů a různé diskurzy mají proto různé diskurzní praxe. Nejsledovanějším aspektem produkce textů je zpravidla tvůrčost (autorství), tzn. různé strategie, taktiky, procedury a sekvence toho, kdo, jak a s jakým účelem texty píše (říká).“⁴³

Jak je zcela jasné, tak vznik a distribuce textu je zcela svázána s rolí autora, který text konstruuje pod specifickou intencí, již se snaží skrze text docílit. Tím, že autor textu cílí na čtenáře a na jeho budoucí jednání, tak musí samotný proces vzniku textu přizpůsobovat v rámci cíle sdělení, které s sebou text přináší. Fairclough si je vědom kritičnosti kontextu ohledně vzniku textu z hlediska interpretace čtenářem, a proto musí tvůrce textu zvažovat budoucí interpretaci čtenářem. Proto při CDA je zcela nutná znalost sociálního a politického kontextu kolem vzniku textu, aby mohl badatel porozumět samotnému významu uvnitř textu. Fairclough zahrnuje onu pomyslnou „sílu textu“ cílící na budoucí jednání skrze jeho performativní výpověď, o které jsem se zmiňoval již dříve vzhledem k přínosu filosofické teorie jazyka od Austina. Hájek píše: „„Síla“ textu spočívá v jeho schopnosti „dělat věci“ (Austin).“⁴⁴Význam textu je propojen s kontextem jeho vzniku – u autora se řeší institucionální kontext svázán s určitou formou, věděním a jeho sociální identitou (sociálním statutem). Uvnitř diskursivní praxe se musí badatel zabírat i konceptem koherence: tj. interpretace textu považována za správnou na straně čtenáře – autor textu přistupuje na určitá „pravidla hry“, ve kterých se text interpretuje a považuje jako koherentní. Tyto „pravidla hry“ jsou jedním z ideologických vlivů, které přímo souvisejí

---

⁴² Hájek, M. (2014). *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

⁴³ Hájek, M. (2014). *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. (str. 125). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

⁴⁴ Hájek, M. (2014). *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. (str. 126). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

s výslednou podobou reprodukováného textu⁴⁵. Fairclough ještě upozorňuje na intertextovost při pochopení povahy diskursivní praxe: téměř každý text v nějaké míře do sebe integroval i texty jiné, které mohou být buď skrytě zakomponovány do textu, nebo mohou být viditelné skrze přímé citace na texty jiné (např. odkazy vědců na jiné vědecké publikace etc.).⁴⁶

Diskurs jako druh sociální praxe „se týká především vztahů diskurzu k ideologiím a hegemonii“⁴⁷. Jak už jsem zmiňoval výše v práci, tak CDA se snaží analyzovat nerovnoměrné rozvrstvení a zastoupení moci ve společnosti, a proto skrze dimenzi sociální praxe hledá badatel vztahy mezi textem, jež reprezentuje určitý diskurs, ve kterém vznikl s ideologií a hegemonií. Na základě analýzy textu a jeho diskursivní praxe je výzkumník schopný analyzovat ideologii a hegemonii, ve které má text své místo.

Postup CDA pro specifický výzkumný projekt můžu shrnout následujícím způsobem: Prvním krokem je stanovení výzkumného projektu – tj. zkoumání určitých sociálních praktik a jejich vztah k sociální struktuře. Sociální praktiky v našem bádání mohou být manifestovány skrze následující podoby: činy a interakce subjektů; sociální vztahy; subjekty a jejich přístupy ke světu; materiální svět; diskurs. Po stanovení výzkumného projektu musí badatel vymezit „korpus“. Fairclough využívá koncept „korpusu“ z důvodu stanovení rámce, ze kterého se čerpají data a texty pro samotnou analýzu – korpus by měl odpovídat zaměření výzkumného projektu. Pro vymezení korpusu může badatel použít mentální mapy či myšlenkové modely řádu diskurzu (výzkumník si na základě myšlenkových map stanovuje výchozí hypotézy a modely, které se bude snažit analýzou potvrdit, nebo vyvrátit) nebo bude čerpat doporučení od odborných výzkumníků v daném odvětví.⁴⁸

Stanovení korpusu je klíčovým krokem pro výběr textů, které se budou analyzovat. Výběr analyzovaných textů je v každém partikulárním výzkumném projektu odlišný, ale vždy podléhá korpusu, který si výzkumník vymezil. Ilustrativním příkladem může být Faircloughova analýza politického diskurzu „New Labour“ v Británii: Fairclough se pokusil analyzovat politický diskurs skrze analýzu projevů a textů britských politiků (např. Tonyho Blaira) – tzn., že Fairclough čerpal texty z předem vymezeného a ohraničeného korpusu projevů a výpovědí příslušných politických představitelů, které kopírují jeho výzkumný projekt.⁴⁹

V situaci, kdy má badatel vymezený rámec textů, tak se může přesunout k samotné analýze, ve které si všímá struktury, slovníku a koheze uvnitř textů. Dalším krokem je analýza intertextovosti, koherence, „síly textu“ a antagonisticko-protagonistické struktury⁵⁰ (jedna argumentační linie v textu může být dominantnější oproti jiné – důležitá je prezentace argumentu a jeho struktura). V tomto bodě se může výzkumník zaměřit na ideologii a ideologické přístupy, které konstituují subjekt, a které jsou charakteristické pro sociální

---

⁴⁵ Fairclough zde navazuje na Foucaulta a jeho koncept „řádu diskurzu“, kdy výpovědi (texty) podléhají jakési „diskursivní policii“ – tj. nahodilost diskurzu se ovlivňuje skrze principy vyloučení, které mohou být vnější (zákaz, rituál), nebo vnitřní (diskurs vykonává dohled i sám nad sebou). Viz. Foucault a *Řád diskurzu*

⁴⁶ Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

⁴⁷ Schneiderová, S. (2015). *Analýza diskurzu a mediální text*. (str. 76). Praha: nakladatelství Karolinum.

⁴⁸ Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

⁴⁹ Fairclough, N., & Fairclough, I. (2012). *Political Discourse Analysis: A method for advanced students*. New York: Routledge.

⁵⁰ Schneiderová, S. (2015). *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: nakladatelství Karolinum.

praktiky – tj. hlavně pro diskurs. Na základě všech těchto dílčích analýz textu může badatel přejít ke krokům, ve kterých rozpoznává specifický žánr a „řád diskursu“.

„V rétorice analýzy diskursu žánry představují specifický způsob jednání a interakce v rámci společenské komunikace a odrážejí sociální praxe a způsoby, jak jsou tyto praxe navzájem propojeny.“⁵¹

Žánr tedy představuje určitý styl vypovídání a jednání o dané situaci, a pokud se tyto výpovědi opakují napříč různými texty, tak může výzkumník identifikovat diskurs, který je právě typický stejnými tématy, matricemi výpovědí a celkovou opakovatelností na dané sociokulturní téma. Pokud tedy texty mají podobnou argumentační linii, matici výpovědí a mají stejné zaměření na čtenáře, tak s vysokou pravděpodobností vycházejí a reprezentují jeden a tentýž diskurs.⁵²

„V analýze diskursu je však žánrem označována také tzv. diskursivní formace, tzn. „celek“ textů, v němž je zřejmý jednotný způsob vidění skutečnosti a jeho vyjadřování.“⁵³

Pokud se v průběhu analýzy identifikuje diskurs, tak jej badatel zasazuje do celospolečenského kontextu situace, ve které texty vznikají, a ve které figurují – v této části výzkumník silně vychází ze svého ideologického stanoviska a teoretických východisek, které jsou podkladem celé jeho analýzy. V tomto momentu badatel formuluje koncept „řádu diskursu“. „(...) pro Fairclougha je řád diskursu určitá konfigurace žánrů, diskurzů a stylů, která konstituuje diskursivní aspekt sítě sociálních praktik.“⁵⁴

Identifikace a artikulace „řádu diskursu“ je možná teprve v momentu, kdy výzkumník disponuje znalostí sociálních praktik a jejich vzájemnou provázaností. Sociální události ve světě jsou dle Fairclougha kauzálně utvářeny či formovány sítí sociálních praktik, které reprezentují specifický typ jednání – chování –, které se vztahuje k události v sociální realitě. Fairclough popisuje „řád diskursu“ jako:

„Sociální praktiky propojené konkrétním způsobem ustanovují sociální řád (...) sociální řád (‘pole’) vzdělávání v konkrétní společnosti v konkrétním čase. Diskursivní / sémiotický aspekt sociálního řádu je to, co můžeme nazvat „řádem diskursu“. Je to způsob, jakým jsou rozdílné žánry a diskursy a styly společně propojeny.“⁵⁵ (překlad autora)

V tomto případě je „řád diskursu“ nadřazen všem dílčím diskursům, které ho konstituují a vyplňují (domnívám se, že je zde možný příklad: „řádem diskursu“ je expertní proud analýz

⁵¹ Schneiderová, S. (2015). *Analýza diskursu a mediální text*. (str. 46). Praha: nakladatelství Karolinum.

⁵² Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: textual analysis for social research*. London: Routledge.

⁵³ Schneiderová, S. (2015). *Analýza diskursu a mediální text*. (str. 46). Praha: nakladatelství Karolinum.

⁵⁴ Šubrt, J., & kol. (2008). *Soudobá sociologie II. Teorie sociálního jednání a sociální struktury*. (str. 211-212). Praha: Karolinum.

⁵⁵ „Social practices networked in a particular way constitute a social order (...) the social order of (the ‘field’ of) education in a particular society at a particular time. The discourse/semiotic aspect of a social order is what we can call an ‘order of discourse’. It is the way in which diverse genres and discourses and styles are networked together.“ Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: textual analysis for social research*. (str. 206). London: Routledge.

stejného ideologického zaměření, které jsou tvořeny analýzami z pole biologie, ekonomie, psychologie, chemie etc.). Fairclough sám postuluje, že i v „řádu diskursu“ je hierarchizace mezi jednotlivými diskursy, proto některé diskursy jsou nadřazenější jiným a mají větší vliv uvnitř sociální reality.⁵⁶ Výzkumník, který identifikoval jednotlivé diskursy a „řád diskursu“, tak má možnost analyzovat ideologii a hegemonii ohledně specifické diskursivní události ve společnosti.

3.2.3. Slabá místa CDA

CDA jako jedna z mnoha kvalitativních metod s sebou přináší ve své aplikaci několik problémů a slabých míst, které se pokusím v krátkosti a v návaznosti na tuto práci představit. Nebudu se zde zabývat problematikou z oblasti lingvistiky nebo Foucaultovských problémů, neboť pro tuto práci jsou zcela nepotřebné a zanedbatelné.

Jedním z hlavních slabých míst CDA je sama postava badatele, neboť každý výzkumník vždy vychází z určitého teoretického rámce a ideologického zaměření, které se v průběhu výkonu vtěluje do analýzy samé, a tak se pozměňuje její vypovídací hodnota vzhledem k sociokulturnímu kontextu, o kterém se snaží referovat. Schneiderová popisuje přístup analytiků CDA následujícím způsobem: „Fairclough, stejně jako ostatní kritičtí analytici, usiluje koneckonců o kriticky zaujatý výzkum, nikoliv o výzkum „objektivní“.“⁵⁷

S postavou badatele je spojená i problematika výběru zkoumaného materiálu, a to proto, že nikdy nemůže výzkumník obsáhnout a analyzovat celé pole výpovědí (textů) na zkoumaný problém – výběr textů podléhá badateli a ten volí, které texty budou analyzovány, a které ne. Schneiderová poznamenává, že „často se setkáváme s otázkou, kde a jak začít s analýzou textu, odkud kam postupovat.“⁵⁸ Proto kritika směřovaná na CDA zastává stanovisko, že badatel si může vybírat texty, které potvrzují jeho pracovní hypotézy a on si tak konstruuje bias ohledně skutečné podoby sociální reality.⁵⁹

S texty je taktéž spojená problematická část ohledně analýzy jazyka, a to tím způsobem, že existuje velká pravděpodobnost přehlédnutí kriticky vypovídající části v textu, která buď potvrzuje, nebo vyvrací identifikaci diskursu – každý čtenář čte text rozdílným způsobem, a to platí i pro výzkumníka.

Kritikům, kteří se vymezují vůči metodologii CDA, se analýza „zdá málo teoretická, málo ohraničená a vymezující, připadá jim jako teorie s nedostatečně vypracovaným analytickým aparátem a předepsanými postupy, s nedostatečně propracovanou terminologií.“⁶⁰

Už jsem se zmiňoval o výzkumnickém biasu, který může plynout ze základního přístupu CDA: tím, že CDA silně čerpá z marxismu a za každou diskursivní událostí vidí ideologii a hegemonii, tak se tím z mého pohledu dostává do stejné situace marxisticky orientovaných autorů – za vším spatřují nekonečný třídní boj, který jednu stranu utlačuje a druhou zvyhodňuje,

---

⁵⁶ Wodak, R., & Meyer, M. (2001). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: SAGE Publications.

⁵⁷ Schneiderová, S. (2015). *Analýza diskursu a mediální text*. (str. 64). Praha: nakladatelství Karolinum.

⁵⁸ Schneiderová, S. (2015). *Analýza diskursu a mediální text*. (str. 65). Praha: nakladatelství Karolinum.

⁵⁹ Schneiderová, S. (2015). *Analýza diskursu a mediální text*. Praha: nakladatelství Karolinum.

⁶⁰ Schneiderová, S. (2015). *Analýza diskursu a mediální text*. (str. 65). Praha: nakladatelství Karolinum.

a proto na vše nahlížíjí prizmatem marxistické dialektiky, která tak často velmi komplexní sociální realitu zjednodušuje a dezinterpretuje. Je proto velmi důležité k intepretaci výsledků přistupovat způsobem, že se badatel pokouší identifikovat pouze malou část diskursivní reality, kterou se snaží zobecnit na celý diskurs na základě diskursivních zákonitostí – opakovatelnost, stejné struktury, argumentační linie a intertextovost etc.

4. Metodologický postup CDA expertních diskursů

Jak už bylo uvedeno výše v textu, tak kritická diskursivní analýza expertních diskursů měla v kontextu této práce dva hlavní cíle: identifikaci a vymezení expertních diskursů; popis funkcí a vazby expertních diskursů na biopolitiku v kontextu epidemie nemoci COVID-19 v České republice. Pro dosažení takto postulovaných cílů jsem aplikoval sérii metodologických kroků, které jsem v obecném pojetí CDA popsal v předcházející kapitole. V tomto úseku práce předestřu metodologický postup, který byl aplikován v nadcházející kapitole, kde jsem přímo aplikovat kritickou diskursivní analýzu na expertní texty.

Výzkumným projektem pro CDA bylo zkoumání expertních diskursů a jejich vztahu k biopolitice. Pro zkoumání expertních diskursů bylo třeba vymezit „korpus“, ze kterého se čerpaly texty k analýze. Korpusem pro tuto práci byly expertní diskursy, které se skrze texty vyjadřovaly k epidemii nemoci COVID-19. Takto formulované expertní texty byly zveřejňovány expertními skupinami, organizacemi či institucemi, jež vydávaly prohlášení, stanoviska či zprávy vztahující se k vývoji pandemie. Vyhledávání expertních textů nebylo zcela náhodné, ale podléhalo několika faktorům, které jsem při hledání použil: prvním faktorem pro vyhledávání textů byla klíčová slova, skrze které jsem texty hledal (experti, COVID-19, poradní orgány vlády / ministerstva zdravotnictví); druhým faktorem byl rozcestník Akademie věd ČR (*Jak Akademie věd ČR pomáhá v době pandemie covidu-19*), ve kterém byly zveřejňovány články ohledně akademických pracovišť a jejich aktivity během epidemie; třetím a posledním faktorem byly odkazy na jiné expertní texty, které byly obsaženy v textech, jež jsem vyhledal pomocí klíčových slov a rozcestníku AV ČR.

Takto nalezené texty musely splňovat určité náležitosti, které byly klíčové pro téma práce: texty musely být zveřejněny od března 2020 do konce března 2021 – tj. od začátku epidemie do konce března 2021; texty se musely vyjadřovat k tématice epidemie COVID-19 – jako vyjádření k tématice epidemie pojmám výskyt klíčových slov či variací klíčových slov v názvech a uvnitř textů (epidemie, Covid-19, opatření, karanténa, roušky, očkování, populace, testování, Ministerstvo zdravotnictví, doporučení); texty musely pocházet od expertních skupin, pracovišť a institucí, které zastávaly relevantní postavení ve vědecké komunitě – relevantní zde znamená, že se jednalo o experty, kteří zastávali vědecké postavení založené na konsenzuálně uznávaném vědění, proto se analýza nevěnovala pseudo-odborníkům a jednotlivcům, kteří se vyjadřovali k epidemii na internetu či v médiích. Tímto způsobem jsem měl vymezený korpus expertních diskursů. Na základě prvního zmapování textů jsem expertní diskursy rozdělil podle odvětví a zaměření na tři velké skupiny: experti z pole přírodních věd, lékařský diskurs a ekonomický diskurs.

Ve chvíli, kdy jsem měl stanovený korpus a expertní texty, tak jsem se mohl přesunout k samotné analýze textů. Z každého expertního textu jsem vybral příslušné pasáže v podobě citací, které byly analyzovány, a které byly podle citačních norem obsaženy v práci. Prvním krokem analýzy byl popis struktury textu, konotace pro čtenáře, výběru slov, větných struktur a samotné argumentace, které jsou v textu obsaženy. Následujícím krokem byl popis „síly textu“, intertextovosti a koheze, které jsou klíčovým prvkem CDA. Jedním z posledních kroků analýzy textů byl pokus o popis ideologického přístupu expertů k určitým skupinám v sociální

realitě, neboť ideologické přístupy expertů konstituují různé subjekty (experti přistupují různými způsoby k lidu / populaci, studentům / dětem ve škole, seniorům, zaměstnancům ve firmách a cestujícím z jiných států). Tímto způsobem se analyzovaly jednotlivé texty.

Po analýze partikulárních textů jsem identifikoval daný expertní diskurs. Expertní diskurs se mohl artikulovat na základě opakovatelnosti témat, argumentů, žánrů, stylů a diskursivní formace společného vidění světa příslušného diskursu. Po artikulaci expertních diskursů jsem se pokusil formulovat „řád diskursu expertního proudu“, který znázorňoval provázanost sociálních praktik (hlavně expertních diskursů) v sociální realitě.

Výsledky kritické diskursivní analýzy jsem později dosadil do teoretických východisek a formuloval odpověď na cíle bakalářské práce.

5. Kritická diskursivní analýza expertních diskursů

5.1. Diskurs expertů z pole přírodních věd

5.1.1. Centrum pro modelování biologických a společenských procesů (BISOP)

BISOP je nezisková organizace, jejímž cílem je nezávislý interdisciplinární výzkum založený na aplikaci matematického modelování na oblast lidského chování a společenských jevů – modelování epidemie a jejích dopadů na populaci. BISOP se k vývoji epidemie vyjadřuje už od září 2020, ačkoliv kombinuje populární texty cílící na širší veřejnost s odbornými zprávami. BISOP taktéž aktualizuje vývoj pandemie v pravidelných měsíčních aktualizacích – tyto aktualizace mají velmi odborný obsah zaměřený na interpretaci statistických dat. Já jsem se rozhodl spíše analyzovat ryze odborné texty, které BISOP na svých stránkách zveřejňuje.

Jedním z textů na analýzu jsem vybral *POTŘEBUJEME PRIORITNĚ OCHRÁNIT DOMOVY DŮCHODCŮ A ZRANITELNÉ SENIORY NAD 80* (22.12.2020), kde BISOP postuluje následující klíčové výpovědi:

„Domovy seniorů (obyvatelé a pracovníci) a senioři nad 80 představují v ČR cca 600 tisíc lidí (6 % populace). Domovy seniorů jsou v první prioritní skupině, ale je potřeba urychleně naplánovat logistiku očkování v těchto zařízeních tak, aby mohla proběhnout co nejdříve, tedy v průběhu ledna a února 2021. Senioři nad 80 nejsou (na rozdíl od mnoha jiných zemí) v první prioritní skupině – doporučujeme zvýšit prioritu jejich očkování a nespolehat při jejich identifikaci a objednávání pouze na webový objednávací portál. (...) Vzhledem k tomu, že určitá ochrana nastává už u první dávky vakcíny, dopad na nižší počty hospitalizací a úmrtí nastanou již v únoru či březnu. Počet případů v populaci bude možná stále vysoký, ale velká část nejvíc rizikových skupin bude ochráněna. Pokud by ČR zvolila současnou strategii, může se stát, že na některé ze 400 tisíc seniorů nad 80 let přijde řada až při dodávkách většího počtu vakcín mezi dubnem a červnem. Snížení počtu hospitalizací a úmrtí díky proočkování této skupiny tedy může nastat mnohem později než v jiných zemích. (...) Doufáme, že Ministerstvo zdravotnictví vezme tyto úvahy v potaz při dalším plánování vakcinace.“⁶¹

BISOP se v textu věnuje tématice očkování u nejkritičtější skupiny obyvatel a předkládá pro čtenáře nosnou analýzu. Struktura textu odpovídá spíše odbornějšímu pojednání, a proto text v sobě neobsahuje expresivní a jinak zabarvené výrazy – úzce se drží v odborném duchu. Argumentační linie začíná statistickými informacemi ohledně seniorů – výpověď dává čtenáři potřebný kontext v demografickém rozčlenění populace. Ačkoliv BISOP uvádí, že senioři nad 80 let nejsou v první prioritní skupině, a proto dává doporučení ohledně navýšení priority. Argument pokračuje analýzou počtu úmrtí a hospitalizací vzhledem k očkování první dávkou vakcíny. Argument pokračuje v tvrzení, že při současné očkovací strategii může nastat

---

⁶¹ POTŘEBUJEME PRIORITNĚ OCHRÁNIT DOMOVY DŮCHODCŮ A ZRANITELNÉ SENIORY NAD 80. (2020). In *B I S O P*. Retrieved from <https://www.bisop.eu/potrebujeme-prioritne-ochranit-domovy-duchodcu-a-zranitelne-seniory-nad-80/>

situace, že velké množství seniorů bude delší dobu čekat na očkování, a tak bude nejvíce prioritní skupina obyvatel vystavena riziku nakažení. BISOP v závěru doufá, že Ministerstvo zdravotnictví vezme nastíněné úvahy v potaz při budoucích rozhodovacích procesech ohledně pandemie. „Síla textu“ je z mého pohledu posílena o aplikaci statistických informací, které vzbuzují na straně čtenáře reálné představy, které mohou mít kladné konotace vzhledem k obsahu textu. Podržená věta „Domovy seniorů jsou v první prioritní skupině“ je z mého pohledu ideologickým přístupem BISOPu ke skupině seniorů, ke kterým přistupuje jako k ohroženým či zranitelným, a proto seniory pojímá jako prioritní skupinu (objekt) určenou k očkování – BISOP zde ustanovuje seniory jako ohrožené.

Jedna z pozdějších analýz BISOPu je *KDE JSME A CO NÁS ČEKÁ. POKUD NIC NEZMĚNÍME, ZHROUTÍ SE DO TŘÍ TÝDNŮ NAŠE ZDRAVOTNICTVÍ A NAŠE DĚTI SE UŽ LETOS NEPODÍVAJÍ DO ŠKOLY* (22.2.2021), kde jsou přítomny zcela klíčové výpovědi:

„V první řadě je nutno co nejvíce omezit virovou nálož pomocí plošných opatření, přičemž vzniklé ztráty je nutné důsledně kompenzovat. Ve vzniklém čase urychleně vypracovat systém kompenzací a motivací k dodržování opatření, zejména zreformovat systém testování a trasování. Maximálně zefektivnit logistiku očkování. Zreformovat protiepidemický systém tak, aby za každou cenu udržel nízký průběh epidemie po konci úvodního lockdownu. (...) Pokud nic neuděláme, překročíme v nejbližší době kapacitu našeho zdravotního systému, na jejíž samé hranici se nacházíme. (...) O tom, že je nyní třeba přitvrdit, není pochyb. Přesto však stojíme na křižovatce. Stále totiž máme dvě možnosti. Můžeme přibrzdit epidemii jen do té míry, aby se předešlo kolapsu zdravotnictví, a pak se vrátit k dosavadní strategii „balancování na hraně katastrofy“, patrně s nadějí, že dosáhneme kolektivní imunity. Případně můžeme zvolit strategii, která je podle našeho názoru jediná smysluplná; a tou je marginalizace viru. (...) Je to jediná alternativa, kde existuje světlo na konci tunelu: mohli bychom se dostat na nízké stovky nakažených a mohli bychom začít uvolňovat i ta plošná opatření, se kterými žijeme se zbytečnými přestávkami od loňského října. Děti by se mohly bezpečně a dlouhodobě vrátit do škol, mohly by se otevřít obchody. (...) Uvolnění plošných restrikcí přirozeně zvýší šíření infekce. Především však, i kdyby se lidé začali chovat zodpovědněji, nepomůže nám to ve stávající situaci a nemocnice se přeplní stejně. Hlavní příčinou nárůstu šíření covid-19 totiž není změna v chování lidí, ale šíření mnohem nakažlivější „britské“ mutace B.1.1.7. (...) Proto, aby strategie marginalizace fungovala, je potřeba zvolit optimální soubor různých druhů opatření. (...) Není třeba připomínat, že čím efektivněji by testování a trasování fungovalo, tím více by se mohla uvolňovat nepopulární plošná opatření.“⁶²

Konotace textu nenavazuje pozitivní očekávání, naopak nastoluje velkou míru kritiky na stranu vládnoucí reprezentace. Text v sobě střídá odborné a emotivní pasáže, které jsou

---

⁶² KDE JSME A CO NÁS ČEKÁ. POKUD NIC NEZMĚNÍME, ZHROUTÍ SE DO TŘÍ TÝDNŮ NAŠE ZDRAVOTNICTVÍ A NAŠE DĚTI SE UŽ LETOS NEPODÍVAJÍ DO ŠKOLY. (2021). Retrieved from <https://www.bisop.eu/otazka-otazek-existuje-stale-nadeje-na-ucinne-a-relativne-rychle-reseni/>

klíčovým faktorem působícím na čtenáře. V samotném obsahu je silně zakořeněn antagonismus mezi „neschopnou vládou“, která vládne neefektivně, špatně, a tak trochu „balancuje na hraně propasti“, a „správnými experty“, kteří nabízejí „cestu, kde existuje světlo na konci tunelu“. Metafora zde má z mého pohledu spíše emotivní záměr cílící na představy čtenáře, a proto jinak nezapadají do odbornosti zbytku textu. Argumentační linie začíná sérií doporučení od BISOPu: omezení virové nálože skrze opatření; vypracování systému kompenzace a motivace k dodržování opatření; zefektivnění očkování a reformace protiepidemického systému. Linie pokračuje v „hororové“ výpovědi („překročíme v nejbližší době kapacitu našeho zdravotního systému“), kde se nastiňuje možná budoucí situace, která evokuje strach a znepokojení na straně čtenáře – snaží se zacílit na budoucí jednání čtenáře. Pak dochází ke zvratu v argumentaci a začíná se prezentovat „alternativní“ a „správný“ přístup k vývoji epidemie ze strany BISOPu, který se zobrazuje na příkladu „nizkých stovek nakažených“, „dětí ve školách“ a „otevřených obchodech“. Argument se dále rozvíjí v kritice neefektivního rozvolňování opatření ze strany vlády a demonstruje, že „zodpovědnější“ chování lidí nehraje žádnou roli a nemocnice se zaplní stejně – kostra této výpovědi se zakládá na diferenci mezi „chováním lidí“ a „nakažlivější variantou viru“, která je hlavní příčinou. Argumentační linie končí postulátem, že je třeba správná konfigurace opatření, které mohou pomoci k řešení současné situace, která je, jak z textu vyplývá „katastrofická“ a celá populace „balancuje na hraně propasti“. Právě metafora „balancování na hraně propasti“ slouží jako představitelné připodobnění současné situace pro čtenáře a evokuje tak znepokojující konotace. Výše citovaný text je velmi opřen o expertní vědění ze strany BISOPu a celková „síla textu“ působící na čtenáře je nezpochybnitelná. Podtržená věta „Děti by se mohly bezpečně a dlouhodobě vrátit do škol“ je dalším z ideologických přístupů, kterým BISOP přistupuje ke skupině dětí a studentů. V tomto případě BISOP přistupuje k dětem – studentům – jako k objektu, který podléhá epidemiologickým opatřením (tj. nechodí do školy, protože jsou školy zavřené).

5.1.2. Mezioborová skupina pro epidemické situace (MeSES)

MeSES je jedním z poradních orgánů Ministerstva zdravotnictví ČR v otázkách expertního vědění epidemiologického zaměření. „Mezioborová skupina vydává stanoviska, zprávy a doporučení na základě současných vědeckých poznatků, a integruje přitom pohledy různých oborů, včetně například ekonomie, humanitních věd a práva.“⁶³ První tisková zpráva, kterou jsem se rozhodl analyzovat, je *Tisková zpráva ke vzniku MeSES a první doporučení* (15.3.2021). Analyzované výpovědi jsou:

„O víkendu vznikla Mezioborová skupina pro epidemické situace při MZ ČR, která sdružuje experty nejen z lékařské a epidemiologické oblasti, ale také ekonomy, sociology a právníky. Cílem skupiny je dávat doporučení k zamezení šíření nemoci covid-19, která jsou komplexní a zohledňují celospolečenský dopad jak této nemoci, tak opatření v boji proti ní. (...) Za nejurgentnější a nejzásadnější kroky pro úspěšný boj s pandemií covid-19 považujeme momentálně navýšení kapacity očkování, testování a trasování, omezení rizika šíření nových mutací a jejich kvalitnější diagnostiku. (...) Navrhujeme zamezit novým infekcím od cestujících ze zemí s vysokým rozšířením těchto variant ustanovením povinné karantény v rozsahu 14 dní, organizované státem ve

⁶³ O skupině. Retrieved from <https://www.meses.cz/>

vyčleněných zařízeních hotelového typu. Karanténa by se nevztahovala na osoby již očkované nebo které v posledních 90 dnech nemoc covid-19 prodělaly.“⁶⁴

V tomto případě se jedná o úplně první vyjádření MeSESu, ve kterém se rovnou objevují i přímá doporučení pro MZ ČR. Z textu je zřejmé, že se jedná o odborné zaměření, které kopíruje vědeckou činnost a nejedná se pouze o „emotivní“ vyjádření představitelů na téma pandemie. Hlavní část argumentační linie se točí kolem doporučení pro MZ ČR, které je podepřeno o postulované kroky, které je třeba v boji s pandemií nutně vykonat, aby znovu nedošlo k nežádoucímu vývoji, který by ohrozil populaci. Kritickým bodem argumentu je návrh na karanténu pro návrat ze zemí s nebezpečnými mutacemi viru, které mají potenciál ohrozit populaci. MeSES zde přímo radí MZ ČR v krocích, které jsou zcela nutným východiskem pro pozitivní vývoj pandemie nemoci COVID-19. Text působí na čtenáře velkou silou a skutečně se pokouší vzbudit jednání na jeho straně – nejspíše u čtenářů z MZ ČR. Koherence tiskové zprávy je přímo napsána tak, aby se ve zprávě zrcadlila „síla textu“ expertního vědění ze strany MeSESu. Se „sílou textu“ se i váže intertextovost, která v celé zprávě přímo odkazuje k relevantním studiím ze zahraničí, které jsou inspirativním a nosným podkladem pro samotná doporučení. Celý text působí jako zpráva pro samotné vedení MZ ČR, které by mělo tyto informace implementovat do své politiky vládnutí a boje proti pandemii. Výše podržená věta „Navrhujeme zamezit novým infekcím od cestujících ze zemí s vysokým rozšířením těchto variant“ z mého pohledu evokuje ideologický přístup MeSESu k cestujícím ze zemí s jinou variantou viru, které pojímá jako nebezpečný objekt, jenž je nebezpečím pro ČR, neboť mohou při návratu rozšířit jiné nebezpečnější varianty nemoci COVID-19. V tomto případě cestující (tj. objekty) by měli podléhat karanténním opatřením, které slouží jako ochrana populace v zamezení šíření nových mutací COVIDu-19.

MeSES o několik dní později zveřejňuje situační zprávu, ve které se taktéž objevují některá doporučení pro MZ ČR. Text je pojmenován *Situační zpráva MeSES k 15.3. 2021* (17.3.2021) a klíčové výpovědi jsou:

„Při příznivém vývoji je možné omezení pohybu ve volném čase změnit z hranic katastru obce např. na hranici 20km od místa bydliště, nebo hranici okresu. První zásadní uvolnění by mělo nastat v oblasti školství bez prodlev při dosažení průměrné týdenní incidence pod 100 případů na 100 tisíc obyvatel, a mělo by zahrnovat návrat žáků do 1. stupňů základních škol. Rozvolnění ve školství je možné po okresech, protože zde většinou nehrozí vznik přeshraniční mobility. Zavést povinnost práce na dálku tam kde lze. (...) Je potřeba zintenzivnit fyzickou kontrolu dodržování karantén a izolací tak, aby bylo fyzicky zkontrolováno alespoň 10 % izolovaných alespoň 1x. Ve spolupráci všech zainteresovaných složek doporučujeme provést analýzu schopnosti kontrolovat dodržování jednotlivých opatření. Masové obcházení konkrétního opatření pravděpodobně vede ke snížení kredibility systému opatření jako celku.“⁶⁵

⁶⁴ Tisková zpráva ke vzniku MeSES a první doporučení. (2021). Retrieved from <https://www.meses.cz/stanovisko-k-riziku-importu-mutaci-a-k-ockovani/>

⁶⁵ Situační zpráva MeSES k 15.3. 2021. (2021). Retrieved from <https://www.meses.cz/situačni-zprava-meses-k-15-3-2021/>

Citované úseky jsou výběrem doporučení, které MeSES ve zprávě předkládá, avšak z výše citovaných doporučení je viditelné, jaký vliv musí mít skrze podobné texty MeSES na MZ ČR. Věty jsou přesně strukturovány způsobem, aby předaly čtenáři potřebné informace a podnítily jeho budoucí rozhodovací procesy. Argumentační linie začíná nástinem scénářů, ve kterých bude možné transformovat podobu epidemiologického opatření ze strany MZ ČR a vlády ČR. Později MeSES přímo doporučuje zavedení povinnosti práce na dálku pro pracující populaci. Klíčovým bodem je místo, kde MeSES předkládá stanovisko, že je potřeba zefektivnit kontrolu dodržování povinné karantény ze strany nemocných. S tímto stanoviskem je spojené i další, které doporučuje vytvoření analýzy na schopnost kontrolovat opatření ze strany všech účastněných složek, které kontroly vykonávají a tento krok je vzápětí ospravedlněný skrze menší efektivitu opatření v případě jeho obcházení. „Síla textu“ tak jako v minulé zprávě je na čtenáře velká a série argumentů ve zprávě vzbuzuje jednání na straně čtenáře. Domnívám se, že podtržené věty „zásadní uvolnění by mělo nastat v oblasti školství“ a „návrat žáků do 1. stupňů základních škol“ manifestují ideologický přístup MeSESu ke skupině žáků / studentů – v tomto případě žáků 1. stupně základních škol. MeSES přistupuje k žákům jako ke skupině (objektu), který podléhá epidemiologickým restrikcím. Myslím si, že MeSES skutečně přistupuje k žákům pouze jako k objektu epidemiologických opatření (technik), kterým podléhají.

MeSES se taktéž vyjadřuje k plošnému testování ve firmách, které bylo zavedeno vládou ČR, v dokumentu *Stanovisko k plošnému testování ve firmách* (22.3.2021). Doporučení ze strany MeSESu jsou následující výpovědi:

„I přes řadu problémů a nedostatků je plošné testování ve firmách cenově vysoce efektivní způsob redukce epidemie, pokud pozitivní záchyt znamená kvalitní a rychlou karanténu. (...) Antigenní testy by měly sloužit k odhalení ohnisek epidemie. V případě pozitivitu musí být celá komunita přezkoumána testy PCR (tedy např. škola či firma, kontakty a rodiny). V případě odhalení ohnisek (2 a více pozitivní pracovníci ve stejné skupině na pracovišti) je vhodné otestovat všechny pracovní kontakty PCR. (...) Zavést povinnost jednoduchého reportování každý týden: počet zaměstnanců na pracovišti, počet zaměstnanců na homeoffice, počet testů, počet pozitivních, typ testu. Pro reportování by měl stačit jednoduchý formulář s přístupovými údaji odeslanými systémem DS.“⁶⁶

MeSES ve výše citovaném stanovisku ospravedlňuje efektivitu plošného testování ve firmách a pracovištích v kontextu vývoje pandemie a dodává několik klíčových doporučení, která jsou zcela nutná pro udržení „správného“ přístupu k problematice pandemie. Klíčovým bodem argumentační linie je, že v případě zjištění výskytu nemoci pomocí plošného testování by se měla celá komunita nechat přezkoumat pomocí přesnějších PCR testů. Nejdůležitější částí citovaného úseku je povinnost každotýdenního reportování, které by mělo dohlížet nad pohybem, výskytem, ale i prací zaměstnanců na pracovišti. Výše zmíněné doporučení je zcela kritickým argumentačním krokem ze strany MeSESu na čtenáře – tj. MZ ČR. Celá struktura textu znovu odpovídá účelnému vlivu na čtenáře, který by měl pod „silou textu“ jednat podle postulovaných doporučení a poslouchat návrhy odborníků disponujícími expertním věděním.

---

⁶⁶ Stanovisko k plošnému testování ve firmách. (2021). Retrieved from <https://www.meses.cz/stanovisko-k-plosnemu-testovani-ve-firmach/>

V pořadí druhá podtržená věta „povinnost jednoduchého reportování každý týden: počet zaměstnanců na pracovišti, počet zaměstnanců na homeoffice“ je z mého pohledu dalším z ideologických přístupů MeSESu. V tomto partikulárním případě se jedná o přístup k zaměstnancům, kteří jako objekty podléhají určitým disciplinárním mechanismům v podobě povinného reportování ze strany zaměstnavatele. Vidíme, že reportování by mělo obsahovat informace o počtu zaměstnanců na pracovišti a počet zaměstnanců na homeoffice – domnívám se, že je zde velká paralela s technikami objektivace, které popisoval Foucault vzhledem k disciplinárním mechanismům kázeňských technik.⁶⁷ První podtržená věta „V případě positivity musí být celá komunita přezkoumána testy PCR (tedy např. škola či firma, kontakty a rodiny)“ úzce navazuje na předcházející tezi o přístupu k zaměstnancům jako k objektu a navíc znovu manifestuje ideologický přístup objektivace MeSESu k žákům či studentům, kteří v případě potvrzené positivity musejí podstoupit testy PCR – studenti a žáci jsou objekty, které podléhají epidemiologickým restrikcím.

5.1.3. Učená společnost České republiky (US ČR)

Je společností, která sdružuje významné a vlivné vědce působící v ČR pod jednotnou strukturu, která se vyjadřuje k aktuálním vědeckým tématům a problémům. Vznikla v roce 1994 jako organizace reprezentující českou vědu v uceleném rázu. V současné době jsou ve vedení Učené společnosti České republiky osobnosti jako prof. Jungwirth (vedoucí institutu Organické chemie a biochemie AV), prof. Grubhoffer (rektor Jihočeské univerzity s odborným zaměřením na molekulární biologii), prof. Říhová (zaměření na imunologii) či prof. Pirk (přední vědecká osobnost na poli chirurgie) etc.

5.1.3.1 První komentáře k pandemii onemocnění COVID-19

Učená společnost České republiky se k pandemii onemocnění COVID-19 vyjadřovala skrze jednotlivé členy a oslovené experty už v březnu 2020, tj. na počátku vypuknutí globální pandemie. Jedním z prvních komentářů přichází v příspěvku od prof. Tlaskalové-Hogenové: *COVID-19: má smysl nosit roušku?* (19.3. 2020). Text je velmi krátký a sleduje tematiku efektivnosti a odůvodnění nošení roušek:

„Vláda, zřejmě díky panu prof. Prymulovi, proto nařídila povinné nošení roušek nebo náhrady zakrývající ústa a nos (šátek, šála). Nošení roušek se musí stát povinností nejen u dospělých, ale také u dětí. Bylo totiž prokázáno, že většina tímto virem nakažených (testovaných) dětí může mít velmi slabé příznaky (jen rýmu), nebo často symptomy choroby u nakažených dětí úplně chybí. (...) Pokud budeme všichni roušky nebo jejich náhradu nosit, pomůže to snížit přenos viru z bezpříznakových nakažených jedinců na ostatní. (...) Jsem přesvědčená, že nařízení o nošení roušek by vedle přísného dodržování karantény – izolace (zvláště po připravovaném rozšíření kapacity testování)

---

⁶⁷ Foucault, M. (2003). *Myšlení vnějšku* (Vyd. 2). V Praze: Herrmann & synové.

spolu s opatřeními zajišťujícími desinfekci mohlo pomoci zpomalit šíření tohoto viru.“⁶⁸

Text je založený na relativně neodborné argumentační linii a mezi její důležité části patří: vláda nařídila opatření povinného nošení roušek, ačkoliv se opatření vztahuje pouze na dospělé a mělo by se vztahovat i na děti, které jsou často „bezpríznakové“, nebo s velmi mírnými symptomy; tvrzení, že nošením roušek se sníží přenos viru z bezpríznakově nakažených na ostatní; nařízení o povinném nošení roušek a dodržování karantény může zpomalit šíření viru. Poslední věta, která je i konečnou větou příspěvku se snaží vzbuzovat ospravedlnitelnost a legitimizaci opatření z perspektivy vědeckého statusu (profesura z imunologie) autorky textu. Text ve svém konečném důsledku vzbuzuje pozitivní konotace na téma povinného nošení roušek a důležitosti povinné karantény.

Pavel Plevka: Život není jako dřív. A dlouho nebude (27.3. 2020), který v krátkosti komentuje situaci pandemie následujícími vybranými výpověďmi:

„Pandemie onemocnění COVID-19, způsobeného koronavirem SARS-CoV-2, ochromila život v naší zemi i ve světě. Toto onemocnění má potenciál usmrtit desítky milionů lidí. Jediný v současnosti dostupný nástroj, jak obyvatelstvo před COVID-19 chránit, je zpomalit postup epidemie pomocí omezení mezilidských kontaktů. (...) Vzhledem ke globálnímu rozšíření SARS-CoV-2 není realistické, aby byl tento virus celosvětově eliminován pomocí karanténních opatření. (...) Testování na COVID-19 je v současnosti po celém světě prováděno v nedostatečné míře. (...) Kontrolované provedení populace infekcí SARS-CoV-2 tak, aby nebyl zahlcen náš zdravotní systém, bude trvat několik let, během kterých bude třeba udržovat jistou míru karanténních opatření. (...) Kontrola epidemie COVID-19 bude vyžadovat extrémní nasazení zdravotníků i celé společnosti. (...) Nadějí na zmírnění dopadů epidemie COVID-19 je vývoj léčiv nebo očkování, který horečně probíhá v laboratořích po celém světě. (...) Rozhodnutí vlády, zejména v době krize, dopadají na životy lidí i ekonomiku. Je naším společným zájmem, aby rozhodování vlády vycházela z ověřených informací. Důsledky by měly být předpovídaný s pomocí ověřených epidemiologických i ekonomických modelů. Úspěch naší civilizace stojí na poznání a vědeckém pokroku, které nám umožňují měnit svět a předpovídat budoucnost.“⁶⁹

Příspěvek v sobě obsahuje několik klíčových výpovědí, jež postulují důležitá vědecká stanoviska. Ve stručnosti se jedná o následující matici výpovědí: Pandemie dosahuje globálního charakteru; pandemie může způsobit plošné úmrtí desítek milionů lidí; jediným nástrojem pro řešení epidemie je omezení mezilidských kontaktů skrze karanténní opatření; řízená kontrola epidemie vyžaduje mobilizaci celé společnosti; rozhodovací procesy vlády ovlivňují život populace i ekonomiky; důsledky a důvody opatření mají být opřené o vědecké

---

⁶⁸COVID-19: má smysl nosit roušku? (2020). Retrieved from <https://www.learned.cz/cz/co-je-noveho/aktuality/covid-19-ma-smysl-nosit-rousku.html>

⁶⁹ Pavel Plevka: Život není jako dřív. A dlouho nebude. (2020). Retrieved from <https://www.learned.cz/cz/co-je-noveho/aktuality/pavel-plevka-zivot-neni-jako-driv-a-dlouho-nebude.html>

modely. Vznik textu provázelo vypuknutí pandemie a vyhlášení prvních karanténních opatření, proto se text line v mírně pochmurném duchu, ačkoliv místy přechází do optimistických pasáží (přechod k mírnému optimismu ohledně naděje v podobě očkování). Argumentační linie postupuje od popisu situace k ospravedlnění karanténních opatření z důsledku nebezpečnosti onemocnění v delším časovém horizontu a přechází k postulování celospolečenského výkonu ke zvládnutí epidemie. Přesouvá se k tématice vládnutí, které se přímo vztahuje na lidské životy uvnitř populace – jak sféry biologické, tak i socio-ekonomické. Argumentační linie zde dochází kritického bodu, kdy by měla vláda ve svém vládnutí řešit důsledky svého vládnutí na základě ověřených vědeckých modelů. Poslední věta je zajímavým místem z hlediska koheze – větou se vypovídá, že úspěch civilizace stojí na vědeckém pokroku a poznání. Věta působí jako dogmatický výrok ke zvýšení přesvědčivosti vědy jako garanta pravdivého poznání a relevantního zdroje informací pro čtenáře. Výše podtržené věty „nástroj, jak obyvatelstvo před COVID-19 chránit, je zpomalit postup epidemie pomocí omezení mezilidských kontaktů.“, „Kontrolované provedení populace“ a „Rozhodnutí vlády, zejména v době krize, dopadají na životy lidí“ se mohou jevit jako ideologický přístup člena US ČR k populaci či lidu jako k objektu, na který působí epidemiologická opatření. Tento přístup objektivace je pojmán jako „kontrolované provedení populace“ a je odůvodněn ochranou obyvatel ze strany státu či státních orgánů pověřených řešením epidemie.

5.1.3.2 Dopis ministři zdravotnictví, založení komise k onemocnění COVID-19 a schůzka s ministrem zdravotnictví

Učená společnost České republiky se po sérii několika komentářů k průběhu pandemie nemoci Covid-19 hromadně vyjádřila k výrokům ministra zdravotnictví Vojtěcha, který oznamoval odborné veřejnosti financování vývoje české vakcíny proti viru způsobujícímu onemocnění Covid-19. Jejich výpovědi v dopise ministři pojmenovaném *Vyjádření k rozhodnutí investovat do vývoje české vakcíny* (6.5.2020) jsou následující:

„odbornou veřejnost z virologie a imunologie infekčních onemocnění poněkud zaskočila Vaše zpráva na tiskové konferenci 4. května 2020 doplněná následujícími vyjádřeními paní poslankyně Adámkové o rozhodnutí investovat několik desítek milionů korun do vývoje české vakcíny proti novému koronaviru SARS-CoV-2 (...) Koncept projektu na vývoj inaktivované vakcíny proti koronaviru za několik desítek milionů korun zcela zlehčuje závažnost celé problematiky a vyvolává podezření, že u jeho zrodu stáli lidé bez kompetentních znalostí a potřebných zkušeností nejenom z oblasti výzkumu a výroby vakcín, velmi pravděpodobně však též z oblasti mechanismů imunitní odpovědi u virových infekcí. Jinak si nedovedeme vysvětlit naivitu, s jakou byl projekt představen na Vaší tiskové konferenci. (...) V dnešním světě však nelze spoléhat na omezené lokální zkušenosti a už vůbec ne navrhovat řešení takové složité problematiky za směšně malé peníze. (...) Česká republika by se měla zapojit efektivně do evropské kampaně na přípravu účinné vakcíny s tím, že moderní infrastruktury vybudované v ČR v posledních letech z prostředků EU (např. BIOCEV, CEITEC, ÚMTM a další pracoviště) splňují požadavky „state-of-the-art“ pro moderní biotechnologický výzkum takové vakcíny. (...) Vážený

pane ministře, doufáme, že vyslyšíte naše závažné argumenty. Nabízíme Vám naše znalosti a zkušenosti získané při vývoji očkovacích látek proti infekčním onemocněním virového původu a pomoc při formulaci výzkumného programu v oblasti imunoprevence onemocnění COVID-19.“⁷⁰

Celý text je uceleným vyjádřením vědecké organizace, která zásadně nesouhlasí s oznámenými kroky vlády ohledně vývoje vakcíny proti virovému onemocnění Covid-19. Na první pohled je vidět, že dopis je přímo adresován ministrovi zdravotnictví a je velmi personálně zaměřen. Hlavními body argumentační linie jsou: zaskočení odborné veřejnosti z prohlášení vývoje vakcíny; celý projekt vývoje je vzhledem ke svojí struktuře, odbornosti a výši financování nevěrohodný; naivní prezentování projektu; Česká republika by se neměla orientovat na vlastní vývoj vakcíny, ale měla by se zapojit do celoevropského vývoje; Učená společnost České republiky nabízí svoje znalosti a zkušenosti ohledně pandemie. Text na čtenáře působí velmi kriticky (obraty jako „nedovedeme si představit naivitu, s jakou byl projekt představen na Vaší tiskové konferenci“ nebo „doufáme, že vyslyšíte naše závažné argumenty“) a jeho přímé adresování ministrovi zcela jistě směřuje k ovlivnění ministrova budoucího jednání, neboť takto podaná negativní a kritická zpětná vazba má za cíl, aby čtenář přehodnotil stávající stanoviska a přijal pomocnou ruku ze strany vědecké organizace. „Síla textu“ je zde velmi silná a text vyzařuje na čtenáře nedostatečností expertního vědění, kterým disponuje pouze organizace vědců. Domnívám se, že v tomto dopise je jasně viditelný střet vědecké organizace (dopis podepsalo 8 vědců, kteří jsou předními odborníky na témata biologie a biochemie) a ministra zdravotnictví, který zde reprezentuje „špatně informovanou“ vládu. Výsledek střetnutí je nabídnutí pomocné ruky ministru zdravotnictví nad důležitými rozhodnutími ohledně budoucího vývoje pandemie. Pomocná ruka reprezentuje pole vědění, které je situováno na straně expertů, kteří považují sami sebe za reprezentativní a věrohodný zdroj informací, který by měl být implementován do rozhodovacího procesu nad problémy pandemie.

Po dopise, který byl adresován ministrovi zdravotnictví, Učená společnost České republiky zakládá expertní skupinu zaměřující se na témata a vědeckou problematiku ohledně pandemie virového onemocnění Covidu-19. V prohlášení pojmenovaném *Komise US ČR k vědecko-technologickým otázkám onemocnění covid-19* (22.5. 2020) jsou postulovány následující poznatky a výpovědi:

„Nápad ustavit komisi se zrodil na společném setkání signatářů otevřeného dopisu ministrovi zdravotnictví z řad členů US ČR s panem ministrem Adamem Vojtěchem. Ten projevil zájem mít takovou komisi pro řešení vědecko-technologických problémů spojených s covid-19 k dispozici jako expertní skupinu. (...) Globalizace přispěla k pandemickému rozšíření nákazy novým koronavirem a jeho cirkulaci v celosvětovém rozměru. Globalizace lidské společnosti však současně přináší i naději a předpoklady pro řešení vzniklé pandemie díky sdružování výzkumných kapacit, lidského a znalostního potenciálu zaměřeného na racionální a efektivní řešení hrozeb plynoucích z

---

⁷⁰ Vyjádření k rozhodnutí investovat do vývoje české vakcíny. (2020). Retrieved from <https://www.learned.cz/cz/co-je-noveho/aktuality/vyjadreni-k-rozhodnuti-investovat-do-vyvoje-ceske-vakciny.html>

pandemie pro zdraví lidí na naší planetě. (...) Pro naplnění této mise je žádoucí, aby se každý stát s tradicí vědeckého a technologického výzkumu v oblasti infekční biomedicíny účelně zapojil do celosvětového snažení. (...) Učená společnost České republiky u vědomí naléhavosti epidemiologické situace a zmíněných tradic virologického výzkumu a výzkumu a vývoje virových vakcín v naší zemi přišla s iniciativou vytvořit komisi US ČR se zaměřením na vědecko-technologickou podporu vybraným prioritním tématům, kterými by Česká republika mohla efektivně přispět k urychlenému řešení otázek, jež nesnesou odkladu. Jedná se o následující témata: (1) Vakcína proti covid-19: analýza situace, možnosti a perspektivy zapojení ČR do vývoje kandidátní vakcíny v mezinárodním kontextu. (...) (2) Diagnostika covid-19: analýza situace, možnosti a perspektivy virové a serologické diagnostiky (výzkum, vývoj, inovace). (...) (3) Výzkum a vývoj imunoléciv (...) (4) Širší otázky uplatnění vědeckých poznatků genového a proteinového inženýrství, strukturní biologie a bioinformatiky při výzkumu, vývoji, inovaci a výrobě vakcín(y).“⁷¹

Z prohlášení vyplývá, že dopis adresovaný ministru zdravotnictví prokázal svojí „sílu“ (odkaz na dopis je zde reprezentací přímého odkazu a je prvkem intertextovosti) a vzbudil jednání na straně ministra, který se pod vlivem expertního vědění přiklonil ke společné schůzce, po které se ustanovila expertní komise řešící témata pandemie, a která se stala expertní skupinou ministra. Vliv expertů je zde nezanedbatelný a směřuje k jeho skutečné „síle“ vědění, kterým skupina disponuje. Několikrát se v textu vyskytuje slovo „globalizace“, avšak pokaždé vzbuzuje jinou konotaci: v prvním případě spíše negativní konstatování nad provázaností světa, která vede k většímu rozptýlení viru v celosvětovém měřítku a ve druhém případě naopak vzbuzuje pozitivní konotaci nad provázaností vědecké komunity při řešení pandemických otázek (zde je vidět jasná paralela s výše identifikovaným komentářem *Pavel Plevka: Život není jako dřív. A dlouho nebude*). Učená společnost v textu aplikuje pojem „mise“, kterou je třeba úspěšně splnit – Učená společnost přišla s „nápadem“, jak se přiblížit k cíli mise, kterým je vědecko-technologická podpora témat, jež „nesnesou odkladu“ ohledně efektivního řešení pandemie nemoci Covid-19. Témata řešená komisí jsou: vakcína proti Covidu-19; diagnostika a analýza Covidu-19; výzkum a vývoj imunoléciv; uplatnění vědeckých poznatků na problematiku pandemie. Celkově se text profiluje duchem, že Učená společnost nastupuje jako „spasitel a ochránce lidských životů populace“, který se bude přímým způsobem angažovat v analýzách a rozhodovacích procesech nad rozhodnutími kolem pandemie.

Po ustanovení komise US ČR k vědecko-technologickým otázkám onemocnění Covid-19 se představitelé komise sešli s ministrem zdravotnictví na schůzce, jejíž průběh je zaznamenán v tiskové zprávě *Covid-19 – setkání komise Učené společnosti s ministrem zdravotnictví* (12.6.2020). Důležité výpovědi jsou následující:

„Nepodařilo se nám přesvědčit aktéry české vakcíny o naivitě projektu vývoje české covidové vakcíny a o plýtvání silami a prostředky vynaloženými tímto směrem. (...) Navzdory opakovaným výzvám jsme nedostali možnost

---

⁷¹ Učená společnost ČR zakládá komisi k onemocnění covid-19. (2020). Retrieved from <https://www.learned.cz/cz/co-je-noveho/aktuality/ucena-spolecnost-cr-zaklada-komisi-k-onemocneni-covid-19.html>

nahlédnout do studie proveditelnosti, jejíž existenci prof. Adámková při různých příležitostech zmiňovala. Nemůžeme si být jisti ani tím, zda taková studie vůbec existuje. (...) Účastníci schůzky se shodli na naléhavé potřebě pracovat na vývoji rychlé a spolehlivé diagnostiky viru SARS-CoV-2, původce covid-19, a také serologické diagnostiky protilátkové odpovědi (metody enzymové imunoanalýzy atd.), abychom byli připraveni na případnou druhou vlnu epidemie. Pro tuto oblast výzkumu a vývoje diagnostických nástrojů je urychleně nutno aktivovat Agenturu pro zdravotnický výzkum ČR (AZV) k vyhlášení speciálních covidových výzev (hovoří se o uvolnění 50-100 milionů Kč).“⁷²

Setkání nenaplnilo očekávání US ČR ohledně vývoje vakcíny a postuluje tvrdou kritiku ohledně nedostatku informací a absence studií dokládajících smysluplnost takto nákladného projektu. Stylistika vět a argumentační linie evokuje, že komise US ČR byla „suspendovaná či přehlédnutá“, a proto neobdržela dostatek informací ohledně projektu - použití expresivních výrazů a spojení jako „naivita projektu“, „plýtvání silami a prostředky“ asociuje rozčarovanosť samotné komise nad vývojem palčivé situace kolem pandemie Covidu-19. Důležitý bod je konsensus ministra zdravotnictví a jeho expertní skupiny se zástupci komise Učené společnosti České republiky ohledně vývoje spolehlivé diagnostiky z důvodu možného návratu druhé vlny pandemie. Z textu vyplývá nutnost na „popud“ vědecké komise aktivovat Agenturu pro zdravotnický výzkum a uvolnění velkých finančních prostředků na samotný výzkum.

5.1.3.3 Pozdější komentáře US ČR

Učená Společnost České republiky znovu komentovala situaci kolem pandemie ve *Vyjádření Rady Učené společnosti ČR k současnému řešení pandemie COVID-19* (15.9.2020). Klíčové výpovědi pro analýzu jsou následující:

„S velkými obavami sledujeme rozsáhlé šíření infekce COVID-19 v české populaci. Vládou oznámené rozvolnění protiepidemických opatření v závěru první vlny pandemie se ukázalo být velkou chybou, jejíž následky nás budou pronásledovat v dalších týdnech a měsících. Budou mít významný vliv nejen na zdravotní stav občanů, ale i na chod zdravotnických zařízení, škol, podniků, úřadů i kulturních zařízení a také budou mít významný dopad ekonomický. Máme za to, že dnešní situace je důsledkem kombinace nedostatečného zajištění služeb zkušených odborníků z oblasti hygieny, epidemiologie a infekčního lékařství a také toho, že odpovědné struktury státu podlehly v některých oblastech tlaku lobbistických struktur či těch, kteří nejsou přímo odborníky v oblasti epidemiologie či infekčního lékařství. (...) Jako příklad nekompetentního přístupu přišlo Ministerstvo zdravotnictví České republiky v počátku pandemie s rozhodnutím vyvinout vlastními silami vakcínu proti COVID-19 a pověřila tímto úkolem tři státem řízená rezortní výzkumná pracoviště bez potřebné

---

⁷² Covid-19 – setkání komise Učené společnosti s ministrem zdravotnictví. (2020). Retrieved from <https://www.learned.cz/cz/co-je-noveho/aktuality/covid-19-setkani-komise-ucene-spolecnosti-s-ministrem-zdravotnictvi.html>

analýzy proveditelnosti. Na problematičnost tohoto rozhodnutí jsme upozornili už začátkem května. (...) Přitom vědci již na jaře a v létě prokázali, že jsou schopni dát své intelektuální i přístrojové kapacity do služby protipandemických aktivit. (...) V této situaci vyzýváme Vládu České republiky, aby další postup tlumení současné koronavirové pandemie opírala výlučně o názory kompetentních odborníků z oblasti hygieny, epidemiologie a infekčního lékařství. (...) Důrazně také doporučujeme, abychom pro naši zemi nacházeli inspiraci v postupech sousedních zemí.“⁷³

Vyjádření zcela jasně působí velmi kritickým a místy odevzdaným dojmem (vzbuzuje negativní konotace u čtenáře) ze strany US ČR, která touto cestou otevřeně kritizuje kroky vlády v řešení otázek pandemie. Na první pohled se zdá, že *komise US ČR k vědeckotechnologickým otázkám onemocnění covid-19* (ustanovená ve zprávě z 22.5.2020), která má být poradní expertní skupinou ministra zdravotnictví, není očividně angažovaná v analýzách pro rozhodovací procesy ohledně pandemie, ačkoliv to byl jedním z důvodů, proč komise vznikla. Domnívám se, že je v tomto bodě viditelný rozkol mezi komisí a ministrem zdravotnictví, který by měl informace poskytnuté komisí brát jako relevantní data a doporučení pro boj s pandemií, a proto z vyjádření skrytě vyplývá skutečnost, že US ČR není začleněná v rozhodovacích procesech a snaží se od nich distancovat, aby nejspíše nepoškodila svoji prestiž „uznávané“ vědecké instituce. První kritika se věnuje přílišnému a neuváženému rozvolnění epidemiologických opatření během první vlny, které budou generovat budoucí problémy uvnitř sociální reality. Druhá kritika už mírně kopíruje předchozí trajektorii výpovědí, které se věnovali kritičnosti ohledně nekompetentnosti vládních poradců a expertů k otázkám epidemie (nepřímá intertextovost a odkaz na vyjádření z 6.5.2020). Uvnitř druhé kritiky US ČR poznamenává tlak a sílu lobbistických struktur nebo jiných jednotlivců, kteří nejsou experty na dané téma. V textu je znovu viditelný rys intertextovosti, kdy se US ČR znovu odvolává na své předchozí vyjádření ohledně nesmyslnosti vývoje vakcíny (6.5.2020) – začíná se zde projevovat matrice opakovatelnosti této výpovědi. US ČR znovu opakuje nabídnutou ruku ze strany vědeckých institucí (nepřímá intertextovost s předcházejícím vyjádřením ze dne 6.5.2020), které se mohou podílet na zvládnutí pandemické krize, avšak jak se zdá, tak vláda této nabídky aktivně nevyužívá. V textu se vyskytuje výzva na téma dalších kroků kolem pandemie, které by měli být z pohledu US ČR podepřeny o názory kompetentních odborníků. Vyjádření je ukončeno doporučením pro vládu, aby hledala inspiraci v řešení krize v sousedních zemích. Rád bych se zaměřil na slovo „důrazně“, neboť evokuje probuzení „správného“ jednání na straně čtenáře, který nejedná v totožnou chvíli „správně“ vzhledem ke kontextu situace. US ČR se nejspíše znovu snaží ukázat sílu svého expertního vědění, které by mělo být aplikováno během budoucího vývoje epidemie.

V prosinci 2020 se začínaly prvně řešit klíčové otázky ohledně budoucího procesu očkování populace – docházelo jak na otázky logistiky, tak i výběru rizikové vrstvy populace pro nejrychlejší obdržení první dávky vakcíny proti nemoci Covid-19. US ČR se taktéž aktivně zapojila do celospolečenské diskuse ohledně očkování v *Stanovisko Rady Učené společnosti k očkování proti covid-19* (16.12.2020).

---

⁷³ Vyjádření Rady Učené společnosti ČR k současnému řešení pandemie COVID-19. (2020). Retrieved from <https://www.learned.cz/cz/co-je-noveho/aktuality/vyjadreni-rady-ucene-spolecnosti-cr-k-soucasnemu-reseni-pandemie-covid-19.html>

„Rada Učené společnosti České republiky vyjadřuje podporu zahájení očkování proti infekci COVID-19 ihned poté, co příslušné evropské instituce zodpovědné za lékovou bezpečnost schválí očkovací látky do klinického použití. (...) Připojuje se tak k výzvám představitelů univerzit a lékařských fakult. Rada současně odmítá nepotvrzené fámy o vážných negativních účincích očkovacích látek. Jejich šíření považuje za nebezpečí pro celou zemi. (...) Rada Učené společnosti za nutné zdůraznit, že zavedení očkování před více než dvěma stovkami let znamenalo záchranu stovek milionů lidí před smrtí. V čele aktivit spojených s očkováním vždy stáli vědci, kteří vakcíny vyvinuli, aplikovali a přesvědčili veřejnost o jejich smyslu i významu. I za současné situace se Rada Učené společnosti domnívá, že očkování je důležitý krok, který pomůže přerušit řetězení případů onemocnění COVID-19. To již v současnosti vedlo k úmrtí minimálně 10 000 obyvatel Česka, dalším tisícům přineslo vážné komplikace choroby, všem obyvatelům země pak ekonomické ztráty ve výši stovek milionů korun a rozvrací jak sociální, tak hospodářský život naší země. (...) Rada Učené společnosti očekává jasnou a přehlednou strategii očkování, rázné kroky při jeho organizaci, stejně jako otevřenou komunikaci odpovědných orgánů o očkování. Při tom nabízí součinnost svých odborníků. Současně také žádá o podporu očkování představitele českého politického, hospodářského, kulturního i sportovního života tak, jako to nyní činí představitelé akademické i vědecké komunity v České republice.“⁷⁴

Stanovisko ze strany US ČR je zde velmi obecné a nenabízí v sobě tolik expresivních výrazů či vyjádření, které byly obsaženy v předcházejících textech. Argumentační linie začíná vyjádřením podpory k očkování na nemoc Covid-19. Důležitým bodem je připojení k výzvám představitelům univerzit a lékařských fakult – intertextovost na texty LF UK je zde přímá. US ČR se staví v opozici vůči nepotvrzeným fámám ohledně negativních účinků očkovacích látek na lidské tělo a považuje nemoc za nebezpečí pro celou zemi – zde se znovu opakuje matrice výpovědi ohledně nebezpečí pro celou zemi, která byla obsažena i v předcházejících textech US ČR. V textu je přítomné ospravedlnění očkovacího procesu s odkazem na minulost vakcinace a jeho vědeckou podloženost expertním věděním. US ČR ve výpovědích zastává stanovisko, že očkování populace je zcela klíčovým krokem pro zajištění stability pandemie a její vyřešení. V tomto místě je zajímavým argumentačním krokem zmínění současného statistického stavu úmrtí na nemoc Covid-19, které má funkci ospravedlnění očkovacího procesu vzhledem k vysoké úmrtnosti v populaci a možná má za cíl vzbudit pocit nebezpečnosti pandemie na straně čtenáře. Znovu se zde opakuje matrice výpovědi s nabídnutím odborné pomoci ze strany relevantních odborníků. Poslední částí stanoviska je burcování představitelů politické a jiné reprezentace ohledně naléhavosti vakcinace, která je založená na odkazu k postoji vědecké a akademické komunity – domnívám se, že jde zde znovu viditelný rozkol mezi vědeckými, akademickými institucemi a politickou reprezentací, která nejspíše znovu obchází názory expertního vědění. Podtržená věta „zavedení očkování před více než dvěma stovkami let znamenalo záchranu stovek milionů lidí před smrtí“ se znovu jeví jako ideologický

---

⁷⁴Stanovisko Rady Učené společnosti k očkování proti covid-19. (2020). Retrieved from <https://www.learned.cz/cz/co-je-noveho/aktuality/stanovisko-rady-ucene-spolecnosti-k-ockovani-proti-covid-19.html>

přístup US ČR k lidu – populaci –, protože se vztahuje k lidu jako k objektu, předmětu, který v minulosti podléhal epidemiologickým a medicínským intervencím.⁷⁵

Posledním příspěvkem od US ČR je vyjádření k znovu nastolení tématu na začátku března 2021 ohledně vývoje české vakcíny na nemoc Covid-19. Vyjádření je ve stanovisku *Výroba české vakcíny: stanovisko Komise Učené společnosti ČR k vědecko-technologickým otázkám onemocnění covid-19* (3.3.2021):

„Vláda České republiky oznámila v usnesení ze svého jednání dne 1. března 2021, že se znovu vrátí k projektu vývoje a výroby české vakcíny proti onemocnění covid-19, který byl spuštěn z podnětu bývalého ministra zdravotnictví Adama Vojtěcha v květnu 2020 a ukončen na sklonku léta loňského roku. Představitelé odborné veřejnosti pod hlavičkou Učené společnosti ČR vyjádřili tehdy důrazný nesouhlas s tímto plánem. (...) Vládní projekt na vývoj vakcíny proti covid-19, podobně jako ten loňský ministerstva zdravotnictví, je naopak příkladem překonané technologické platformy na principu inaktivovaného viru. (...) Úmysl vlády pokračovat ve vývoji inaktivované vakcíny proti covid-19 je v kontextu vývoje pandemie infekčního onemocnění, jakož i v souvislosti s pokroky v moderních technologiích pro výrobu vakcín, naivním a nekompetentním projektem. (...) Bohužel i tento letošní projekt české vakcíny se tváří, jako že nákladné klinické testy vlastně nebudou potřeba. (...) Zástupci problémové komise Učené společnosti ČR k vědecko-technologickým otázkám onemocnění covid-19 i tentokrát žádají Vládu ČR, aby upustila od naivního a nekompetentního plánu vyvíjet inaktivovanou vakcínu proti covid-19 a zmařit tak nesmyslně naplánované finanční prostředky.“⁷⁶

Text znovu kopíruje původní záměr Učené společnosti poukázat na neefektivnost a hloupost projektu české vakcíny, který se znovu otevřel na počátku března 2021. Stanovisko na první pohled působí negativní konotace a znovu se zde z mého pohledu opakuje síla expertního vědění vtělená do „síly“ textu, který se skutečně snaží podnítit „správné“ jednání na straně čtenáře – argumentace ohledně překonané technologie jsou toho jasným příkladem. Ve výpovědích jsou obsaženy odkazy na předcházející vyjádření Učené společnosti – intertextovost na stejné odkazy jako opakování stejné matrice výpovědí. Opakovatelnost výpovědí se začíná projevovat v narážkách na nekompetenci a neefektivnosti projektu vývoje vakcíny, který je mimo vliv US ČR. Zástupci komise opakovaně žádají vládu o kompetentnost v rozhodovacích procesech bojů proti epidemii. Jedná se o další situaci konfliktu mezi vládou a expertním věděním Učené společnosti České republiky.

⁷⁵ Viz. Kapitola 2.3 a Foucaultův příklad epidemie neštovic

⁷⁶ Výroba české vakcíny: stanovisko Komise Učené společnosti ČR k vědecko-technologickým otázkám onemocnění covid-19. (2021). Retrieved from <https://www.learned.cz/cz/co-je-noveho/aktuality/vyroba-ceske-vakciny-stanovisko-komise-ucene-spolecnosti-cr-k-vedecko-technologickym-otazkam-onemocneni-covid-19.html>

5.1.4. Identifikace diskursu expertů z pole přírodních věd

BISOP, MeSES a US ČR sdílí společně několik zásadních rysů, které jsou klíčové pro identifikaci diskursu. Výše popsaná analýza se věnovala několika dokumentům, které reprezentují dva rozdílné situované žánry: na jedné straně je zcela odborný žánr BISOPu a MeSESu, který podává čtenáři podrobné a vědecké informace podepřené o expertní vědě; na druhé straně je odlišný žánr US ČR, jenž v sobě střídá odborné pasáže s více emotivními či expresivními částmi, které chtějí zapůsobit na jednání čtenáře. I přes mírné rozdílnosti ve stylistice obou žánrů spolu sdílejí jasné téma, kterým je podávání relevantně podložených informací o vývoji pandemie virového onemocnění COVID-19. Nástrojem pro reprodukci těchto informací jsou argumentační linie vycházející z expertního vědění dané skupiny či organizace. Diskursivní formace společného vidění světa je tvořena opakováním určitých výpovědí, které nejsou zcela identické z hlediska své vnitřní struktury, ale z hlediska významu a ideologie: BISOP, MeSES, US ČR zastávají jednoznačný postoj k legitimitě a důvodům zavedení epidemiologických opatření, které slouží k ochraně obyvatel a cílené eliminaci viru v populaci; podobně se takto jednotně staví k vakcinaci populace, která je dle jejich vidění světa efektivním nástrojem k ochraně občanů a zvládnutí pandemie v krátkém časovém horizontu; vycházejí z velmi podobného stanoviska, že je nutné vypracovat relevantní modely pro řešení epidemie, jež jsou vytvořeny experty s věděním daného tématu, a ze kterých se predikuje budoucí vývoj epidemie se sadou přiměřených a odpovídajících opatření; dalším z opakujících se dílčích témat výpovědí byl přímý apel na vládu, aby se zaobírala vědeckými studiemi a poznatky, které by měla zohlednit v dalším rozhodování nad epidemiologickými opatřeními – MeSES a US ČR (v určitém časovém období) jsou poradními orgány ministerstva zdravotnictví.

Je třeba zmínit, že v analýze textů se projeví ideologické přístupy expertů k různým skupinám v sociální realitě. Viděli jsme, že experti mají místy zpředměťující přístup (objektivace) k seniorům, zaměstnancům, cestujícím z jiných států, studentům – žákům – a samotnému lidu či populaci. Opakovatelnost tohoto ideologického přístupu se nejvíce manifestovala u skupiny žáků a studentů, u kterých měl BISOP a MeSES velmi podobný přístup: studenti a žáci podléhají epidemiologickým opatřením a karanténním restrikcím. Na základě metodologických východisek CDA je možné uznat, že BISOP a MeSES ustanovují skrze své texty subjekt studenta – žáka.

Vzhledem k analýze reprezentativních textů a výše zmíněné struktuře témat, žánrů a totožného vidění světa můžu identifikovat diskurs expertů z pole přírodních věd: tento diskurs je charakteristický konsenzem nad mírou, legitimitou a důležitostí epidemiologických opatření a očkovacího procesu v kontextu pandemie nemoci COVID-19. Skrze texty se snaží reprodukovat své „správné“ expertní vědění, které by mělo být bráno na zřetel v otázkách řešení pandemie. Pokouší se působit na budoucí jednání čtenáře textu – v tomto případě Ministerstvo zdravotnictví ČR –, který by měl doporučení vysvítající z diskursu implementovat do svých přítomných, ale i budoucích rozhodovacích procesů. Ideologií, která se opakuje v textech tohoto diskursu je pak ustanovení subjektu studenta či žáka.

5.2. Lékařský diskurs

5.2.1. Státní zdravotní ústav (SZÚ)

Státní zdravotní ústav je pracoviště spadající pod působnost ministerstva zdravotnictví. SZÚ „se zřizuje k přípravě podkladů pro národní zdravotní politiku, pro ochranu a podporu zdraví, k zajištění metodické a referenční činnosti na úseku ochrany veřejného zdraví, k monitorování a výzkumu vztahů životních podmínek a zdraví“⁷⁷. SZÚ pod sebou sdružuje spoustu expertních stanovišť, ačkoliv mezi nejdůležitější patří *Centrum hygieny práce a pracovního lékařství* a *Centrum epidemiologie a mikrobiologie*.

5.2.1.1 ZPRÁVY CENTRA Epidemiologie a mikrobiologie (SZÚ, Praha)

Tyto zprávy vycházejí formou placeného měsíčníku, kde se zveřejňují nejnovější výzkumy nebo jiné aktivity spojené s funkcí SZÚ. Jako badatel mám přístup pouze k půl roku starým dokumentům, neboť novější čísla by bylo nutno zaplatit. Ačkoliv pro základní nástin funkce SZÚ zprávy postačí.

Dne 11. června SZÚ zveřejňuje článek *Onemocnění vyvolaná novým koronavirem (COVID-19) v EU /EEA a Velké Británii – desátá aktualizace rychlého hodnocení rizik (RRA) ECDC*, ve kterém jsou shrnuty klíčové informace ohledně onemocnění COVID-19 a společně jsou formulována i doporučení (pro efektivní boj s epidemií) pro čtenáře textu – tj. nejspíše vládní reprezentaci vzhledem k funkci SZÚ. Rozhodl jsem se použít pouze několik klíčových výpovědí obsažených ve výzkumné zprávě:

„Ačkoli striktní fyzická distanční opatření vedou k redukci přenosu, působí negativně na společnost, ekonomicky i sociálně. (...) V tomto stádiu je pro redukci přenosu a pro vyvarování se opětovného nárůstu počtu infikovaných zásadní dodržování těchto opatření: (...) Dlouhodobá implementace základních nefarmaceutických intervencí, schopnost rychle revidovat a doplňovat strategie v reakci na zvýšený přenos. Znovunastolení nebo zavedení dalších opatření může být zváženo na lokální nebo regionální úrovni, nebo pro specifické skupiny populace, přičemž prvořadá je ochrana nejzranitelnějších a nejrizikovějších populací, nejohroženějších z hlediska morbidity, mortality a tedy nejvíce vyžadujících zdravotní péči. (...) V rámci komunikační strategie by mělo být občanům připomínáno, že pandemie není zdaleka u konce. Lidé by si měli uvědomit, že opatření limitující šíření viru budou pokračovat, v práci, při cestování a při volnočasových aktivitách bez možnosti predikce do budoucna. (...) ECDC odhad rizika. (...) mírné, pokud jsou opatření uvolňována postupně, je-li hlášen pouze výskyt v rámci tzv. clusterů a jsou-li zavedeny vhodné monitorovací systémy a kapacity pro rozsáhlé testování a sledování kontaktů. (...) vysoké, pokud jsou opatření uvolňována postupně, pokud stále probíhá

---

⁷⁷ Poslání ústavu. Retrieved from <http://www.szu.cz/poslani-ustavu>

komunitní přenos, a nejsou zavedeny žádné vhodné monitorovací systémy a kapacity pro rozsáhlé testování a sledování kontaktů.“⁷⁸

Téměř celý text – článek – je napsán odborným jazykem bez expresivních a ideologicky zaměřených výrazů, ačkoliv věta „Lidé by si měli uvědomit, že opatření limitující šíření viru budou pokračovat“ může evokovat apel na čtenáře, aby takto reprodukoval v budoucím jednání problematiku průběhu epidemie. Argumentační linie začíná reflexí nad opatřeními, jež mají fyzicky distancující ráz a hodnotí je pozitivně z hlediska snížení přenosu, ale na druhou stranu mají negativní konsekvence na populaci. Linie pokračuje výčtem opatření, které je nutné dodržovat pro potřebnou redukci přenosu viru v populaci: jedná se o implementaci základních ne-farmaceutických intervencí; znovuzavedení opatření cílících na specifickou skupinu a místo v prostoru dle statistických ukazatelů. Důležitým prvkem článku je poslední část s odhadem rizika pro určité oblasti – vybral jsem téma s uvolněním opatření. Experti zde odhadují riziko uvolnění z panující situace v daném regionu – státu. Hlavním sdělením textu je aktualizace nových poznatků ohledně pandemie a chování viru, ačkoliv je v článku přítomná i dimenze elementárních doporučení pro „správné“ a efektivní zvládnutí pandemie skrze epidemiologická opatření. Domnívám se, že text i skrytě konstruuje matrice výpovědí, které budou v budoucnu aplikovány při ospravedlnění specifických epidemiologických opatření vládou.

Další zprávou z Centra epidemiologie a mikrobiologie je *Aktualizované základní informace o onemocnění novým koronavirem – COVID-19* (8.7.2020). Primárním cílem textu je podat aktualizované informace – nové symptomy, příznaky; riziko infekce; studium průběhu etc. – ohledně virového onemocnění Covid-19. Vybral jsem několik klíčových výpovědí (doporučení ze strany SZÚ) pro další zkoumání:

„dodržovat bezpečnou vzdálenost od ostatních osob (distanční postupy/opatření), (...) vyhnout se úzkému kontaktu s lidmi s akutním respiračním onemocněním, (...) podobně jako u jiných respiračních nákaz se ukázalo, že zakrytí nosu a úst je vysoce účinná prevence při přenosu onemocnění (roušky). (...) V případě onemocnění je nutné důsledně dodržovat nařízenou karanténu (domácí nebo ve zdravotnickém zařízení), aby nedocházelo k dalšímu šíření onemocnění, spolupracovat s ošetřujícím lékařem a velmi důležitá je také spolupráce s orgány ochrany veřejného zdraví při dohledávání osob, které přišli s nemocným do kontaktu, aby se zamezilo dalšímu šíření onemocnění.“⁷⁹

Autor textu – CEM – nejspíše zamýšlel napsat zcela informativní zprávu o nových informacích ohledně virového onemocnění Covid-19, a proto má text spíše podobu odborného pojednání, které v sobě neobsahuje moc expresivních výrazů. Autorství je zde zcela spojené s expertním věděním a specifickým sociálním statutem autora textu. Tento i podobné odborné texty v sobě obsahují intertextovost v podobě odkazů na jiné výzkumy, které často předcházely a byly výchozím stavem pro výzkum stávající. Slovník textu, ale i struktura je reprezentativním příkladem expertní zprávy – rozdělení do bloků, odrážky, odborné pojmy a minimum práce se

⁷⁸ SZÚ (2020). Onemocnění vyvolané novým koronavirem (COVID-19) v EU /EEA a Velké Británii – desátá aktualizace rychlého hodnocení rizik (RRA) ECDC. *Zprávy CEM*, 29(6), 259-261

⁷⁹ SZÚ (2020). Aktualizované základní informace o onemocnění novým koronavirem – COVID-19. *Zprávy CEM*, 29(7), 299–304

stylistikou textu. Z výběru výpovědí, které jsem uvedl výše, je znatelná argumentační linie doporučující opatření či chování populace na základě nejnovějších poznatků. Dodržování bezpečné vzdálenosti, vyhnutí se kontaktu s lidmi jsou prvním z vybraných doporučení, avšak zvrat nastává v doporučení s rouškami – zde je viditelné použití spojení „vysoce účinná prevence“, což může odkazovat k upozornění na efektivitu tohoto opatření a jeho důležitost v boji s epidemií. Další klíčovou částí je závěr článku, kde se výslovně uvádí, že je nutné dodržovat karanténní opatření nařízené povinnou karanténou a spolupracovat s orgány veřejného zdraví, aby předešlo dalšího šíření nemoci. Text je skutečně formulován z mého pohledu jako expertní zpráva sloužící jako podklad pro Ministerstvo zdravotnictví při rozhodovacích procesech nad dalšími opatřeními spojenými s epidemií.

5.2.1.2 Stanoviska SZÚ

SZÚ jako jednotná organizace vydala i několik prohlášení ohledně tematiky pandemie. Jedním z hlavních stanovisek bylo *Stanovisko SZÚ k vakcinaci proti covid-19* (8.12.2020). Klíčové výpovědi z textu:

„Očkování pomáhá předcházet infekčním nemocem. Je napodobením přirozené infekce, kdy po aplikaci vakcíny dochází v organismu k tvorbě ochranných protilátek. Očkování pomohlo zvítězit nad nemocemi, na které se ve velkém umíralo (pravé neštovice, tuberkulóza, přenosná dětská obrna, spalničky, záškrt, tetanus, černý kašel). Význam očkování je zcela nezpochybnitelný. (...) Na území ČR budou dostupné pouze vakcíny proti covid-19 schválené Evropskou lékovou agenturou (EMA). (...) Nošení roušek a sociální distancování pomáhá snížit riziko nákazy (tj. účinkují v ochraně před onemocněním) a snižují šíření viru mezi ostatní, ale tato opatření nestačí. Kombinace očkování a dodržování doporučení k ochraně sebe i ostatních bude nejlepší ochranou před onemocněním covid-19. (...) Chránit musíme také zranitelné skupiny lidí, u kterých vzhledem k jejich zdravotnímu stavu může probíhat onemocnění závažně až smrtelně. (...) Pojďme se pokusit restartovat naše životy! Nadějí pro nás, jak se vrátit, pokud možno do normálního života před pandemií, je účinná vakcína proti onemocnění covid-19, kterou bude očkováno co nejvíce osob.“⁸⁰

Celé prohlášení zcela radikálně vybočuje z řady předcházejících odborných textů od SZÚ, neboť se jedná o velmi krátký a účelný text, který slouží k podpoře očkování. Je nezpochybnitelné využití výrazů, které slouží jako apel na čtenáře („chránit musíme také zranitelné skupiny lidí“ nebo „pojďme se pokusit restartovat naše životy“), ačkoliv tento text nejspíše není přímo adresován Ministerstvu zdravotnictví jako expertní analýza. Argumentační linie začíná ospravedlněním a vysvětlením očkovacího procesu, který v minulosti pomohl zvítězit nad plošně smrtelnými nemocemi (odkaz na minulost je zde nástrojem autora, jak zvýšit pozornost u čtenáře na tematiku důležitosti očkování v boji s pandemií Covidu-19; možná že se autor skrytě snaží vzbudit pocit, že „co pomohlo v minulosti, tak pomůže i v současné

---

⁸⁰ Stanovisko SZÚ k vakcinaci proti covid-19. (2020). Retrieved from <http://www.szu.cz/tema/prevence/stanovisko-szu-k-vakcinaci-proti-covid-19>

situaci“). Dále se pokračuje uklidněním nad kvalitou vakcíny, která podléhá Evropské lékové agentuře, která je garantem bezpečnosti a „správnosti“ vakcíny. Dalším bodem argumentace je znovu obhajování epidemiologického opatření v podobě nošení roušek a jeho vlivu, ale pak dochází ve větě k obrácení významu, jež čtenáři podsouvá, že roušky nejsou dostatečné, ale je třeba i očkování pro efektivní boj s pandemií. Klíčovým bodem argumentace je apel na čtenáře ve formě ochrany zranitelných skupin populace, pro které může být nemoc smrtelná – důraz na smrtelnost choroby zde autor znovu aplikuje jako obraz pro pochopení závažnosti situace a nejspíše by měl působit na emotivní rozpoložení čtenáře. Věta „pojd’me se pokusit restartovat naše životy“ je zajímavým obratem celé argumentace, neboť necílí na čtenáře jako jednotlivce, ale na čtenáře jako fragment větší skupiny lidí, která se nazývá populací. Domnívám se, že autor textu zde skutečně má úmysl vzbuzovat na straně čtenáře pocit sounáležitosti s ostatními lidmi uvnitř společnosti. Výše podtržená věta „Chránit musíme také zranitelné skupiny lidí“ má z mého úhlu pohledu ideologický přístup SZÚ ke skupině zranitelné skupiny lidí – tj. hlavně seniorů, pro které může být nemoc COVID-19 smrtelná. K seniorům se vztahuje způsobem objektivace jako k ohrožené či zranitelné skupině, která se musí ochránit.

9. prosince v předvečer budoucích Vánoc a svátků, SZÚ zveřejnil zprávu ohledně rizik spojených s pandemií v textu *Riziko šíření Covid-19 v souvislosti se svátečním obdobím konce roku 2020, RRA ECDC*. V textu jsou klíčové pro analýzu následující výpovědi:

„Svátky spojované s koncem roku se tradičně vyznačují aktivitami, jako jsou oslavy, shromažďování, nakupování, cestování, které představují významná rizika pro intenzivní přenos SARS-CoV-2. Přitěžujícím faktorem jsou zprávy o existenci tzv. „pandemické únavy“, kdy právě v tomto období jsou někteří lidé demotivováni k dodržování doporučených ochranných opatření. (...) Zrušení ochranných opatření příliš brzy by vedlo k nárůstu počtu případů a počtu hospitalizací a to obzvláště rychle, pokud by tato opatření byla zrušena náhle. Pokud by opatření zavedená v říjnu nebo v listopadu byla zrušena 21. prosince, modelový odhad naznačuje, že by v prvním lednovém týdnu 2021 mohlo dojít k nárůstu hospitalizací. Pokud by opatření byla zrušena 7. prosince, je předpoklad, že k nárůstu hospitalizací by mohlo dojít před 24. prosincem. V současné epidemiologické situaci v EU/EEA a UK platí, že čím dříve jsou opatření zrušena, tím větší a rychlejší je výsledný nárůst počtu případů, hospitalizací a úmrtí, což způsobuje další tlak na systémy zdravotní péče. (...) Na základě současné epidemiologické situace ve většině států EU by jakákoli úprava opatření měla být prováděna cíleně, přiměřena a koordinovaně podle posouzení situace s ohledem na zranitelnost populace a měla by být jasně sdělována. Cílem by mělo být zmírnění rizika zvýšeného přenosu v průběhu konce roku a současně zohlednění sociálních, osobních a ekonomických dopadů na populaci. (...) Možnosti reakce: Řešení pandemické únavy by mělo být klíčovým prvkem komunikačních aktivit o riziku. Zrušení nebo omezení společenských akcí z hlediska trvání a počtu účastníků, dle možností nabízení alternativ online, podporovat setkávání pouze v domácnostech. Posílení testování, izolace případů a kapacit pro sledování kontaktů, zajištění kapacit pro náhlý vzestup počtu případů. Zajištění kapacity zdravotní péče i pro případ náhlého vzestupu počtu

případů. Za současné epidemiologické situace se nedoporučují omezení mezinárodního cestování, systematické testování ani karanténa cestujících.“⁸¹

SZÚ skrze tento text vydává odbornou analýzu podepřenou o svůj institucionální status a své expertní vědění, které z textu přímo číší. SZÚ si uvědomuje kritičnost Vánoc v kontextu pandemie, a proto vydává expertní analýzu – nejspíše přímo adresovanou Ministerstvu zdravotnictví (samozřejmě v trochu pozměněné podobě). Text je ryze odbornou záležitostí (koherence textu je vědeckého žánru), a proto v něm nejsou obsaženy žádné vzývající či expresivní výrazy. Argumentační linie začíná varováním na téma vánočních svátků a jejich rizika, které představují pro populaci. Důležitým bodem je identifikace „pandemické únavy“, kterou trpí část populace pod nátlakem dlouhotrvajících epidemiologických opatření. Později přichází série doporučení postavených na modelech reprezentující možné scénáře vývoje pandemie, které končí výpovědí, že úprava či modifikace opatření by měla být cílená a správně provedená vzhledem ke stavu epidemie. Cíle opatření mají vést k zmírnění rizika vzhledem k ostatním determinantám – sociální, ekonomické, osobní sféře. Text ke konci postuluje několik klíčových doporučení na možné reakce – nejspíše pro ministerstvo zdravotnictví –, které je třeba s nadcházejícími Vánoci nastavit, aby se epidemie šířila kontrolovaně. Zdá se mi, že poslední část doporučení skutečně dává informace vládnoucí reprezentaci na téma, co je třeba vykonat, a jak toto konání na veřejnosti prezentovat. Je nutné zmínit, že text v celém svém rozsahu čerpá z jiných studií, které jsou podkladem (jedná se tedy o nepřímou intertextovost). „Síla textu“ je pro čtenáře klíčová a ten se při čtení cítí jako příjemce relevantních a pravdivých informací, které jsou reprezentativně sděleny expertním věděním jako garantem pravdy.

5.2.2. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR (ÚZIS ČR)

ÚZIS je ústavem, jehož zřizovatelem, tak jako v případě SZÚ, je Ministerstvo zdravotnictví. „Ústav je součástí státní statistické služby (jako organizační složka státu pověřená Ministerstvem zdravotnictví k plnění svých úkolů)“⁸². Už počátku pandemie ÚZIS velmi úzce spolupracuje s Ministerstvem zdravotnictví – hlavně její představitel prof. Dušek, který je jednou z vůdčích osobností v boji proti pandemii nemoci COVIDU-19. Hlavní náplní práce ÚZISu je v současné době statistická analýza a vytváření prediktivních modelů vývoje pandemie. V tomto případě nemá smysl analyzovat pravidelné zprávy ÚZISu, protože se jedná o čistě statistické výstupy, které se prezentují na tiskových konferencích hlavních představitelů vlády, a proto jsem se rozhodl analyzovat pouze klíčové expertní analýzy, jež nejsou zcela statistické, ale skrývají v sobě i určité výpovědi, jež se už dají kriticky analyzovat.

Jedna z mnoha podrobných publikací od ÚZIS je *Dokumentace k epidemiologickému modelu ÚZIS ČR pro krátkodobé predikce* (8.6.2020). Tento dokument je informačním textem ohledně mechanismů a funkcí epidemiologického modelu využívaného v rozhodovacích procesech vlády ČR. Klíčové výpovědi jsou:

„Využití epidemiologického modelu pro krátkodobé predikce. (...) Podklad pro předpovědi dalších klíčových charakteristik: počet hospitalizovaných, počet osob v těžkém stavu nebo s vysoce intenzivní péčí,

⁸¹ Riziko šíření Covid-19 v souvislosti se svátečním obdobím konce roku 2020, RRA ECDC. (2020). Retrieved from <http://www.szu.cz/tema/prevence/riziko-sireni-covid-19-v-souvislosti-se-svatecnim-obdobim>

⁸² O Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR. Retrieved from <https://www.uzis.cz/index.php?pg=o-nas>

počet úmrtí. (...) Vyhodnocení dynamiky epidemie, stanovení reprodukčního čísla, hodnocení souvislostí se zavedenými opatřeními. (...) Model reprezentuje dynamiku infekčního onemocnění v populaci.“⁸³

ÚZIS v této zprávě uceleně popisuje funkce epidemiologického modelu, kterým se řídí Vláda ČR během pandemie nemoci COVID-19. Text je napsán zcela odborným jazykem a neobsahuje žádné expresivní spojení či metaforu. „Síla textu“ je z mého pohledu neutrální, protože text podává detailní informace o fungování modelu a nedoporučuje přímo žádné opatření či restriktce podložené expertním věděním. V citované části není zaznamenána přímá intertextovost, která byla v celém textu obsažena – jednalo se o citace a odkazy k již vydaným studiím věnujícím se statistickému modelování epidemie. Argumentační linie dokumentu začíná popisem modelu a jeho funkci – tj. podkladu pro předpověď vývoje epidemie. Pokračuje interpretací výsledků a stanovení hlavních statických ukazatelů v souvislosti s opatřeními. Model reprezentuje vývoj pandemie uvnitř populace. Je jasné, že zpráva slouží jako jeden z nosných podkladů pro utváření či transformaci epidemiologického opatření v čase.

Profesor Dušek jako vedoucí ÚZISu se pravidelně účastí tiskových konferencí MZ a vlády ČR, na kterých předkládá a interpretuje aktuální data stavu pandemie. Těchto oficiálních zpráv – prezentací – je zveřejněno několik, avšak pro cíl práce jsem vybral jeden reprezentativní vzorek pro analýzu: *Vývoj epidemie COVID-19 v ČR, souhrn hlavních statistických ukazatelů* (30.10.2020). Vybrané klíčové výpovědi v textu jsou:

„Objektivní pravdou je, že v ČR stále velmi významně probíhá komunitní šíření nákazy COVID-19. (...) Je tedy situace vyřešená? NIKOLI !!Právě naopak – pokud nebudeme dodržovat již přijatá opatření, efekt se nedostaví a dostaneme se na hranu kapacit lůžkové péče. STÁLE EXISTUJE VELKÉ RIZIKO. (...) Jak dlouho může zpomalování epidemie v tomto stavu trvat? Opět záleží na dodržování již přijatých opatření. (...) Hlavní cíl: zastavit neustále rostoucí počty hospitalizovaných. (...) Musíme chránit zdravotnický personál. Musíme dodržovat opatření“⁸⁴

Oproti citovanému textu o několik řádků výše je jasné, že se jedná o radikálně odlišný text – text je původně obsahem oficiální expertní prezentace. Text v sobě kombinuje odborné části s velmi expresivními vyjádřeními (Nikoli!) a spíše vzbuzuje negativní konotace u čtenáře, protože se v textu mísí pasáže apelující na dodržování opatření, snižování zátěže nemocnic s pasážemi s pozvolným zlepšováním vývoje epidemie. Samotná „síla textu“ je v tomto případě nezanedbatelná, neboť celý text je podložen o relevantní statistická data a epidemiologické modely, a proto prezentované expertní vědění má velký vliv na čtenáře. Klíčovým bodem argumentační linie je, že situace není zcela vyřešená, a že bez dodržování epidemiologických opatření se situace nezlepší a stát se dostane na hranu kapacit lůžkové péče. Dalším bodem je hlavní cíl načrtnutý ÚZIS – zastavit rostoucí počty hospitalizovaných. ÚZIS taktéž doplňuje, že je potřebné chránit personál v nemocnicích z hlediska dostupnosti zdravotní péče. Poslední

⁸³ Dušek, L., Ngo, O., Jarkovský, J., Ambrožová, M., Budíková, B., Kouřil, J., et al. (2020). *Dokumentace k epidemiologickému modelu ÚZIS ČR pro krátkodobé predikce*.

⁸⁴ Dušek, L. (2020). *Vývoj epidemie COVID-19 v ČR Souhrn hlavních statistických ukazatelů: Aktuální epidemiologická situace a pravděpodobný vývoj*.

citovaná výpověď přímo apeluje na dodržování opatření, která jsou cestou k efektivnímu řešení pandemie.

5.2.3. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy (LF UK)

Už během prvních měsíců pandemie a prvních měsíců restriktivních opatření vyšlo několik prohlášení a výzev od předních lékařů a pedagogů z Lékařských fakult UK. Jako první prohlášení k analýze jsem zvolil text *Výzva jedenácti: lékaři Univerzity Karlovy veřejnosti* (21.4.2020), kde se poprvé lékaři jednotně vyjadřují k situaci v nemocnicích a ohledně opatření. Klíčové výpovědi jsou následující:

„V současnosti je nutné s ohledem na aktuální epidemiologická data a vývoj epidemie zásadně zrychlit rozvolňování opatření – ve prospěch zdraví občanů, ekonomické a společenské stability a prosperity země. (...) Společnou motivací pro vznik této výzvy je ochrana zdraví občanů České republiky, které dlouhodobá omezení ohrožují, obava o naši budoucnost, ať již zdravotní, či ekonomickou, a rovněž snaha vyvrátit nepravdy a mýty, jež jsou o epidemii šířeny. Plošná opatření nepovedou k vymýcení COVID-19. (...) V zájmu zachování zdraví a prosperity naší země je nezbytné: ukončit nouzový stav ke 30. dubnu 2020; obnovit dostupnost zdravotní péče pro všechny občany v plné šíři; obnovit výuku na základních, středních a vysokých školách v průběhu měsíce května 2020; odstranit překážky pro chod ekonomiky, zabránit krachu, který hrozí významné části malých a středních firem a živnostníků; přijímat promyšlená řešení místo chaotických a protichůdných opatření. V našem stanovisku vycházíme z aktuálních epidemiologických dat, znalostí, faktů, expertiz a také z našich odborných i praktických zkušeností a poznatků. (...) Jsme přesvědčeni, že médii sycený emocionální náboj současné situace je třeba korigovat podloženými fakty a s ohledem na ně a na možné celospolečenské důsledky a dopady krizových opatření je nutné co nejdříve konat a urychlit strategii státu v návratu k normálnímu životu. To vše za rozumného dodržování hygienických opatření, tedy nošení roušky při kontaktu s jinými lidmi. (...) V této nesnadné době potřebujeme více optimismu a rozumných řešení, nesmíme propadat strachu, panice a beznaději. Věříme, že i k tomu naše výzva přispěje.“⁸⁵

Výzva jedenácti je jedním z prvotních ucelenějších vyjádření ze strany lékařských expertů na problematiku pandemie a s ní spojených dílčích problémů. Argumentační linie je založená na pozadí, že „ve prospěch zdraví občanů, ekonomické a společenské stability“ musíme vykonat postulované věci, aby nedošlo k újmě v biologických, ekonomických, ale i psychologicko-sociálních oblastech života populace. Text naráží i na problematiku médií a verifikovaných faktů, o kterých se nemůže čtenář bez expertního vědění přirozeně rozhodovat – netuší, co je správná informace, a co není. Lékaři z LF UK zde kvitují efektivitu roušek a jiných hygienických opatření, která jsou v platnosti (rozestupy), ačkoliv je zde argumentační linie, že hygienická opatření povedou k normálnímu životu. Koncem argumentu je,

---

⁸⁵ Balík, M., Zima, T., Pirk, J., Neuwirth, J., Lischke, R., Höschl, C., et al. (2020). Výzva jedenácti: lékaři Univerzity Karlovy veřejnosti. Retrieved from <https://cuni.cz/UK-6311.html?news=10013&locale=cz>

„potřebujeme více optimismu a rozumných řešení“, což odkazuje k uklidnění čtenáře nástrojem „správného“ expertního vědění, kterým disponují přední lékařští experti a pedagogové z LF UK. Lékaři čerpající ze svého expertního vědění reprodukuji své znalosti, a proto tento fakt je jasně viditelný na „síle textu“: doporučení ohledně nastolení „správného“ a bezpečného stavu uvnitř společnosti je klíčovou charakteristikou textu, která je ospravedlněná skrze aktuální epidemiologická data, vědění (znalosti, fakty, zkušenosti) a expertní analýzy. Skrze výše zmíněnou „sílu textu“ a vědění se lékaři z mého pohledu pasují na osoby, které nepropadají strachu, panice, ani beznaději – a ještě vzývají, že tomu nemohou propadat ostatní –, ačkoliv je ve výpovědi použit tvar „nesmíme“, tudíž je zde intence podat čtenáři informaci „že jsme všichni v tom“ a pandemie se dotýká nás všech. Intertextovost není v textu přímá, ale autoři výzvy odkazují na jiná data, která jsou podkladem jejich vlastní analýzy a postojů, o kterých se čtenář skrze text dovídá. První podtržená věta „ochrana zdraví občanů České republiky, které dlouhodobá omezení ohrožují“ je dle mého soudu ideologickým přístupem ze strany LF UK k občanům – lidu či populaci. Vidíme, že se jedná o zpředměťující přístup, který směřuje k občanům jako objektům, na které dopadají dlouhodobá omezení – tj. epidemiologická opatření a omezují jejich zdraví. Druhá podtržená věta „obnovit výuku na základních, středních a vysokých školách“ je dalším ideologickým přístupem, ale zde se přístup vztahuje na studenty či žáky škol, kteří taktéž jako objekty podléhají epidemiologickým restrikcím.

Dalším z příspěvků, který se pokusím analyzovat je kratší vyjádření *Je mezi námi virus SARS-CoV-2, se kterým se musíme naučit žít* (20.8.2020), které nabízí nosné výpovědi k analýze:

„Počty pozitivně testovaných samy o sobě nevypovídají o rozsahu problému a neměly by tedy být jediným kritériem pro zavádění opatření. (...) Pokyny pro nošení roušek a další opatření, včetně karantén, jsou často matoucí a nejasné. Jejich časté změny vyvolávají nejistotu a zvyšují úzkost ve společnosti. To může kromě dopadů na duševní zdraví vést také k zanedbání zdravotní péče. Velká část populace se začíná oprávněně bát o své ekonomické jistoty, včetně ztráty zaměstnání.“⁸⁶

Z kontextu celého vyjádření vyznívá, že se nejedná o odborný text, ale spíše o úderné vyjádření lékařských expertů. Z textu vyplývá dílčí odstup od přístupu k pandemii, který je dominantní pro vládnoucí reprezentaci, neboť ve vyjádření se kritizuje systém ospravedlnění opatření, jež jsou odvozena od počtu pozitivně testovaných. Dalším kritickým bodem argumentace je nejasnost a zmatenost karantén opatření, která se často mění – lidé je nevnímají jasně a srozumitelně. Tento argumentační krok je podepřený o negativní dopady pro populaci. Klíčovým bodem argumentace je poslední výpověď, ve které se lékařští experti odvolávají na ekonomizující problémy způsobené „nesprávně“ nastavenou podobou opatření a tím rozšiřují své expertní vědění (lékařské a biologické) o dimenzi ekonomie. Z mého pohledu se znovu jedná o cíl u čtenáře vzbudit dojem nad jistotou lékařského vědění, které všeobíhající způsobem předkládá expertní vyjádření na téma „správného“ řešení pandemických otázek.

---

⁸⁶ Balík, M., Zima, T., Pirk, J., Neuwirth, J., Lischke, R., Höschl, C., et al. (2020). Je mezi námi virus SARS-CoV-2, se kterým se musíme naučit žít. Retrieved from <https://www.ukforum.cz/rubriky/nazory/424-je-mezi-nami-virus-sars-cov-2-se-kterym-se-musime-naucit-zit>

Poslední ze stanovisek, které bych rád analyzoval je předvánoční stanovisko z LF UK, které se vyjadřuje k očkování na území České republiky. Klíčové výpovědi v textu *Lékařské fakulty UK: Očkování je jedinou cestou k normálu* (15.12.2020) jsou následující:

„Lékařské fakulty Univerzity Karlovy (1. LF, 2. LF, 3. LF, LF Plzeň a LF Hradec Králové) jednoznačně podporují názor, že očkování je jedinou cestou, jak dosáhnout návratu k normálnímu životu společnosti – tedy k životu bez roušek, k normálnímu společenskému, kulturnímu a sportovnímu životu, k cestování bez omezení. (...) Ze všech těchto důvodů jednoznačně podporujeme očkování proti nemoci covid-19 s těmi vakcínami, které budou schváleny Evropskou lékovou agenturou (European Medicines Agency, EMA) v indikacích tímto regulačním orgánem povolených. (...) Jsme přesvědčeni, že i případná dlouhodobá rizika budou méně významná ve srovnání s akutními komplikacemi či chronickými riziky nemoci covid-19. Jednoznačným argumentem je více než devět tisíc šet set zemřelých na covid-19 od počátku epidemie. V první fázi musí být proti covidu-19 očkované rizikové skupiny, tedy starší občané a chronicky nemocní a následně nejvíce ohrožený zdravotnický personál v zájmu udržení kvalitní péče o všechny nemocné. (...) Chceme-li zabránit zbytečným úmrtím dalších tisíců spoluobčanů, stabilizovat situaci ve zdravotnických a sociálních zařízeních a vrátit život v naší zemi do normálních kolejí, tak máme jen tři možnosti jak toho dosáhnout – proočkováním ohrožené rizikové populace, chytrou karanténou a důsledným dodržováním protiepidemických opatření do doby, než se očekávaný účinek vakcinace dostaví.“⁸⁷

LF UK vyjadřují podporu očkovacímu procesu, který je „jedinou“ cestou, jak se vrátit k normálnímu životu před pandemií. Text vzbuzuje ambivalentní pocity, protože v prvním případě se argumentuje, že očkování je skutečně jedinou efektivní cestou k potlačení pandemie, ačkoliv ve druhém případě argumentuje vysokým množstvím mrtvých na nemoc COVID-19. Struktura a slovník textu spíše odpovídá odbornému vyjádření, které je podepřené o statistická data a reprodukci expertního vědění – nejedná se o emotivně zabarvený text používající expresivní výrazy. Argumentační linie je postavená na pozitivním přístupu k očkování vakcínami, které budou legislativně schváleny v rozhodovacích procesech Evropskou lékovou agenturou. Kritickým místem analýzy je argument ospravedlňující vakcinaci populace: rizika plynoucí z vakcinace jsou méně významná – nepřevažují – nad současnými riziky spojenými s nemocí COVID-19. Čtenáři je předestřen argument vysokým počtem úmrtí, který se z mého pohledu snaží vzbudit důvěru k vakcinaci podepřenou o představu počtu úmrtí, které působí na čtenáře – „síla textu“ je v tomto případě nepopíratelná a vzbuzuje jednání na straně čtenáře. Argumentační linie se přesouvá k prioritním skupinám, které jsou zcela klíčové pro vakcinaci – jak z hlediska lékařského personálu, tak i zmenšení počtu úmrtí starší generace. Vyjádření končí výzvou „chceme-li zabránit zbytečným úmrtím dalších tisíců spoluobčanů“, která znovu a opakovaně zvyšuje „sílu textu“ na emotivnost čtenáře a předestírá budoucí

---

⁸⁷ Zima, T., Fínek, J., Mandáček, J., Komárek, V., Vokurka, M., & Widimský, P. (2020). Lékařské fakulty UK: Očkování je jedinou cestou k normálu. Retrieved from <https://www.ukforum.cz/rubriky/nazory/7761-stanovisko-lekarskych-fakult-uk-k-ockovani-proti-nemoci-covid-19>

stabilizovanou situaci, které dosáhneme pomocí doporučení, jež LF UK na základě svého expertního vědění postuluje. Celý text znovu reprezentuje sílu expertního vědění ze strany lékařských expertů, kteří se snaží v lidech (čtenářích) vzbudit důvěru k očkování a přimět je k vakcinaci, která je „jedinou“ možnou cestou k návratu do běžného, normálního života populace. Výše v textu jsou podtržené dvě věty „musí být proti covidu-19 očkovány rizikové skupiny, tedy starší občané“ a „proočkováním ohrožené rizikové populace“, které evokují ideologický přístup LF UK k rizikovým skupinám – v kontextu této práce k seniorům. Domnívám se, že přístup LF UK je objektivací seniorů, ke kterým se vztahuje jako k ohrožené či zranitelné skupině, a proto tak konstituuje subjekt seniora jako zranitelného či ohroženého člena populace.

5.2.4. Identifikace lékařského diskursu

SZÚ, ÚZIS ČR, LF UK sdílejí společně několik základních charakteristik, které mi umožňují identifikovat a konstruovat lékařský diskurs v sociálním prostoru. Vzhledem k výše analyzovaným textům můžu shrnout, že texty odpovídají odlišným žánrům z hlediska stylistiky a dynamiky textu: prvním je vědecko-statistický žánr společný pro SZÚ a ÚZIS ČR – v určitých pasážích jsou texty pro běžného čtenáře obtížné a to z důvodu, že jsou podloženy tvrdými statistickými daty a modely; druhý žánr je typický pro LF UK, jenž se naopak neopírá o vědecká nesrozumitelná data či složitá kryptická vyjádření, ba naopak se snaží zapůsobit na čtenáře skrze krátké a výstižné výpovědi, které čerpají svojí „sílu“ z několikasetleté tradice lékařských fakult a jejich mezinárodně uznávaného expertního vědění. I přes místy rozdílnou strukturu a formu spolu oba žánry sdílejí stejné téma, kterým je podávat relevantní vědecko-medicínské informace o viru, vývoji pandemie virového onemocnění COVID-19 a poskytovat validní doporučení čtenářům textů (např. pomocí odkazů na modely vývoje epidemie). Opakovatelnost obsahově stejných nebo velmi podobných výpovědí konstruuje diskursivní formaci společného vidění světa a přístupu ke světu: epidemiologická opatření a s nimi spojený restriktce jsou efektivní a vedou k redukci viru v populaci, ale na druhou stranu mají i negativní dopady na populaci – tj. ekonomické, sociální a psychické („pandemická únava“); očkování populace – zejména kritických skupin – je zcela kritickým a efektivním krokem k snížení zátěže nemocnic a návratu do normálu.

V textech LF UK u SZÚ jsem si povšimnul ideologického přístupu k seniorům, které pojmají jako zranitelné a ohrožené skupiny – konstituce subjektu seniora je zde silně přítomná. Viděli jsem dílčí opakovatelnost tohoto ideologického přístupu k seniorům, a proto můžu shrnout na základě východisek CDA, že lékařský diskurs konstituuje subjekt seniora jako ohrožené individuum v kontextu epidemie. Dalším z ideologických přístupů LF UK bylo vztahování k populaci, která jako objekt, předmět podléhá epidemiologickým opatřením a restrikcím.

V tomto bodě můžu pomocí podobnosti témat, žánrů, argumentačních linií, a hlavně diskursivní formace identifikovat a popsat lékařský diskurs: lékařský diskurs kvituje důležitost, kvalitu a fundamentální nutnost epidemiologických opatření vzhledem k cíli zmenšení virové nálože v populaci, snížení hospitalizací a snížení úmrtí, které jsou následkem nemoci COVID-19. Dalším krokem k dosažení předcházejícího cíle je nezbytný proces očkování populace, který by měl být vykonán efektivním způsobem (logisticky správně, srozumitelně a pomocí vakcín uznaných EMA) s důrazem na zranitelné skupiny. Lékařský diskurs se snaží o

reprodukcí „správného“ expertního vědění, jež může efektivním způsobem pomoci při řešení pandemických otázek.

5.3. Ekonomický diskurs

5.3.1. Ekonomický poradní tým Ústředního krizového štábu (EPT)

EPT je skupinou předních expertů z pole ekonomie, ale také i sociologie a dalších sdružených oborů (členy ETP je například Tomáš Sedláček, Daniel Prokop nebo členové CERGE-EI), kteří dávají ekonomická doporučení Ústřednímu krizovému štábu (Ústřední krizový štáb je orgán Vlády ČR, který řeší krizové situace ČR). Cílem EPT je analýza a doporučení na efektivní chod a funkce ekonomiky, která během pandemie nemoci COVID-19 zažívá šoky, jež mohou mít negativní dopad na hospodářský vývoj v horizontu několika budoucích let. První tiskovou zprávou, kterou jsem se rozhodl analyzovat, je *Přehled doporučení publikovaných Ekonomickým poradním týmem při Ústředním krizovém štábu v období duben–červen 2020* (9.6.2020), ve které EPT analyzuje současný stav české ekonomiky a podává určitá doporučení. Klíčové výpovědi jsou následující:

„Vláda včas přijatými opatřeními odvrátila nekontrolované šíření nákazy a mírní ekonomické dopady. Nyní vláda připravuje otevření ekonomiky, kdy plošná opatření nahradí opatřeními selektivními. (...) Jako klíčové vnímáme tři předpoklady: 1. Plošně spustit Chytrou karanténu vč. 3-5x navýšení intenzity testování, abychom umožnili vyšší intenzitu kontaktů mezi lidmi bez nové vlny nákazy a přetížení zdravotnictví. (...) 2. Vypracovat ochranné předpisy pro „nový režim“ fungování ekonomiky. (...) Kontrola dodržování opatření primárně uvnitř firem, podpořená svazy, odbory i státem. (...) 3. Připravit a komunikovat plán otevírání ekonomiky s efektivním řízením na základě indikátorů. (...) Je třeba přistoupit k otevírání ekonomiky ve fázích, aby se snížilo riziko, že rychlé a davové otevření ekonomiky a výrazně zvýšený počet interakcí mezi lidmi rozjede novou vlnu nákazy COVID-19. Jednotlivé fáze by měly být alespoň 2 týdny dlouhé, aby bylo možné vidět výsledek jedné vlny uvolnění před tím, nežli dá vláda zelenou vlně následující. Fázování rovněž poskytne více času na plnou implementaci zdravotních a hygienických opatření. (...) Je nutné je propojit, respektive vytvořit jednotnou řídicí skupinu pro řízení a implementaci otevírání ekonomiky. Jednotný dashboard by měl zahrnovat epidemiologické, zdravotní, operativní a ekonomické indikátory a poskytovat co možná nejvyšší detail pohledu (alespoň na úrovni kraje). (...) Doporučujeme pro dočasné posílení likvidity v české ekonomice upřednostnit odklad (nikoli odpuštění!) odvodů sociálního pojištění zaměstnavateli za 2. kvartál na dobu 3-6 měsíců před navrhovanou zákonnou úpravou zpětného uplatnění daňové ztráty.“⁸⁸

Celý text EPT je vytvořen jako ryze odborný příspěvek, který je podepřen o ekonomicko-statistické analýzy hospodářského vývoje české ekonomiky. Struktura textu je

---

⁸⁸ Sedláček, T., Münich, D., Prokop, D., Švihlíková, I., Jurajda, Š., Mejstřík, M., et al. (2020). *Přehled doporučení publikovaných Ekonomickým poradním týmem při Ústředním krizovém štábu v období duben – červen 2020*.

kolektivem autorů vytvořena tak, že se čtenáři předkládají klíčové informace, které jsou podepřeny o relevantní expertní argumenty. Argumentační linie vybraných citovaných úseků začíná kvitováním včasného zásahu vlády skrze epidemiologická opatření. Argument pokračuje sérií třech hlavních doporučení, které EPT doporučuje pro efektivní otevření ekonomiky: plošné spuštění Chytré karantény; aktualizované ochranné předpisy pro „nový režim“ fungování ekonomiky; „správně“ komunikovat plán otevírání ekonomiky. Klíčovým bodem tohoto úseku argumentace je doporučení EPT na kontrolu dodržování opatření uvnitř firem. Později se v textu přechází k efektivnímu a žádoucímu otevírání ekonomiky, které nespustí novou vlnu pandemie. EPT taktéž doporučuje vytvořit jednotnou skupinu pro řízení a cílené otevírání ekonomiky. Posledním citovaným úsekem je ekonomické doporučení na posílení likvidity v české ekonomice. „Síla textu“ na čtenáře působí právě skrze doložené modely a data, které působí na čtenáře s velkou přesvědčivostí na základě míry expertního vědění, jež je v nich obsažené. Z mého pohledu je taktika autorského kolektivu z EPT efektivně předat klíčové informace podepřené o relevantní zdroje čtenáři – Ústřednímu krizovému štábu –, který by měl tyto informace implementovat do dalších rozhodovacích procesů. Celkově je zajímavé si povšimnout zájmu a přístupu ekonomických expertů k problematice epidemie, která zcela vybočuje z ostatních expertních skupin analyzovaných v předcházejících částech práce – otevírání ekonomiky, posílení likvidity, odklad sociálního pojištění. Podtržená věta „Kontrola dodržování opatření primárně uvnitř firem“ z mého pohledu směřuje k ideologickému přístupu EPT k zaměstnancům a zaměstnavatelům ve firmách. Jak zaměstnavatelé, tak i zaměstnanci podléhají restrikcím, u kterých by se mělo jejich dodržování kontrolovat ze strany státních orgánů. Objektivace lidí na pracovišti ze strany EPT je zcela zjevná a vzbuzuje pocit, že lidé na pracovišti jsou identifikováni skrze dodržování restrikcí a jejich následnou kontrolu ze strany správních orgánů, které na zaměstnance a zaměstnavatele dohlíží.

Posledním příspěvkem EPT bylo menší shrnutí dosavadní činnosti za několik měsíců svého působení. V tomto případě se jedná o mírně odlišný text oproti výše citovanému, ačkoliv i v něm jsou důležité výpovědi pro analýzu. Text se jmenuje *Ekonomický poradní tým Ústředního krizového štábu na svém posledním jednání rekapituloval a uzavřel své působení* (29.6.2020) a klíčové výpovědi jsou:

„EPT formuloval řadu doporučení jak k opatřením, která se týkala stabilizace ekonomiky během krize COVID-19, tak k tématům zásadním pro úspěšný restart a udržitelný růst české ekonomiky. Výsledná doporučení projednali členové EPT se zodpovědnými ministry vlády ČR. (...) Mnohé návrhy a doporučení již byly uvedeny od praxe skrze příslušnou legislativu.“⁸⁹

EPT shrnuje své dosavadní působení jako poradní orgán Ústředního krizového štábu a deklaruje, že analýzy a z nich vzniklá doporučení byla projednána s příslušnými ministry vlády ČR. Mnohé z těchto doporučení byli v rozhodovacích procesech vlády ČR zohledněny, a byli implementováni do praxe skrze legislativní procesy. Domnívám se, že na základě expertního vědění představitelů EPT a „síly textu“, který předcházela jednáním, je zcela jasně viditelný vliv EPT na rozhodovací procesy vlády ČR.

---

⁸⁹ Sedláček, T., Münich, D., Prokop, D., Švihlíková, I., Jurajda, Š., Mejstřík, M., et al. (2020). *Ekonomický poradní tým Ústředního krizového štábu na svém posledním jednání rekapituloval a uzavřel své působení*.

5.3.2. Identifikace ekonomického diskursu

V tomto případě se potýkám s menším problémem nedostatečnosti různých textů spadajících pod kategorii „ekonomický diskurs“. Velké množství špičkových ekonomů a finančních analytiků byli příslušníky EPT, ačkoliv se může na prvním pohled zdát, že musí existovat více ekonomických organizací či institucí, které se vyjadřují v otázkách epidemie: NERV v analýze *Pracovní Skupina Ekonomická opatření/ Hospodářská strategie/ Investice* (22.7.2020) zkoumá dopady a vliv opatření na ekonomiku, ale tento výstup je až *ex post* a nemá přímý vliv na řešení aktuálních otázek pandemie, ale spíše naznačuje transformaci a slabá místa ekonomiky vzniklá v průběhu epidemie (ačkoliv vliv NERVu na rozhodování vlády je určitě nezanedbatelný, ale zveřejněných zpráv na tematiku epidemie COVID-19 je velmi málo); ČNB podobně jako NERV mapuje transformaci ekonomiky a nepodává přímá doporučení řídicím orgánům, ale spíše sama dělá nutná opatření k zachování stabilní ekonomické situace na území ČR; CERGE-EI ve svém projektu *IDEA anti COVID-19* zkoumá dopady epidemie a ekonomický vývoj, ale výstupy z CERGE-EI nejsou v podobě oficiálních úředních zpráv, kde by byli zastávány určité pevné stanoviska či doporučení – velké množství členů CERGE-EI byli členy EPT.

Žánr textů publikovaných EPT je odborný bez expresivních či jiných zjednodušujících prvků působících na čtenáře, jehož tématem je reprodukce rad a doporučení Ústřednímu krizovému štábu v ekonomických otázkách spojených s epidemií. Klíčové výpovědi, které jsou charakteristické, a které konstituují vidění světa prizmatem EPT jsou: epidemiologická opatření aplikovaná vládou jsou potřebná k udržení stabilní situace šíření viru, ale i k udržení stability ekonomiky; v budoucnu bude třeba vytvořit plán nebo pravidla pro nové fungování ekonomiky (včetně zpříšňování a rozvolňování opatření), která bude muset do sebe implementovat farmaceutické, ale také i nefarmaceutické restrikce determinující její vnitřní chod.

V jednom textu z EPT jsem identifikoval ideologický přístup k zaměstnancům a zaměstnavatelům, ke kterým ekonomičtí experti přistupují jako k objektu, na který se vztahují epidemiologické restrikce, a na jejichž dodržování se dohlíží ze strany správních orgánů.

I přes mírné pochybnosti nad identifikací ekonomického diskursu a jeho struktury, můžu shrnout jeho výslednou podobu: ekonomové si uvědomují, že epidemiologická opatření jsou nutným krokem k zamezení reprodukce viru, ačkoliv mají negativní dopad na aktuální ekonomiku státu – v tomto případě efektivně zavedená opatření (ale i jejich dodržování) mohou ekonomice v dlouhodobější perspektivě pomoci oproti chaotickému, šokovému přístupu „brzda-plyn“, který může být pro ekonomiku katastrofální; zpříšňování, ale i rozvolňování opatření ze strany vlády by měli brát zřetel na ekonomické faktory situace a jejich budoucí dopad na populaci, firmy, ale i státní sféru.

5.4. Řád diskursu expertního proudu

V tomto bodě můžu identifikovat „řád diskursu expertního proudu“: z výše postulovaných analýz rozdílných žánrů, stylů a diskursů je zcela viditelná provázanost expertů a jejich společného vidění světa. Experti jsou společně provázáni skrze jednotný přístup ke světu v období pandemie nemoci COVID-19: konsenzus nad formou, dostatečností a účelem epidemiologických opatření je silným pojítkem a spojovacím můstkem mezi diskursem expertů z pole přírodních věd, lékařským diskursem a samozřejmě i ekonomickým – i přes negativní dopady (zdravotní, psychické, ekonomické) jsou opatření nutná k efektivnímu zvládnutí a

konečnému potlačení epidemie s minimalizací ztrát na lidských životech populace; dalším pojítkem provázanosti expertů je konsenzus nad očkováním populace, které je nutným krokem k zabezpečení obyvatel státu a snížení množství hospitalizací pro nemocnice – vakcinace populace by měla být správně logisticky řízená s důrazem na kritické skupiny a vakcíny by měly podléhat schválení EMA; experti se jednotně pokouší implementovat své „správné“ vidění světa zprostředkované relevantním věděním do budoucího jednání příslušných orgánů či institucí, které mají zásadní vliv na rozhodovací procesy nad otázkami pandemie – upozorňování na chybný přístup, apel na správné a vědecky podložené rozhodování ze strany vládních institucí, je jedním z pojítek „řádu diskursu expertního proudu“; z předcházejícího pojítka vyplývá poslední a tím je skutečnost, že i když jednotliví aktéři a diskursy expertního proudu vycházejí z odlišného epistemologického rámce vědění – které je *sui generis* –, tak i přesto panuje dílčí expertní konsenzus nad řešením epidemie v konečném čase (v tomto bodě musím zohlednit pouze reprezentativní vzorek analyzovaných textů – samozřejmě že v sociální realitě takto idealizovaný epistemologický konsenzus přítomný není, ale musím brát v potaz, že výše reprezentované texty jsou oficiální zprávy pocházející od relevantních výzkumných stanovišť a nejedná se tak o výpovědi náhodných pseudo-odborníků).

Identifikací a popisem „řádu diskursu expertního proudu“ jsem dospěl do fáze, kdy můžu formulovat specifičnost, alternativu „řádu diskursu“ oproti jiným diskursům, jež jsou v sociální realitě. „Řád diskursu expertního proudu“ je specifický hlavně svým věděním, které je konsenzuálně uznáváno komunitou vědců a expertů. Z rámce vědění vypovídají o problematice epidemie COVID-19 a na základě svého vědění formulují modely, rady, doporučení, které jsou směřovány na ministerstva, vládní organizace či instituce a samotnou vládu ČR. Domnívám se, že nemůžu hovořit o přirozenosti tohoto „řádu diskursu“, protože takto formulovaná provázanost jednotlivých diskursů nebyla identifikována v normálním stavu před epidemií, ale právě se zrodila až během pandemie. Na první pohled se může zdát, že alternativa „řádu diskursu expertního proudu“ může vycházet z jeho složitosti a dílčí nesrozumitelnosti. Myslím si, že právě ostatní diskursy, které nejsou provázány v „řádu diskursu expertního proudu“, jsou srozumitelnější a jasnější, neboť nedisponují expertním věděním, které je základní charakteristickou expertní vědecké komunity. Potom na základě expertního vědění se „řád diskursu expertního proudu“ profiluje jako logický a správný, protože formuluje modely a rady na nejvyšší možné vědecké úrovni, které jsou prezentovány jako nejvíce relevantní v kontextu epidemie nemoci COVID-19.

6. Interpretace výsledků CDA a zasazení do teoretických východisek

V předcházející kapitole bakalářské práce jsem aplikoval sérii metodologických kroků kritické diskursivní analýzy na expertní texty: nechal jsem se texty vést a postupně jsem se přiblížil k identifikaci diskursů – „řádu diskursu“ – skrze rozličné styly, žánry a diskursivní formace, jež jsou zakomponovány uvnitř expertních textů. Mým záměrem bude krok po kroku zrekapitulovat a připomenout dílčí výsledky CDA, které zahrnu do rozsáhlé odpovědi na cíle práce představené v úvodu – tj. *identifikace a vymezení expertních diskursů v kontextu epidemie COVID-19 v České republice; popis funkcí a vazby expertních diskursů na biopolitiku*. Samotné odpovědi nebudou uspokojivým závěrem, se kterým se jako badatel spokojím, ale naopak povedou k polemice nad současnou manifestací a podobou biopolitiky oproti původnímu Foucaultovo modelu, který jsem nastínil v teoretických východiskách kapitoly *Michel Foucault a vymezení biopolitiky*.

6.1. Identifikace a vymezení expertních diskursů v kontextu epidemie COVID-19 v České republice

Lingvistická analýza textů po vzoru CDA přinesla své ovoce ve formě identifikace a deskripce třech klíčových diskursů: diskursu expertů z pole přírodních věd, lékařského diskursu a ekonomického diskursu. V této části můžeme formulovat jeden z cílů bakalářské práce – *identifikaci a vymezení expertních diskursů v kontextu epidemie COVID-19 v České republice*.

Diskurs expertů z pole přírodních věd se v sociálním prostoru manifestuje skrze společné vidění světa – tj. přístupu k epidemii COVIDu-19 –, které všudypřítomně prostupuje všemi aktéry uvnitř tohoto diskursu. Diskurs přistupuje k epidemiologickým opatřením kvitujícím postojem, neboť struktura, míra, ale i legitimita opatření jsou fundamentálním východiskem k efektivnímu řešení globální pandemie a ochraně lidských životů české populace. S nezanedbatelným prvkem ochrany populace se úzce pojí i očkování, které je skrze tento diskurs vnímáno jako efektivní nástroj v boji s epidemií, ačkoliv experti z pole přírodních věd upozorňují na důležitost logistického procesu vakcinace kritických skupin – tzn. lékařů a seniorů. Je nutné si povšimnout, že někteří experti zastávají negativní stanovisko k vývoji „české vakcíny“, ale spíše poznamenávají nutnost orientace na evropský vývoj vakcíny schválený EMA. Jedním z důležitých rysů tohoto diskursu je aplikace relevantních – skrze vědění expertů – statisticko-epidemiologických modelů k predikci vývoje epidemie. Používání těchto modelů se odráží v kritickém pohledu na modely jiné, jež jsou používány ostatními skupinami podílejících se na tvorbě či transformaci epidemiologických opatření. Diskurs expertů z pole přírodních věd se vztahuje ideologickým přístupem k žákům a studentům jako objektům podléhajícím epidemiologickým restrikcím a opatřením, a proto na základě tohoto zpředměťujícího přístupu (objektivace) konstituuje subjekt studenta – žáka. Na závěr musím zmínit, že diskurs expertů z pole přírodních věd se přímo podílí na vládní politice života v kontextu epidemie jako poradní orgán Ministerstva zdravotnictví a Vlády ČR, ačkoliv v tomto místě ještě nenastíním specifickou funkci či vliv na biopolitiku.

Lékařský diskurs, jak je patrné z kritické diskursivní analýzy jako celek zastává kladné stanovisko k ustanoveným epidemiologickým opatřením, které mají zastávat funkci ochrany populace proti zákeřnému virovému onemocnění, ačkoliv s sebou přinášejí i negativní dopady na populaci – převážně ekonomické, sociální a psychické. Lékařský diskurs skrze texty upozorňuje na tyto „vedlejší efekty“ restrikcí a pokouší se poukázat na absenci materiální či

psychické pomoci, pozvolné ztráty motivace v podobě „pandemické únavy“ u specifických skupin české populace. Jedním z charakteristických rysů lékařského diskursu – tak jako v případě diskursu expertů z pole přírodních věd – je konsensus nad nutností očkování (hlavně kritických skupin), které je nejefektivnějším nástrojem pro potlačení epidemie v krátkém časovém horizontu. Výše zmíněný konsensus lékařského diskursu nad očkováním je podepřený o argument demografického ukazatele počtu zemřelých z důvodu virového onemocnění COVID-19 a o argument efektivního, aktuálního přínosu ochrany vakcínou, oproti jejím dlouhodobějším negativům, jež může v budoucnu generovat. Skrze ideologický přístup lékařský diskurs technikami objektivace konstituuje subjekt seniora jako zranitelné a ohrožené individuum v populaci. Prezentace diskursu je silně svázána s jeho expertním věděním – ať biostatistickým nebo medicínským –, a proto má určitý vliv na biopolitiku státu, neboť se jedná o relevantní příspěvky do mezi-expertní diskuse na téma pandemie, ale k tomu se dostanu v později.

Ekonomický diskurs a jeho identifikaci provázelo několik metodologických problémů, které jsem načrtnul v předcházející kapitole, ačkoliv i přesto jsem kritickou diskursivní analýzou dospěl k dílčím závěrům. Tak jako v případě dvou předcházejících diskursů – expertů z pole přírodních věd a lékařského –, tak i ekonomický diskurs zastává pozitivní stanovisko k epidemiologickým opatřením, a to i přes fakt, že generují ekonomické problémy nevídaného rozsahu. Ekonomové si jsou vědomi toho, že správně nastavená opatření jsou nutným prostředkem k eliminaci viru a částečnému návratu ekonomiky do „normálního stavu“, a proto opatření musí být nastavena efektivním způsobem, který by měl být kontrolován příslušnými orgány. Z tohoto důvodu ekonomický diskurs zastává stanovisko, že je nutné vypracovat plán pro „správné“ řízení rozvolňování a zpřísnování epidemiologických restrikcí, aby nedocházelo k nežádoucím ekonomickým šokům, které mohou mít neblahé dopady na českou ekonomiku v dlouhodobém horizontu. Ekonomický diskurs je sám navázán na politiku života státu, neboť v sociální realitě zastává pozici jednoho z poradních orgánů vlády – tj. Ústředního krizového štábu.

6.2. Propojení expertních diskursů a biopolitiky během epidemie nemoci COVID-19

Po menší rekapitulaci výsledků kritické diskursivní analýzy a odpovědi na první cíl práce, který byl formulován v předcházející části – tj. hlavně identifikace, popis a vymezení expertních diskursů –, tak můžu v tomto místě bakalářské práce předestřít odpovědi na druhý cíl práce: popis funkcí a vazby expertních diskursů na biopolitiku.

Pokud se zaměřím na část druhého cíle – vazby expertních diskursů na biopolitiku –, tak přirozeně přichází po výsledcích analýzy textů na mysl, že každý z výše představených a analyzovaných diskursů participuje na vykonávání biopolitiky a je s biopolitikou ve vazbě. Diskurs expertů z pole přírodních věd je přímým poradním orgánem Ministerstva zdravotnictví a formuluje klíčová doporučení podepřená o relevantní epidemiologické modely. Stejně postavení v sociální realitě zastává i lékařský diskurs, u kterého jsme viděli, že je také jako diskurs expertů z pole přírodních věd poradním orgánem Ministerstva zdravotnictví v epidemiologických tématech věnujících se medicínskému stavu české populace. Ekonomický diskurs, jakožto poradní orgán Ústředního krizového štábu v ekonomických otázkách, předkládá rady na efektivní fungování české ekonomiky, která do sebe implementovala restriktivní epidemiologická opatření. Pokud Ústřední krizový štáb jakožto orgán Vlády ČR přijímá doporučení od ekonomického diskursu a zahrnuje je do svých rozhodovacích procesů,

tak je zde jasné prokázání participace a vazby ekonomického diskursu s biopolitikou vlády⁹⁰. Odpověď na část výše uvedeného cíle je následující: diskurs expertů z pole přírodních věd, lékařský a ekonomický diskurs jsou ve vazbě na biopolitiku vlády ČR.

Zodpovězení druhé části cíle bakalářské práce – tj. jaké funkce plní diskursy v biopolitice během pandemie virového onemocnění COVID-19 – bude mírně komplikovanější úkol, a proto se budu věnovat každému diskursu zvlášť, abych měl prostor zmínit vše potřebné.

Diskurs expertů z pole přírodních věd má ve vazbě na biopolitiku doporučující funkci. Takto manifestovaná doporučující funkce se zakládá na multidisciplinárním přístupu odborníků a mezioborových skupin k epidemii. Z kritické diskursivní analýzy bylo zřejmé, že Mezioborová skupina pro epidemické situace, ale i Učená společnost ČR vypracovávají modely, které jsou hlavním podkladem pro analýzu epidemie, a na základě kterých formulují doporučení pro vládní instituce. V kontextu této funkce experti předkládají relevantní podklady pro transformace či vznik restriktivních opatření sloužících k ochraně populace proti zákeřnému virovému onemocnění. Z důvodu této doporučující funkce se diskurs expertů z pole přírodních věd vymezuje a na základě expertního vědění silně kritizuje odlišné přístupy jiných ne-expertních diskursů pro nedostatečnost modelů, nedoložených materiálů nebo naivních představ k řešení epidemie. Tento diskurs působí skrze výpovědi jednotlivých aktérů a jejich vidění světa na vládu, aby expertní analýzy a z nich vyplývající doporučení byly brány v potaz při rozhodovacích procesech ve vývoji pandemie. Diskursivní strategie diskursu expertů z pole přírodních věd se orientuje na reprodukci svého expertního vědění ve formě doporučujících komentářů vládním institucím, které tento diskurs pojmají jako poradní expertní orgán. Na druhou stranu analýza textů Učené společnosti ČR doložila, že tato poradní funkce diskursu není nejdůležitějším faktorem pro vládní instituce či organizace v rozhodování nad důležitými pandemickými otázkami, ba naopak může docházet k přecházení těchto expertních posudků vládními institucemi.

Lékařský diskurs, jak je očividné z výsledků kritické diskursivní analýzy má podobnou funkci jako diskurs expertů z pole přírodních věd, ačkoliv funkce lékařského diskursu je přímo implementována do biopolitiky vládních institucí – Ústav zdravotnických informací a statistiky se přímo zodpovídá Ministerstvu zdravotnictví a plní stanovené úkoly, tak jako Státní zdravotní ústav. Hlavní funkcí tohoto diskursu je bio-statistika vývoje aktuální pandemie, výpočet klíčových epidemiologických ukazatelů a doporučování příslušných medicínských kroků vedoucích k minimalizaci zdravotních rizik pro populaci. Tato hlavní funkce lékařského diskursu je obsažena v povinnostech Státního zdravotního ústavu a Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR – oba ústavy vykonávají klíčovou roli ve zpracovávání podkladů pro Ministerstvo zdravotnictví a ostatní vládní instituce, pro které jsou nosným zdrojem při zdůvodnění podoby, míry a funkce epidemiologického opatření. Společně s funkcí modelování vývoje epidemie a doporučování klíčových rad, tak i lékařský diskurs vykonává v biopolitice souběžně funkci zprostředkovatele pravdivých informací mezi expertním diskursem a populací – zdůvodňuje nutnost opatření; vysvětluje, komentuje proces očkování; motivuje populaci k dodržování restriktivních opatření. Mohu tedy shrnout, že v kontextu současné pandemie virového onemocnění COVID-19, lékařský diskurs manifestuje v sociální realitě analyzující,

---

⁹⁰ Když jsem analyzoval ekonomický diskurs, tak jsem upozorňoval na nedostatek textů, a proto pokud v tomto případě přijmeme, že členové Národní ekonomické rady vlády (NERV) byli členy Ekonomického poradního týmu Ústředního štábu, tak u NERVu je propojení s vládou samozřejmé – proto je i NERV jako poradní ekonomický orgán ve vazbě na biopolitiku české vlády.

radící a zprostředkující funkce, které jsou implementovány do biopolitiky české vlády. V tomto případě strategií lékařského diskursu je správně analyzovat situaci, doporučovat relevantní rady k epidemiologické situaci, a tak pomocí těchto dílčích kroků snižovat množství viru v populaci, zredukovat množství hospitalizací a vytíženosti nemocnic, jež zabraňují vykonávání běžné medicínské péče, která je v současné chvíli odstrčená do pozadí.

Ekonomický diskurs skrze texty a výpovědi manifestuje v kontextu epidemie analyzující a doporučující funkce, skrze které aktéři ekonomického diskursu analyzují a modelují současné ekonomické procesy doplněné o dimenzi epidemiologických opatření. Na základě analýz a modelů aktéři dávají doporučení vládním institucím – tj. hlavně Ústřednímu krizovému štábu – ohledně efektivního přístupu k ekonomice státu. Ekonomický poradní tým Ústředního krizového štábu, ale i Národní ekonomická rada vlády společně formulují sady doporučení, které by se měli implementovat do budoucích rozhodovacích procesů, a které mohou pomoci „šoku“, ze kterého se postupně česká ekonomika pod nápoem sérii „lockdownů“ vzpamatovává. Strategie ekonomického diskursu spočívá v podrobných ekonomických analýzách podepřených o expertní vědění, ze kterých vycházejí doporučení pro efektivní řízení ekonomiky odrážející se v každodenním existenciálním životě populace, ale i výkonosti a možnosti samotného státu – pokus o „péči o populaci“ skrze doporučující či radící funkci ekonomického diskursu je nezpochybnitelná.

Jedním z finálních výsledků kritické diskursivní analýzy byla identifikace a interpretace „řádu diskursu expertního proudu“, u kterého jsme viděli dílčí provázanost všech tří diskursů. Nabízí se tedy tvrzení, že celý „řád diskursu expertního proudu“ participuje na biopolitice vykonávané na české populaci, ačkoliv není nejspíše možné generalizovat funkce řádu diskursu z důvodu existence diverzity jednotlivých diskursů, jejich specifických funkcí a diskursivních strategií. Jediné, co je možné postulovat, je manifestace provázanosti jednotlivých expertních diskursů a jejich participace – nebo pokus o participaci – na vládní politice života v kontextu současné pandemie virového onemocnění COVID-19.

Analýza textů po vzoru kritické diskursivní analýzy vedla k identifikaci a popisu jednotlivých expertních diskursů obsažených v sociální realitě. Na základě znalosti podoby diskursů CDA umožnila manifestaci vzájemné propojenosti diskursů v podobě „řádu diskursu expertního proudu“. Takto získané znalosti o diskurzech se prakticky aplikovali v odpovědích na cíle bakalářské práce: v sociální realitě existují expertní diskursy (diskurs expertů z pole přírodních věd, lékařský a ekonomický diskurs), které participují na vládní biopolitice v kontextu současné globální pandemie a každý z nich je charakteristický svými funkcemi a diskursivními strategiemi.

6.3. Zasazení aktuálních poznatků o biopolitice do teoretických východisek

Po odpovědích na cíle bakalářské práce, které byly prezentovány o několik řádků výše, se můžu přesunout na aplikaci současných poznatků o expertních diskurzech a vládnutí státu v kontextu současné epidemie virového onemocnění COVID-19. V kapitole bakalářské práce věnující se teoretickým východiskům, které načrtl Michel Foucault, jsem vytyčil základní východiska tematiky biopolitiky, které v krátkosti připomenu pro lepší orientaci.

Biopolitika pocházející z 18. století se stala novou dominantní formou politického vládnutí, jež se ve svém vládnutí orientuje na celek populace, který podléhá celospolečenským jevům jako jsou demografické a ekonomické procesy nebo v kontextu bakalářské práce globální

epidemii. Stát, který se efektivně stará o populaci, ve svém vládnutí implementuje a prakticky aplikuje expertní znalosti a analýzy pocházející z expertního vědění rozličných diskursů vyskytujících se v sociální realitě – expertní diskursy participují na státní biopolitice. Bio-moc, která je jedním ze základních rysů biopolitiky, tvoří soubor mocenských mechanismů, jež se orientují na individuálního člověka jako příslušníka biologického druhu se specifickými fyziologicko-sociálními vlastnostmi a na populaci v celé své totalitě. Takto formulovaná bio-moc, která se zaměřuje na lidský život, potřebuje pro své fungování mechanismy, které udržují její kontinuitu, a které často zastávají regulační funkce dopadající na individuum – Foucault uvedl, že regulující a normalizující společnost je dějinným důsledkem technologie moci, která se orientuje na lidský život. Stát se ve svém vládnutí přiklání ke specifické governmentalitě, která je syntézou všech stylů vládnutí – analýzami, strategiemi, kalkulacemi –, jež jsou vykonávány státními institucemi na populaci. Zevrubně představená teoretická východiska vedla k manifestaci všech dílčích mechanismů biopolitiky a s ní spojené bio-moci během epidemie neštovic v 18. století – nastínil jsem rozvoj expertních diskursů (hlavně medicíny a statistiky), které se podílely na zvládnutí této historické události. Používání expertních poznatků vyplývajících z expertních diskursů se implementovaly do vládnutí státu, který poprvé v historii aplikoval expertní znalosti v boji proti epidemii, která prostupovala celým tělem společnosti – stát začal zavádět karanténní opatření, aby ochránil populaci před pandemií, postupně začínal aplikovat logistické postupy ve vakcinaci populace. Na závěr zmíním, že Foucault doplňuje, že mocenské vztahy – tj. bio-moc – se centralizovaly a racionalizovaly pod dohledem státních institucí, které dohlížejí na jejich dodržování pomocí policie.

Pokud se pozorněji zadíváme na současnou situaci během celosvětové epidemie nemoci COVID-19, tak se nemůže zbavit nutkavého pocitu, že aktuální epidemie mírně kopíruje průběh epidemie neštovic z 18. století, kterou analyzoval Foucault ve svých pozdějších pracích. Právě během této epidemie se zrodil nový typ vládnutí ve formě biopolitiky, která má za hlavní cíl „pečovat o populaci“ – tj. aby populace byla v dobrém zdravotním stavu pro rozvíjení státního průmyslu.⁹¹ K dosažení toho cíle „péče o populaci“ stát přijímá informace, doporučení a koncepty vědeckých diskursů, které disponují věděním, které může pomoci státním zájmům a cílům. V tomto případě stát čerpal strategie z analýz medicínských a statistických oborů, které se začínaly čím dál více podílet na vládnutí státu nad populací. Populace na základě těchto implementovaných expertních doporučení ve formě norem a restrikcí byla nucena podstoupit povinnou karanténu nebo se vystavit státem řízené vakcinaci, neboť pokud by porušila takto nastavené normy, tak by následovalo biologické ohrožení samotné populace – v lepším případě by část populace nedodržující normy obdržela pouze trest ze strany policie.⁹² Ale není snad aktuální pandemická situace téměř totožná s tímto biopolitickým přístupem?

Paralely současné globální pandemie s Foucaultovskou analýzou epidemie neštovic jsou více než jasné a manifestují dílčí podobnosti, které záhy formulují. Stát a jeho instituce – hlavně Vláda ČR – čelí nové celosvětové hrozbě ve formě epidemie virového onemocnění COVID-19, které paralyzovalo českou populaci na všech frontách. Pro řešení takto komplikovaného biologicko-ekonomického problému se uchyluje pro rady a doporučení k expertním diskursům, které disponují relevantně-kvalifikovaným věděním, jež slouží k řešení takto vymezených problémů. Jsme přímými pozorovateli propojení napříč expertními diskursy obsažených

---

⁹¹ Foucault, M. (2009). *Zrození biopolitiky: kurz na Collège de France (1978-1979)*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

⁹² The Birth of Social Medicine. (2000). In M. Foucault, *Power: The Essential Works of Foucault, 1954-1984*,

v sociální realitě, které společně kooperují ve snaze nalezení „správného“ přístupu ve formě efektivních nástrojů pro potlačení viru. Nalezení správného přístupu povede k vystoupení z temných hlubin abnormálního stavu společnosti k návratu do normálního stavu – pro populaci běžného stavu. Viděli jsme, že se začaly zřizovat expertní poradní skupiny, které jsou dceřinými orgány vládních institucí – Mezioborová skupina pro epidemické situace, Ekonomický poradní tým Ústředního krizového štábu, Komise US ČR k vědecko-technologickým otázkám onemocnění covid-19 –, a které se společně s vládou účastní boje proti epidemii a jejím decimujícím následkům v české společnosti.

Vláda ČR ve svém vládnutí skutečně aplikuje prvky Foucaultovské biopolitiky, které se ukazují v politickém cíli, kterým není nic jiného než „péče o českou populaci“ – tzn. chránit populaci před biologickou hrozbou, ale taktéž z toho plynoucí sociálně-ekonomické hrozby. Nejdůležitějším politickým cílem napříč politickým spektrem je „starost a péče o biologický život individuí v populaci“. Přichází na mysl, že vláda nedisponuje dostatečným věděním k efektivnímu řešení komplikovaného problému, a proto se orientuje na expertní diskursy, které ji předkládají relevantní analýzy a z nich reprodukováné doporučení, jež jsou klíčovým přínosem pro výkon biopolitiky.⁹³

Když Foucault postuloval v sérii přednášek *Je třeba bránit společnost*, že stát v 18. století začal nově ve svém vládnutí čerpat strategie a přístupy expertů, tak dosáhnul správné charakteristiky dobové biopolitiky a dané historické události – v současné chvíli se biopolitika Vlády ČR uchyluje ke stejnému přístupu, tak jako evropské státy během pandemie neštovic v 18. století. Pozorně jsme to mohli zahlédnout u všech tří expertních diskursů – expertů z pole přírodních věd, lékařských a ekonomických expertů –, u nichž je jednou z hlavních funkcí předávat informace podepřené o modely vládním institucím, které je implementují do dalšího rozhodování nad vývojem pandemie. Implementace takového expertního doporučení se projeví v procesech vzniku nového epidemiologického opatření či transformace stávajícího neefektivního opatření. Z takto postulovaných znalostí o současné biopolitice vysvítá skutečnost, že Vláda ČR potřebuje experty a odborníky k vyřešení současné pandemické krize. Expertní analýzy jsou jedny z hlavních zdrojů a podkladů pro formulaci norem a restrikcí ve formě epidemiologických opatření, které jsou reprodukovány společně a pod hlavičkou státních institucí s jediným cílem, kterým je efektivní ochrana populace po vzoru biopolitické „péče o populaci“.

S biopolitikou je svázána i specifická podoba moci – bio-moc –, která se vztahuje k individuu jakožto živoucímu objektu, jenž vykazuje biologické rysy příslušnosti lidskému druhu. V kontextu současné pandemie se bio-moc manifestuje jako mocenský vztah mezi subjektem v populaci a státem, a proto subjekt podléhá normativnosti epidemiologických opatření, které je nucen dodržovat z důvodu „ochrany populace“ a pod hrozbou velké finanční pokuty ze strany orgánů veřejné moci – tj. policie. Ukázkou bio-moci si můžeme ukázat i na praktickém příkladu z kritické diskursivní analýzy: jeden z textů MeSESu⁹⁴ v sobě obsahoval doporučení pro Ministerstvo zdravotnictví na povinné reportování informací zaměstnanců v zaměstnání – počet fyzicky přítomných zaměstnanců, počet na „homeoffice“, počty pozitivních případů v zaměstnání. Pokud by takto vzniklé expertní doporučení bylo implementované do aktualizace epidemiologického opatření, tak by stát vykonával dohled nad

⁹³ Priel, D. (2020). COVID-19: Cost-Benefit Analysis and Politics. *Osgoode Hall Law Journal*, 57(3), 537-565.

⁹⁴ Stanovisko k plošnému testování ve firmách (22.3.2021).

individuem, které by bylo trasované z důvodu biopolitického argumentu „péče o život populace“. Koncept bio-moci, jakožto mocenský vztah mezi individuem, jež je členem populace a státem v biopolitické „péči o život“, skutečně vede k určité „moci nad lidským životem“, kterou Foucault pečlivě nastínil ve *Vůle k vědění*.⁹⁵ Dalším příkladem ukázky „moci nad lidským životem“ se může jevit očkování populace, které je plně v rukách státních institucí, které nastavují „pravidla očkovací hry“, neboť určují kdo přesně a kdy bude moci podstoupit očkování, které je jedinou efektivní cestou se světlem na konci tunelu. Vidím jako zajímavý bod skutečnost, že se expertní diskursy mohou podílet na dílčí podobě bio-moci, kterou stát později vykonává na subjekt či na populaci – příklad trasování zaměstnanců nebo zvýhodnění kritických skupin ve vakcinaci –, a proto může expertní diskurs na základě svého vědění a zcela nevědom nezamýšlených důsledků jednání být zdrojem nebo inspirací pro reprodukci bio-moci na populaci ze strany státních institucí.

Foucault zdůraznil, že výkon bio-moci je svázán s regulačními mechanismy, které „pracují v rozmístění kolem normy“, a že zákon čím dál více funguje jako norma implementována do různých aparátů⁹⁶. Giorgio Agamben se ve své knize *Homo Sacer* věnuje pouhému životu a dílčí aktualizaci biopolitiky, a proto dochází ke stanovisku, že Schmittovský „výjimečný stav či nouzový stav“ se začíná čím dál více implementovat do stavu normálního: restrikce a opatření platící ve výjimečném stavu začínají prosakovat do stavu normálního, který se začíná stávat legislativně platícím stavem výjimečným.⁹⁷ Jak nám tento poznatek může pomoci pochopit svázanost bio-moci a norem v pozadí epidemie nemoci COVID-19? Vláda ČR si je vědoma, že zrušením nouzového stavu přestávají platit určitá epidemiologická opatření – klíčové nástroje bio-moci během epidemie –, a proto potřebuje zajistit biopolitické cíle „péče o populaci“ a z nich vyplývající bio-mocenské nástroje pro potlačení epidemie v normálním stavu. Proto vláda vytvořila „pandemický zákon“ používající koncept „pandemické pohotovosti“, jenž v sobě obsahuje prvky „výjimečného stavu“ (nošení roušek, zákaz koncentrace velkého množství lidí na malém prostoru, omezení kulturních událostí etc.)⁹⁸, a který jediný umožňuje aplikaci epidemiologicko-bio-mocenských nástrojů na populaci v normálním stavu – normální stav se skutečně začíná přelévat do každodenního výjimečného stavu.

Populace během epidemie COVIDu-19 podléhá restriktivním opatřením každým dnem, téměř každým okamžikem, neboť během epidemie musí populace nosit roušky, dodržovat zákaz nočního vycházení, nechodit prezenčně do školy, být doma na „homeoffice“ a nepotkávat své přátelé či rodinné příslušníky – tzn. dodržovat epidemiologická opatření. Foucault postuloval, že 18. století je začátkem „ěry bio-moci“⁹⁹ a my nemůžeme než jen nevěřičně souhlasit, neboť jsme každodenními svědky, že stále žijeme v „politické ěře bio-moci“, kde hlavním politickým cílem je „péče o život“. Regulující a normalizující společnost současnosti je skutečným dějinným důsledkem státní politiky soustředící se na „péči o lidský život“. Pak můžeme uznat Foucaultův argument, že bio-moc je racionalizována expertním vědáním a centralizovaná pod dohledem státních institucí za zcela pravdivý.

⁹⁵ Foucault, M. (1999). *Dějiny sexuality 1: Vůle k vědění*. (str. 167). V Praze: Herrmann.

⁹⁶ Foucault, M. (1999). *Dějiny sexuality 1: Vůle k vědění*. (str. 167). V Praze: Herrmann.

⁹⁷ Agamben, G. (2011). *Homo sacer: suverénní moc a pouhý život*. Praha: OIKOYMENH.

⁹⁸ Zákon č. 94/2021 Sb. o mimořádných opatřeních při epidemii onemocnění COVID-19

⁹⁹ Foucault, M. (1999). *Dějiny sexuality 1: Vůle k vědění*. (str. 167). V Praze: Herrmann.

6.4. Polemika s Foucaultem – je Foucaultův koncept biopolitiky dnes dostatečný?

Domnívám se, že otázka postulovaná v názvu podkapitoly je dostatečně jasná: odpovídá Foucaultem navržený koncept biopolitiky aktuální situaci? Na základě poznatků z celé bakalářské práce je zjevné, že původní koncept biopolitiky z části odpovídá současnému stylu vládnutí vládních institucí v kontextu epidemie: Vláda ČR se i během současné situace pandemie COVIDu-19 orientuje ve svém vládnutí na populaci a ta se tak stává skutečným politickým problémem a politickým cílem, kterým je „péče o populaci“. Foucault si uvědomoval zcela správně, že populace je současně problémem vědeckým, biologickým, ale i mocenským – bio-mocenským. V tomto případě je Foucaultovský prizmat nahlížení na biopolitiku pravdivý a odpovídá tak i aktuální sociální realitě.

Z mého pohledu nastává problém v dalším Foucaultově argumentu, že se biopolitika ve svém vládnutí opírá o analýzy, strategie expertních diskursů, které se historicky utvářely v 18. století – tj. hlavně o medicínu a statistiku. V současném kontextu epidemie jsme zjistili, že se vláda opírá i o jiné diskursy než pouze o medicínské či statistické, ale naopak se orientuje na více expertních diskursů v sociální realitě: současná epidemie COVIDu-19 je tak komplexním jevem, že vyžaduje multidisciplinární přístup z širokého pole různých vědeckých přístupů – jak sociálních (ekonomie, sociologie, statistika a demografie), tak i přírodních věd (epidemiologie, biologie či biochemie). Symbolickou „mocí nad životem“ disponují jak lékaři, vědci, právníci tak i ekonomové a všichni zmínění zástupci expertních diskursů se více či méně podílejí na výkonu biopolitiky ze strany vládních institucí.¹⁰⁰ Aktuální podoba biopolitiky je tak mnohem komplexnějším stylem vládnutí, než byla biopolitika pocházející z 18. století či biopolitika nacismu, které Foucault nastínil ve svých pracích.

Jedním z dalších problémů původního vymezení biopolitiky je dle mého soudu určitý „paradox biopolitiky“. „Paradoxem biopolitiky“ mám na mysli skutečnost, že v kontextu epidemie COVID-19 vládní instituce ve svém vládnutí neaplikují, neimplementují některá doporučení od expertních skupin, které jsou přímými poradními orgány těchto vládních institucí. Foucault postuloval, že hlavní cíl biopolitiky je „péče o populaci“ a vládní instituce tohoto cíle dosahují tak, že implementují expertní poznatky či doporučení do svého vládnutí. Současná epidemie COVIDu-19 prokázala, že některé expertní skupiny, které přímo participují na biopolitice a dávají vládním institucím doporučení, nejsou zcela brány v zřetel a jsou opomíjeny. Viděli jsme to z kritické diskursivní analýzy u příkladu Učené společnosti ČR nebo některých doporučení Mezioborové skupiny pro epidemickou situaci. Pokud se vládní instituce v rozhodovacích procesech v kontextu epidemie neopírají výhradně o expertní diskursy, tak co vstupuje do procesu rozhodování, který vládní instituce provádějí?

Jedna z možných odpovědí by mohla být následující: doporučení expertů mají nezanedbatelné hodnotové dopady, které nemusejí odpovídat kulturním, morálním či náboženským hodnotám uvnitř společnosti, a proto stát nemusí hledat „nejlepší technické řešení

---

¹⁰⁰ Domnívám se, že je zajímavé zmínit sílu a vliv biomedicínského diskursu oproti ekonomickému a právnímu diskursu. Během epidemie COVIDu-19 jsme pozorovali porušení právního státu nebo omezení průmyslu z důvodu biomedicínských opatření a restrikcí. Jako kdyby byl skutečně ekonomický i právní diskurs umlčen ze strany biomedicínského diskursu – Foucault v *Řádu Diskursu* popisuje, že diskursy se mohou navzájem křížit, někdy se střetávají nebo se navzájem vylučují.

problému“, ale naopak takové řešení, které nebude v přímém rozporu s legislativou státu nebo nespustí lavinu naprostého odporu uvnitř populace. Vědění expertního diskursu v tomto případě nemusí být dostatečným řešením na biopolitický problém.¹⁰¹

Společně s touto možnou odpovědí by se mohla vázat i skutečnost využívání politického marketingu, který mohou vládní instituce skrytě aplikovat. Viděli jsme, že epidemie a s ní spojená globální krize vyžaduje velké státní zásahy do života obyvatel, které mají restriktivně-omezující charakter a ovlivňují každodenní život populace – jak po ekonomické stránce, tak i po sociální.¹⁰² Česká politická scéna se právě nachází před nadcházejícími volbami do poslanecké sněmovny, které proběhnou v průběhu září 2021 a na mysl přichází hypotéza, že současné rozhodování nad průběhem epidemie – zpřísňování nebo rozvolňování epidemiologických opatření – se projektuje do budoucích volebních kampaní, které budou reflektovat zásluhy politiků, kteří se účastnili boje proti pandemii v „první linii“. Moje hypotéza je následující: pro úspěch vůdčích politických osobností v nadcházejících volbách je nutná dlouhodobá komunikace a příprava, která je součástí předvolební kampaně,¹⁰³ a pokud tato příprava v sobě obsahuje i zdrženlivost před legislativně či morálně problematickými, avšak expertně doporučujícími implementacemi do epidemiologických opatření, tak můžeme uznat, že do biopolitiky může vstupovat i dimenze politického marketingu či managementu, který je determinujícím faktorem pro úspěch a důvěru politiků.

Pokud by argument neaplikování „nejlepšího technického řešení problému“ navrhovaným experty a výše představená hypotéza politického marketingu byly uznány za pravdivé, pak by „paradox biopolitiky“ nabýval své přítomnosti v sociální realitě. Existencí „paradoxu biopolitiky“ by se manifestovala skutečnost, že biopolitika a její cíl, kterým je „péče o populaci“, nečerpá pouze z expertních doporučení, ale do rozhodovacích procesů přichází dimenze politických cílů jednotlivých subjektů, kteří vykonávají biopolitiku na populaci. Biopolitika s hlavním cílem „péče o populaci“ by tak byla syntézou expertních posudků a politických mechanismů, které jsou klíčové pro aktéry vykonávající biopolitiku.

V tomto místě můžu formulovat odpověď na otázku položenou na začátku této polemiky: Foucaultem navržený koncept biopolitiky a jejího vymezení z 18. století není zcela dostatečný pro aktuální pandemii virového onemocnění COVID-19. Viděli jsme, že původní koncept biopolitiky stále odráží velkou část sociální reality, ale v aplikaci na současnou situaci na území České republiky vyplývá, že došlo k dílčí transformaci biopolitiky během epidemie COVID-19.

---

¹⁰¹ Lavazza, A., & Farina, M. (2020). The Role of Experts in the Covid-19 Pandemic and the Limits of Their Epistemic Authority in Democracy. *Frontiers in public health*, 8, 356.

¹⁰² Lipsy, P. (2020). COVID-19 and the Politics of Crisis. *International Organization*, 74(S1), E98-E127.

¹⁰³ Lees-Marshment, J. (Ed.). (2012). *Routledge Handbook of Political Marketing*. New York: Routledge.

7. Závěr

Globální pandemie COVID-19 nás znovu zavedla ke studiu moci, vědění a expertních skupin, které se aktivně podílejí na státní politice zaměřené na odvrácení této celospolečenské hrozby. Ve filosofii a sociálních vědách se touto tematikou nejvíce zabýval Michel Foucault, v jehož teorii jsme mohli zahlédnout nástiny nové techniky vládnutí – biopolitiky –, která se nově zaměřuje na populaci a opouští předchozí pole vládnutí nad jednotlivým tělem skrze disciplinární techniky. Viděli jsme, že hlavním cílem této nové politiky je „péče o život“. Tento partikulární cíl státu je dosažen skrze síť různých mechanismů bio-moci, která působí současně na jedince v populaci a na populaci jako celek. Vykonávání biopolitiky ze strany státu nebo vládních institucí je vázáno na expertní vědění, které vstupuje do rozhodovacích procesů v „péči o populaci“. Tímto důležitým východiskem jsme se dostali ke studiu expertních diskursů, které jsou v teoretickém modelu Michela Foucaulta propojené s biopolitikou.

V bakalářské práci jsem pomocí metody kritické diskursivní analýzy Normana Fairclougha identifikoval a vymezil tři expertní diskursy – diskurs expertů z pole přírodních věd, lékařský a ekonomický diskurs – a „řád diskursu expertního proudu“. Na základě analýzy jsem zjistil, že identifikované expertní diskursy jsou ve vazbě na biopolitiku vlády ČR, protože jsou poradními orgány vlády a vládních institucí během epidemie nemoci COVID-19. Expertní diskursy ve vazbě na biopolitiku zastávají různé funkce: diskurs expertů z pole přírodních věd zastává doporučující funkci, skrze kterou formuluje sady rad a doporučení Ministerstvu zdravotnictví v epidemiologických, biologických a statistických oblastech; lékařský diskurs zprostředkovává doporučující a analyzující funkci pro Ministerstvo zdravotnictví ohledně medicínsko-statistických témat; ekonomický diskurs zastává analyzující a doporučující funkci v oblasti ekonomie a ekonomiky státu během epidemie COVID-19.

V závěru práce jsem se zaměřil na dosazení aktuálních poznatků o biopolitice v České republice na originální teorii Michela Foucaulta. Biopolitika vykonávána českými vládními institucemi ve velkém množství rysů kopíruje původní Foucaultův model, který je založený na hlavním cíli „péče o život“ v ochraně proti nemoci COVID-19. Nejdůležitějším nástrojem pro ochranu populace v období pandemie je aplikace epidemiologických opatření v podobě biomocenských nástrojů, které restriktivně doléhají na populaci, a které jsou založeny na principu „moci nad životem“ populace.

Posledním bodem, který jsem v práci řešil, byla polemika s Foucaultem a jeho pojetím biopolitiky. Snažil jsem se poukázat na nedostatečnost a dílčí neaktuálnost biopolitiky v českém prostoru, kdy jsem formuloval „paradox biopolitiky“: i přes participaci expertních diskursů na biopolitice vládní instituce nemusejí zvažovat důležitá doporučení v rozhodovacích procesech, a tak se dopouštějí deformování hlavního cíle biopolitiky, kterým je „péče o život“ vázána na doporučující funkce expertních diskursů. Ukázal jsem, že možným důvodem „paradoxu biopolitiky“ může být cílené nepoužití „nejlepšího technického řešení“, jež je navrhované experty a možný vliv politického marketingu z důvodu nadcházejících voleb do poslanecké sněmovny.

V průběhu práce jsem zjistil, že ve vazbě na biopolitiku během COVIDu-19 jsou přítomny i jiné diskursy podílející se na rozhodovacích procesech, které jsem však neanalyzoval pomocí kritické diskursivní analýzy. Narážím na přítomnost politického diskursu a politického marketingu. Analýza takového diskursu by mohla být dalším krokem v analýze tématu

biopolitiky během epidemie COVID-19. Analýza politického diskursu a politického marketingu by ovšem vyžadovala jiné metodologické metody, neboť zde jako badatelé nemáme přímý přístup skrze oficiálně zveřejněné texty, a proto by se nejspíše musela použít metoda rozhovoru při identifikaci, vymezení a popisu funkcí politického diskursu. Domnívám se, že by tímto směrem mohla dále postupovat analýza biopolitiky během epidemie COVID-19 v České republice.

V úvodní kapitole, kde jsem popisoval kontext epidemie, jsem vznesl dvě otázky kopírující celou práci. V případě první otázky můžeme zcela bezpochyby mluvit o biopolitice v kontextu aktuální globální epidemie COVIDu-19. V případě druhé otázky mohu konstatovat, že comeback Michela Foucaulta je oprávněný, ačkoliv musíme mít na paměti historické události, které Foucault popisoval, a na základě kterých musíme provést aktualizaci na současnou situaci, která dílčím způsobem kopíruje biopolitiku v raném kapitalismu během epidemie neštovic. Viděli jsme, že biopolitika prošla dílčí transformací, kterou Foucault nejspíše nemohl ve svém zkoumání s jistotou postulovat. I přes tuto dílčí neaktuálnost slouží Foucaultova teorie biopolitiky a bio-moci jako nosný základ pro aktuální analýzy společnosti.

8. Seznam bibliografických údajů

8.1. Seznam použité literatury

- Agamben, G. (2011). *Homo sacer: suverénní moc a pouhý život*. Praha: OIKOYMENH.
- Austin, J. L. (2000). *Jak udělat něco slovy*. Praha: Filosofia.
- Camus, A. (2016). *Mor*. Praha: Garamond.
- Deleuze, G. (2003). *Foucault*. Praha: Herrmann & synové.
- Dreyfus, H. L., Rabinow, P., & Foucault, M. (2010). *Michel Foucault: za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky*. Praha: Herrmann & synové.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. (1997). *Critical discourse analysis: the critical study of language*. New York: Longman.
- Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: textual analysis for social research*. London: Routledge.
- Fairclough, N., & Fairclough, I. (2012). *Political Discourse Analysis: A method for advanced students*. New York: Routledge.
- Foucault, M. (1994). *Diskurs: Autor ; Genealogie : tři studie*. Praha: Svoboda.
- Foucault, M. (1999). *Dějiny sexuality I: Vůle k vědění*. V Praze: Herrmann.
- Foucault, M. (2000). *Power: The Essential Works of Foucault, 1954-1984, Vol. 3* (2000 ed.). New York: The New Press.
- Foucault, M. (2003). *Myšlení vnějšku* (Vyd. 2). V Praze: Herrmann & synové.
- Foucault, M. (2005). *Je třeba bránit společnost: kurs na Collège de France 1975-1976*. Praha: Filosofia.
- Foucault, M. (2009). *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France 1977-1978*. New York: Picador.
- Foucault, M. (2009). *Zrození biopolitiky: kurz na Collège de France (1978-1979)*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Hájek, M. (2014). *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Lavazza, A., & Farina, M. (2020). The Role of Experts in the Covid-19 Pandemic and the Limits of Their Epistemic Authority in Democracy. *Frontiers in public health*, 8, 356.

Lees-Marshment, J. (Ed.). (2012). *Routledge Handbook of Political Marketing*. New York: Routledge.

Lévy, B. -H. (2020). *Virus, ze kterého šílíme*. Praha: Kalich.

Lipscy, P. (2020). COVID-19 and the Politics of Crisis. *International Organization*, 74(S1), E98-E127.

Priel, D. (2020). COVID-19: Cost-Benefit Analysis and Politics. *Osgoode Hall Law Journal*, 57(3), 537-565.

Schneiderová, S. (2015). *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: nakladatelství Karolinum.

Šubrt, J., & kol. (2008). *Soudobá sociologie II. Teorie sociálního jednání a sociální struktury*. Praha: Karolinum.

Weber, M. (2009). *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH.

Wodak, R., & Meyer, M. (2001). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: SAGE Publications.

Žižek, S. (2020). *PANDEMIC! COVID-19 Shakes the World*. London: OR Books.

8.2. Seznam použitých textů při CDA

Balík, M., Zima, T., Pirk, J., Neuwirth, J., Lischke, R., Höschl, C., et al. (2020). Výzva jedenácti: lékaři Univerzity Karlovy veřejnosti. Retrieved from <https://cuni.cz/UK-6311.html?news=10013&locale=cz>

Balík, M., Zima, T., Pirk, J., Neuwirth, J., Lischke, R., Höschl, C., et al. (2020). Je mezi námi virus SARS-CoV-2, se kterým se musíme naučit žít. Retrieved from <https://www.ukforum.cz/rubriky/nazory/424-je-mezi-nami-virus-sars-cov-2-se-kterym-se-musime-naucit-zit>

Dušek, L., Ngo, O., Jarkovský, J., Ambrožová, M., Budíková, B., Kouřil, J., et al. (2020). *Dokumentace k epidemiologickému modelu ÚZIS ČR pro krátkodobé predikce*.

Dušek, L. (2020). *Vývoj epidemie COVID-19 v ČR Souhrn hlavních statistických ukazatelů: Aktuální epidemiologická situace a pravděpodobný vývoj*.

Sedláček, T., Münich, D., Prokop, D., Švihlíková, I., Jurajda, Š., Mejstřík, M., et al. (2020). *Přehled doporučení publikovaných Ekonomickým poradním týmem při Ústředním krizovém štábu v období duben – červen 2020*.

Sedláček, T., Münich, D., Prokop, D., Švihlíková, I., Jurajda, Š., Mejstřík, M., et al. (2020). *Ekonomický poradní tým Ústředního krizového štábu na svém posledním jednání rekapituloval a uzavřel své působení.*

Zima, T., Fínek, J., Mandáček, J., Komárek, V., Vokurka, M., & Widimský, P. (2020). Lékařské fakulty UK: Očkování je jedinou cestou k normálu. Retrieved from <https://www.ukforum.cz/rubriky/nazory/7761-stanovisko-lekarskych-fakult-uk-k-ockovani-proti-nemoci-covid-19>

POTŘEBUJEME PRIORITNĚ OCHRÁNIT DOMOVY DŮCHODCŮ A ZRANITELNÉ SENIORY NAD 80. (2020). In *B I S O P*. Retrieved from <https://www.bisop.eu/potrebujeme-prioritne-ochranit-domovy-duchodcu-a-zranitelne-seniory-nad-80/>

KDE JSME A CO NÁS ČEKÁ. POKUD NIC NEZMĚNÍME, ZHROUTÍ SE DO TŘÍ TÝDNŮ NAŠE ZDRAVOTNICTVÍ A NAŠE DĚTI SE UŽ LETOS NEPODÍVAJÍ DO ŠKOLY. (2021). Retrieved from <https://www.bisop.eu/otazka-otazek-existuje-stale-nadeje-na-ucinne-a-relativne-rychle-reseni/>

Tisková zpráva ke vzniku MeSES a první doporučení. (2021). Retrieved from <https://www.meses.cz/stanovisko-k-riziku-importu-mutaci-a-k-ockovani/>

Situační zpráva MeSES k 15.3. 2021. (2021). Retrieved from <https://www.meses.cz/situacni-zprava-meses-k-15-3-2021/>

Stanovisko k plošnému testování ve firmách. (2021). Retrieved from <https://www.meses.cz/stanovisko-k-plosnemu-testovani-ve-firmach/>

COVID-19: má smysl nosit roušku? (2020). Retrieved from <https://www.learned.cz/cz/co-je-noveho/aktuality/covid-19-ma-smysl-nosit-rousku.html>.

Pavel Plevka: Život není jako dřív. A dlouho nebude. (2020). Retrieved from <https://www.learned.cz/cz/co-je-noveho/aktuality/pavel-plevka-zivot-neni-jako-driv-a-dlouho-nebude.html>

Vyjádření k rozhodnutí investovat do vývoje české vakcíny. (2020). Retrieved from <https://www.learned.cz/cz/co-je-noveho/aktuality/vyjadreni-k-rozhodnuti-investovat-do-vyvoje-ceske-vakciny.html>

Učená společnost ČR zakládá komisi k onemocnění covid-19. (2020). Retrieved from <https://www.learned.cz/cz/co-je-noveho/aktuality/ucena-spolecnost-cr-zaklada-komisi-k-onemocneni-covid-19.html>

Covid-19 – setkání komise Učené společnosti s ministrem zdravotnictví. (2020). Retrieved from <https://www.learned.cz/cz/co-je-noveho/aktuality/covid-19-setkani-komise-ucene-spolecnosti-s-ministrem-zdravotnictvi.html>.

Vyjádření Rady Učené společnosti ČR k současnému řešení pandemie COVID-19. (2020). Retrieved from <https://www.learned.cz/cz/co-je-noveho/aktuality/vyjadreni-rady-ucene-spolecnosti-cr-k-soucasnemu-reseni-pandemie-covid-19.html>

Stanovisko Rady Učené společnosti k očkování proti covid-19. (2020). Retrieved from <https://www.learned.cz/cz/co-je-noveho/aktuality/stanovisko-rady-ucene-spolecnosti-k-ockovani-proti-covid-19.html>

Výroba české vakcíny: stanovisko Komise Učené společnosti ČR k vědecko-technologickým otázkám onemocnění covid-19. (2021). Retrieved from <https://www.learned.cz/cz/co-je-noveho/aktuality/vyroba-ceske-vakciny-stanovisko-komise-ucene-spolecnosti-cr-k-vedecko-technologickym-otazkam-onemocneni-covid-19.html>

SZÚ (2020). Onemocnění vyvolaná novým koronavirem (COVID-19) v EU /EEA a Velké Británii – desátá aktualizace rychlého hodnocení rizik (RRA) ECDC. *Zprávy CEM*, 29(6), 259-261

SZÚ (2020). Aktualizované základní informace o onemocnění novým koronavirem – COVID-19. *Zprávy CEM*, 29(7), 299–304

Stanovisko SZÚ k vakcinaci proti covid-19. (2020). Retrieved from <http://www.szu.cz/tema/prevence/stanovisko-szu-k-vakcinaci-proti-covid-19>

Riziko šíření Covid-19 v souvislosti se svátečním obdobím konce roku 2020, RRA ECDC. (2020). Retrieved from <http://www.szu.cz/tema/prevence/riziko-sireni-covid-19-v-souvislosti-se-svatecnim-obdobim>